

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
SOCIALNA PEDAGOGIKA

**Pomembnost očetove prisotnosti
in odločitve za očetovstvo**

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: dr. Olga Poljšak Škraban

Kandidatka: Metka Jagodic

Somentor: dr. Tomaž Vec

Ljubljana, junij 2012

»Kako čuden je ta svet:

*vse tisto, česar se lahko dotaknemo, vse, kar je tako resnično našim čutom –
ljubka zgradba ženskega telesa, naše lastno meso in kosti, mrzlo morje in lesket zvezd –
je manj resnično od tistega, kar čutimo v srcu in duši,
manj pomembno od prijateljstva, ljubezni ali osamljenosti,
kar ostane živo dlje od vsega drugega na svetu.«*

(D. Koontz, Ne boj se)

Hvala,

ker mi pomagata odkrivati,
kaj je v življenju resnično in pomembno.

POVZETEK

Italijanski filozof Umberto Galimberti pravi, da je čustvena vzgoja danes prepuščena naključju ter da so si vse študije in statistike edine, da ima sedanja generacija več čustvenih težav, kot so jih imele prejšnje. Kakšno vlogo pa imajo pri tem očetje? Je čustvena vzgoja otrok tudi njihova odgovornost?

Povezava med očetom in njegovim vplivom na otrokov čustveni razvoj je relativno neraziskano področje. Vedno več je literature, ki skuša pokazati na pomembno vlogo očeta v otrokovem življenju. Vedno več je tudi literature o čustvih in njihovem pomenu. Težje pa je najti literaturo, ki bi zgornji temi povezala in raziskovala.

Skozi empirični del, kjer spoznavamo življenjske zgodbe štirih mladih odraslih oseb, skušamo ti temi smiselno povezati. Vsaka od zgodb na svoj način pokaže, da je prisotnost očetovskega lika v posameznikovem življenju pomembna. V tem raziskovalnem delu se je potrdila teza, da je pomembnejše od same prisotnosti, kakšna je ta prisotnost oz. kakšno vlogo prevzema oče v družini. Pomemben zaključek je tudi ta, da očetova dejanja in odločitve pustijo neizbrisno sled tudi v otrokovem čustvenem svetu. Njegovo prepoznavanje, sprejemanje in spoprijemanje z otrokovimi čustvi je otroku pomembna popotnica za lastno čustveno življenje.

Ključne besede:

čustva, čustveni razvoj, družina, oče, očetovstvo.

ABSTRACT

The Italian philosopher Umberto Galimberti claims that the emotional education today is left to coincidence and that all the research and surveys agree that the contemporary generation has more emotional difficulties as the early ones. What role have fathers in this? Is the emotional education their responsibility, too?

The connection between a father and his role on child's emotional development is relatively unknown area. There is more and more literature, which aims to show the importance of the role a father has in child's life. There is also more and more literature on the emotions and its meaning. But it is more difficult to find literature, which would connect and research the above-mentioned themes.

Through the empirical part, where we get to know life stories of four young adults, we try to logically connect those themes. Every story shows in its own way that the presence of the figure of father is important in a life of an individual. In this survey the thesis is confirmed that it is more important, of what kind the presence is and what role a father engages with the family, than the presence itself. An important conclusion is also that father's acts and decisions leave an indelible trace in child's emotional world, too. His recognition, acceptance and engagement with child's emotions is an important bonus to child's own emotional life.

Keywords:

emotions, emotional development, family, father, fatherhood.

KAZALO

I. UVOD.....	11
II. TEORETIČNI DEL.....	13
1. ČUSTVA.....	13
1.1 Kaj so čustva.....	13
1.2 Socializacija čustev	14
1.3 Zakaj so čustva pomembna.....	17
2. ČUSTVA V DRUŽINI.....	20
2.1 Pomen partnerskega odnosa.....	20
2.2 Ravnanje s čustvi v družini.....	22
2.3 Čustvena zloraba.....	27
3. POMEMBOST OČETOVE PRISOTNOSTI IN ODLOČITVE ZA OČETOVSTVO	29
3.1 Oče pred rojstvom otroka, med rojstvom in po njem	29
3.2 Oče in otrokova čustva.....	33
3.3 Pomen otrokove igre z očetom.....	39
3.4 Ojdipov kompleks.....	41
3.5 Odsotni očetje	43
III. EMPIRIČNI DEL.....	47
1. RAZISKOVALNI NAČRT.....	47
1.1 Opredelitev problema.....	47
1.2 Namen in cilji.....	47
1.3 Raziskovalna vprašanja.....	48
1.4 Raziskovalna metodologija.....	48
1.4.1 Vzorec in postopek izbire.....	48
1.4.2 Raziskovalni instrument ter postopek zbiranja podatkov.....	49
1.4.3 Postopek obdelave podatkov.....	49
2. REZULTATI.....	51
2.1 Analiza intervjuja 1.....	51
2.1.1 Kontekst intervjuja.....	51
2.1.2 Analiza posameznih kategorij.....	51
2.2 Analiza intervjuja 2.....	63
2.2.1 Kontekst intervjuja.....	63
2.2.2 Analiza posameznih kategorij.....	63
2.3 Analiza intervjuja 3.....	70

2.3.1 Kontekst intervjuja.....	70
2.3.2 Analiza posameznih kategorij.....	70
2.4 Analiza intervjuja 4.....	79
2.4.1 Kontekst intervjuja.....	79
2.4.2 Analiza posameznih kategorij.....	79
3. RAZPRAVA.....	85
3.1 Prvo raziskovalno vprašanje	85
3.2 Drugo raziskovalno vprašanje.....	88
3.3 Tretje raziskovalno vprašanje.....	92
IV. ZAKLJUČEK.....	99
V. LITERATURA.....	101
VI. PRILOGE.....	104
Intervju št. 1 (Sara).....	104
Intervju št. 2 (Filip).....	112
Intervju št. 3 (Ana)	116
Intervju št. 4 (Janez).....	122

I. UVOD

Leta 1980, ko se je še veliko manj kot danes govorilo o pomembnosti očetove prisotnosti v družinskem življenju, sta zakonca Košiček trditev, da otrok manj potrebuje očeta kakor mamo, označila za predsodek (Košiček in Košiček, 1980). Še prej, leta 1969, pa je Jelenc (1969) očete nagovarjal takole: »Vem, da ni lahko biti oče. Lažje se je zapreti v lupino nedostopnosti ali pa uporabiti avtoriteto svoje fizične moči. Ustvarjanje prijateljskega sodelovanja in zaupnosti zahteva več časa, bolj se je treba odpovedovati zadovoljevanju svojih lastnih potreb in egoističnih ciljev. Treba je biti tudi bolj pošten in odkrit do sebe in do otrok. A vse to naravno spada k funkciji očetovstva. Naziv oče ne sme biti prazna oznaka niti strašilo. Kdor se je odločil, da bo postal oče, mora svojemu nazivu in svoji vlogi dati tudi ustrezno vsebino in življenje. Tako pojmovano očetovstvo ni mučeništvo, temveč polno in bogato roditeljsko življenje, katerega sad je zdrav in zadovoljen otrok« (prav tam: 87).

»Prepričana sem, da bi živeli v popolnoma drugačni državi, če bi očetje prihranili samo 20 odstotkov intelektualne, fizične, umske in celo čustvene energije, ki jo porabijo v službi, in jo vložili v odnose doma« (Meeker, 2009: 131). Danes so očetje še bolj »na tapeti«. Veliko več se piše o njihovi pomembni vlogi, ki jo igrajo v družinskem življenju – pa če se tega zavedajo ali ne, če si tega želijo ali ne. In otrokov čustveni svet je zagotovo eden pomembnejših svetov, v katerem oče pusti svoj pečat. Galimberti (2009) opozori na zavedanje, da je čustvo predvsem odnos. »Danes nam razvite nevrološke znanosti vedo povedati skoraj vse o naših čustvih, še vedno pa ni govora o tem, kar je Aristotel zapisal v *Retoriki*: 'Čustva so v zvezi s spoznavno močjo, ker se pustijo prepričati.' To pomeni, da je naša emotivnost *mogoče vzgojiti*, in če hočemo boljšo družbo, mora biti *vzgojena*« (prav tam: 37). Obenem pa isti avtor opozori, da je čustvena vzgoja danes prepuščena naključju ter da so si vse študije in statistike edine, da ima sedanja generacija več čustvenih težav, kot so jih imele prejšnje. Imajo pri tem kakšno vlogo tudi očetje?

Prav na to vprašanje želim odgovoriti s pričujočim diplomskim delom. V prvem delu bom povzela teoretična spoznanja o čustvih na splošno, čustvih v družini ter kako in zakaj je očetova prisotnost in njegova odločitev za očetovstvo pomembna za otrokov zdrav čustveni razvoj.

V empiričnem delu pa bom skušala s pomočjo teh teoretičnih spoznanj podrobneje pogledati na življenje štirih posameznikov. Iskala bom, kako se je očetova (ne)prisotnost kazala v njihovem življenju oz. se kaže še danes in še posebej bom pozorna na posameznikovo čustveno življenje.

II. TEORETIČNI DEL

1. ČUSTVA

1.1 Kaj so čustva

Oatley in Jenkins (2002, po Smrtnik Vitulić, 2007: 9) razumeta čustva kot zapletene procese, »ki vključujejo kognitivne procese, značilne fiziološke spremembe, telesne izraze in dejavnost ali potrebo po delovanju«. Pravita, da so čustva pogosto odziv na zavestno ali nezavedno vrednotenje dogajanja, ki je posamezniku pomembno za doseg nekega cilja. Bistvo čustva pa vidita v pripravljenosti za delovanje in v izoblikovanju načrtov. Čustva so tista, ki dajejo določenim smerem delovanja prednost pred drugimi – prednost dobi smer, ki je za posameznika pomembnejša oz. ga bo pripeljala do zelenega cilja. V takšnih primerih lahko čustva prekinejo alternativne duševne procese ali neko delovanje, v skrajnih primerih pa lahko povečana intenzivnost čustev tudi paralizira psihične funkcije organizma (Smrtnik Vitulić, 2007).

Milivojević (2008: 17) pravi, da »emocij ne moremo ločevati od živega bitja, ki jih čuti, prav tako kot bitja ne moremo ločevati od življenjske situacije, v kateri doživlja določeno čustvo«. Poudarja, da je čustvo vedno reakcija osebe na neko dogajanje, in dodaja, da se v »emocionalni reakciji zlivata percepcija določenega dogodka in percepcija lastne reakcije na ta dogodek« (prav tam: 18). To pomeni, da človek dogodek ne le zazna, temveč tudi občuti oz. doživi. In prav v tem vidi Milivojević pomembno razliko med emocionalno reakcijo in drugimi človekovimi odzivi.

»Čustva vselej nastajajo tedaj, ko človek oceni, da se je pomembno spremenil odnos med njim in svetom. Čustvo se pojavi kot posledica te spremembe, ki hkrati teži k temu, da vzpostavi novo skladnost med človekom in svetom. Na čustva torej gledamo kot na pojave, katerih funkcija je v svojem bistvu vselej prilagoditvena (adaptivna). [...] To, kar so refleksi za telo, so za psiho čustva« (Milivojević, 2008: 18, 19). Cilj nastanka nekega čustva je torej težnja, da se obnovi moteni odnos med človekom in okolico. Smrtnik Vitulićeva (2007) nadaljuje, da vsi ljudje v podobnih situacijah ne doživljamo enakih čustev. Smo si namreč psihološko različni, kar pomeni, da situacijo različno ocenimo in se nanjo tudi različno odzovemo. Milivojević (2008) pravi, da lahko odkrijemo logiko posameznikove ocene situacije, če odkrijemo njegove predpostavke in merila, na podlagi katerih ocenjuje sebe, druge in svet. Bolj kot je za nekoga posamezna situacija pomembna oz. bolj kot je izzvan njegov sistem vrednot, bolj intenzivna čustva bo ob njej doživljal.

Milivojević (2008) govori o čustvu kot o sklopu štirih procesov, ki v interakciji med seboj omogočajo prilagoditveno dejavnost. Prvi sklop so spremembe v notranjih organih, ki le-te pripravljajo za potrebno raven dejavnosti. Motorična priprava povzroči spremembo mišičnega tonusa v različnih mišičnih skupinah. Motivacijska priprava osebo k določeni dejavnosti spodbudi ali zavre oz. jo pasivizira. Mentalni sistem pa zazna, da se dogaja nekaj pomembnega, ter se prične tej novi prioriteti prilagajati. »Funkcija emocije je torej v tem, da določi trenutno prioriteto in da celoten mentalni aparat usmeri tako, da se začne ukvarjati s pomembno spremembo, s ciljem prilagoditve. V tem pogledu čustva delujejo na pozornost, čuječnost, spomin, mišljenje, kot tudi na druge mentalne funkcije« (prav tam: 24). Takšno razmišljanje, opozarja Milivojević (2008), je povsem nasprotno razširjenemu razmišljanju, da čustva mišljenje zavirajo. Pravi, da, ko se oseba zave zelo pomembnega dražljaja, aktivira svoje mišljenje, s katerim bo dodatno ocenila, katero vedenje bi bilo v tej situaciji najprimernejše. Njena zavest se zaradi močnega čustva zoži, kar v resnici pomeni skrajno osredotočenost zavesti na določeno prioriteto.

»V vsakem izražanju čustev pred drugim človeškim bitjem lahko odkrijemo univerzalno in dokaj splošno sporočilo, ki pomeni, da subjekt v tem trenutku doživlja nekaj pomembnega in da od drugega pričakuje odziv. Izražati čustva pred drugimi je torej isto kot reči: *Dogaja se mi nekaj pomembnega!*« (Milivojević, 2008: 112).

1.2 Socializacija čustev

Prva tri ali štiri leta otrokovi možgani dosežejo dve tretjini svoje normalne velikosti. To je obdobje, ko razvoj poteka tako naglo, kot ne bo nikoli več. V tem obdobju se ključni učni procesi odvijajo z večjo dojemljivostjo kot v kasnejših letih in med njimi so v prvi vrsti čustvene izkušnje (Goleman, 2006). »Najpomembnejša ugotovitev nevroloških raziskav je, da se ne le jaz, ampak tudi možgani razvijajo ter so strukturno odvisni od interakcije z emocionalnim okoljem« (Schore, 1994, po Kompan Erzar, 2003: 119). V zgodnjem kritičnem obdobju zorenja možganov se zarišejo temelji za način uravnavanja emocij, obliko navezanosti in obseg sposobnosti za uravnavanje stresa (Kompan Erzar, Poljanec, 2009). Stack, Serbin, Enns, Ruttle & Barrieau (2010) so s preučevanjem longitudinalnih in medgeneracijskih raziskav potrdili, da lahko starševanje vpliva na čustveni razvoj otrok tudi posredno – preko fizioloških mehanizmov čustvene regulacije. Kortizol – steroidni hormon, imenovan tudi stresni hormon – se v telesu sprosti kot odgovor na čustveno pomembno oz. stresno situacijo. Zdrav oz. tipičen nivo hormona

je povezan z zdravim, letom primernim čustvenim razvojem. Netipičen nivo tega hormona v telesu pa je povezan s skromno čustveno regulacijo (Zimmerman in Stansbury, 2004 po Stack et. al., 2010) ter agresivnim ([Gordis, Granger, Susman in Trickett, 2006](#); [Shoal, Giancola in Kirillova, 2003](#) po Stack et. al., 2010) in asocialnim vedenjem (Susman et. al., 2007 po Stack et. al., 2010). De Bellis (2001 po Stack et. al., 2010) pravi, da izpostavljenost zgodnjemu škodljivemu okolju – kot je slabo starševanje – lahko spremeni sistem fiziološkega odziva na stres ter razvoj možganov.

Tudi Shapiro (1999) opozarja na dejstvo, da čustveno izobraževanje otrok spreminja kemijo njihovih možganov oz. otroka uči, kako naj sam nadzoruje njihovo delovanje. Pravi (prav tam: 11), da »čustva prevzemajo obliko posebnih biokemičnih snovi, ki jih proizvajajo možgani in na katere se nato odziva telo«. Kompan Erzarjeva (2003) opozori tudi na rezultate najnovejših raziskav, ki kažejo na dejstvo, da je mehanizem regulacije čustev, to je mehanizem, ki prevaja čustvene impulze v telesne in obratno, ključni mehanizem človekovega razvoja. »Čustveni impulzi morajo namreč začeti služiti kot kažipot otrokovim reakcijam, kdaj naj nadaljuje z aktivnostjo in kdaj naj preneha, naj se približa ali oddalji, kako naj se zavaruje in kako naj poišče stik, h komu naj gre, kje je varno in kje nevarno« (prav tam: 123).

Lunkenheimer, Shields in Cortina (2007) navajajo različne avtorje (Brown & Dunn; Eisenberg, Cumberland & Spinrad; Fivush; Garner, Jones, Gaddy, & Rennie; Saarni), ki poudarjajo pomen starševske socializacije otrokovih čustev. Le-ta igra bistveno vlogo v razvoju kakovosti otrokovih zgodnjih čustvenih sposobnosti. Pogostost in moč čustev najmočneje določata dojenčkovo navezovanje stika s svetom. Povratna informacija oz. odziv sveta nanj pa je bistvenega pomena za razvoj dojetja sebe, drugih in sveta. Ključni dejavnik razvoja je torej vzajemnost med čustvenim tonom staršev in otroka, obenem pa pomeni ta odnos za otroka temelj vseh kasnejših medčloveških odnosov (Kompan Erzar, Poljanec, 2009). Gottman (1998) imenuje starše, ki se vključujejo v čustveno življenje svojih otrok, »čustveni kouči«. Pravi, da so kot športni trenerji, ki učijo svoje otroke soočati se z življenjskimi vzponi in padci. To so starši, ki se zavedajo svojih čustev in čustev otrok, ne nasprotujejo otrokovim izrazom jeze, žalosti, strahu in prav tako jih ne ignorirajo. Negativna čustva vidijo kot priložnost za zaupnost in učenje. O čustvih lahko govorijo na različne načine in z vsem tem pomagajo otrokom prepoznati, uravnavati oz. prilagoditi različna čustvena doživljanja (npr. žalost, jezo) obenem pa z njimi na tak način gradijo tesnejši odnos.

Schore (1994, po Kompan Erzar, Poljanec, 2009) razlaga, zakaj je interakcija med otrokom in materjo (in tudi očetom) ključna celo do te mere, da se odsotnost matere pozna na razvoju temeljnih možganskih struktur. Ko otrok občuti močno čustvo, ki mu grozi, da ga bo popolnoma preplavilo, izrazi svojo vznemirjenost navzven (jok, ne pusti se hitro pomiriti). Starši začutijo otrokovo stisko in nemoč ter začnejo hitro iskati rešitve. Otrokovo čustveno stisko sprejmejo in jo držijo v sebi tako dolgo, dokler ne začutijo, da se je otrok pomiril in je spet varen. Ne ozirajo se na to, kako naporno je to zanje. Preko ustrezne tolažbe zrcalijo otroku ta čustva stiske in nebogljenosti kot stanje, ki je obvladljivo. Otrok se v odzivu staršev prepozna, se sprosti, umiri in sprejme rešitev. Tako se v njem zariše zaupanje, da so ta čustva del njega in del njegove povezanosti s starši, da so obvladljiva, imajo obliko in smer ter da jih starši ustrezno obvladajo. »Še več, skupaj s preoblikovanimi emocijami otrok sprejme in ponotranji tudi vzdušje, torej proces globinske povezanosti s svojimi starši, in v njegove možgane se začne zarisovati vzorec čustvovanja, ki ga bo spremljal tudi v prihodnosti« (prav tam, 74). Ob dolgoletnem ponavljanju neizpovedanih čustvenih sporočil, ki jih prinaša vsako najbolj drobno izmenjavanje čustev med starši in otroki, se oblikuje v otroku jedro njegove čustvene podobe in čustvenih sposobnosti. Takšna tipična soočenja med otrokom in starši vplivajo na podobo otrokovih čustvenih pričakovanj glede odnosov in pogledov. Le-ta bodo v dobrem in slabem zaznamovala njegovo dejavnost skozi vse življenje (Goleman, 2006).

Zeman in Garber (1996) navajata več avtorjev (Harris, 1989; Saarni, 1989; Walden & Garber, 1994), ki razumejo socialne interakcije kot osrednji kontekst za učenje kulturnih pravil izražanja ter obenem prostor za bolj splošen razvoj čustvenih sposobnosti. Tudi emocije, tako kot vloge, so socialne stvaritve, kar pomeni, da jih lahko v polnosti razumemo le na ravni socialne analize. Iz tega sledi, da so emocije rezultat socialnih izkušenj (Lamovec, 1991). Uletova (2005) dodaja, da čustva delujejo na ljudi tako močno, ker so navzoča v vsakem pogovoru, v vsaki interakciji, vsakem odnosu. »Čustveno delovanje je torej tako biološko, družbeno in kulturno pogojeno, predvsem pa je občutena in utelešena sestavina konkretnih socialnih interakcij« (prav tam: 252).

Otroci razvijejo sposobnost sporazumevanja, uravnavanja in razločevanja svojih čustev že v zgodnjem otroštvu (kot dojenčki in malčki) ter se obenem učijo odzivati na čustvene znake drugih (Stack & Poulin-Dubois, 1998 po Stack, Serbin, Enns, Ruttle & Barrieau, 2010). McElwain, Halberstadt in Volling (2007) povzemajo raziskave različnih avtorjev (Dunsmore & Halberstadt; Eisenberg, Cumberland & Spinrad; Gottman, Katz & Hooven; Parke; Eisenberg, Fabes & Murphy; Hoffman), ki so ugotovili, da imajo reakcije staršev na otrokovo izražanje čustev, še posebej na izražanje negativnih čustev, pomembne posledice za otrokovo socialno-

čustveno delovanje. Nadaljujejo, da lahko starševske kaznovalne ali odklonilne reakcije ovirajo otrokovo sposobnost za uravnavanje telesnega prebujenja in predelavo informacij o čustvenem dogajanju. Prav tako lahko takšne starševske reakcije pripeljejo do tega, da bo otrok gledal na čustva kot na grožnjo, da se bo izogibal čustveno izzivalnim situacijam in bo tako dokončno izpustil priložnosti, kjer bi se lahko o negativnih čustvih učil in se z njimi spoprijemal. V nasprotju pa bodo starševske reakcije na otrokova negativna čustva, ki ponujajo uporabno podporo (npr. reševanje problema) ali čustveno podporo, vzgajale socialne in čustvene sposobnosti otroka. Otrok bo odprt za raziskovanje čustvenih dogodkov in pomenov, zmožen bo uravnavati čustveno prebujenje in sposoben se bo osredotočiti oz. preusmeriti pozornost na primeren način. Gottman (1998) navaja rezultate raziskav, ki jih je opravil s sodelavci. Ugotovili so, da so otroci staršev čustvenih koučev fizično bolj zdravi in dosegajo višje akademske rezultate, bolje se razumejo s prijatelji, imajo manj vedenjskih težav in so manj nagnjeni k nasilnim dejanjem. Na splošno doživljajo čustveno trenirani otroci manj negativnih čustev in več pozitivnih, ali kot pravi Gottman: čustveno so bolj zdravi. Ti otroci še vedno doživljajo žalost, jezo, se prestrašijo – ampak lažje sami sebe pomirijo, lažje premagajo stres in nadaljujejo z bolj produktivnimi aktivnostmi; ali na kratko povedano: čustveno so bolj inteligentni.

Izražanje čustev pa ni odvisno samo od socializacije. Na način, kako posameznik izraža svoja čustva, vplivajo tudi prirojene temperamentne značilnosti. To so biološke osnove vedenja, ki se pojavijo že zgodaj v življenju in so relativno trajne, obenem pa nanje vpliva odraščanje in izkušnje posameznika. Otrok lahko s svojim temperamentom vpliva na družinsko socializacijo in družinska socializacija lahko vpliva na otrokov temperament. Posameznik se rodi s svojstvenimi težnjami, biti bolj ali manj izrazen, in čustveni temperament je začetna točka izraznega obnašanja, ki lahko socializacijo okrepi ali omeji. »Izkušnje socializacije z družinskimi člani in drugimi služijo, da okrepijo ali omejijo, razširijo ali preusmerijo svojstvene izrazne težnje« (Kennedy-Moore, Watson, 1999: 113). V nobenem primeru pa temperamentne težnje niso nespremenljive (prav tam).

1.3 Zakaj so čustva pomembna

Skyner in Cleese (1994) pravita, da vsa naša čustva opravljajo koristne naloge in da so pri zdravi osebnosti le-ta med seboj uravnotežena. Če posameznik ni v stiku s svojimi čustvi, se nikoli ne nauči ravnati z njimi. Ko izbruhnejo, so zanj zunaj nadzora in delujejo razdiralno. Če pa je posameznik v stiku s čustvi, jih lahko vsaj do neke mere nadzira (Skyner in Cleese, 1994). Čeprav večina raziskovalcev deli čustva na pozitivna in negativna, za takšno delitev ne navajajo

meril. Takšna delitev lahko hitro pripelje do zaključka, da so nekatera čustva v redu oz. sprejemljiva, druga pa slaba oz. nezaželena. S takšnim razmišljanjem in doživljanjem pa lahko posameznik spregleda pravo funkcijo tistih čustev, ki dobijo oznako 'negativna' ali 'neprijetna'. Bolj kot delitev pa je pomembno dejstvo, da je končni cilj vsakega čustva, še posebno neprijetnega, aktiviranje posameznika za določeno vrsto dejavnosti, katere glavni namen je prilagoditev spremembam v zunanjem svetu. Posameznik ima dve možnosti: ali spreminja svet skladno s svojim referenčnim okvirjem ali pa svoj referenčni okvir prilagaja svetu. Prijetno čustvo je znak, da je prišlo na poti do prilagoditve do pomembnega premika. Prijetna čustva se tako povezujejo s približevalnim vedenjem, kar pomeni, da se posameznik približuje dražljaju, ki potrjuje njegovo določeno vrednoto. Neprijetno čustvo v posamezniku po eni strani vzbudi željo po izogibanju, po drugi strani pa posameznik oceni, da je situacija zanj pomembna, saj ogroža neko njegovo vrednoto (Smrtnik Vitulić, 2007; Milivojevič, 2008).

Sposobnosti uravnavanja, izražanja, prepoznavanja in razumevanja čustev so bistvenega pomena za vzpostavitev in gradnjo odnosov, razvoj samozaupanja, samouravnavanja in učinkovitega spoprijemanja s stresnimi situacijami. Vse to vpliva na akademski uspeh, zavedanje v socialnih odnosih in človekovo blagostanje (dobro počutje). Vedno znova avtorji različnih raziskav ugotavljajo, da so agresija, asocialno vedenje in drugi vedenjski problemi močno povezani s šibko sposobnostjo uravnavanja čustev, nizkim pragom čustvenega vzburjenja, s primanjkljaji v prepoznavanju lastnih čustvenih stanj in neprimernostjo izražanja le-teh. Nadalje raziskovalci ugotavljajo, da čustvene sposobnosti vplivajo na druge otrokove sposobnosti, ko le-ta odrašča, npr. strategije navezovanja socialnih stikov z najstniki ali zasledovanje dolgoročnih ciljev (Stack, Serbin, Enns, Ruttle & Barrieau, 2010).

Goleman (2006) navaja Saloveya, ki v osnovno definicijo čustvene inteligentnosti vključuje poznavanje svojih čustev, obvladovanje čustev, spodbujanje sebe (npr. k večji zbranosti, ustvarjalnosti), prepoznavanje čustev drugih (empatija) ter uravnavanje odnosov. Shapiro (1999) pravi, da je visok čustveni količnik enako pomemben kot visok inteligenčni količnik. Raziskave na tem področju namreč kažejo, da so otroci z visoko razvito čustveno inteligenco srečnejši, zaupljivejši in uspešnejši v šoli. Obenem pa poudari, da je enako pomembno, da te večšine otroke usposobijo k temu, da postanejo odgovorni, skrbni in ustvarjalni odrasli.

Uletova (2005) poudarja pomembno vlogo čustev v komuniciranju z drugimi. Le-ta povzročajo spremembe v načinu interakcij – npr. od sodelovanja k umiku, od ujemanja h konfliktu ali obratno. Čustva upravljajo našo pozornost na dogajanje okoli nas in nas pripravljajo na dejanja,

obenem pa nam pomagajo pri komuniciranju s samim seboj. »Ko začutimo določeno čustvo, je to podobno, kot da bi zaslišali kak svarilen glas. Ne vemo natančno, kaj se je zgodilo, vendar vemo, da se je zgodilo nekaj pomembnega, in postanemo bolj pozorni na dogodke okrog sebe« (prav tam: 255).

Čustvena stabilnost (Eysenck po Žorž, 2006) nam omogoča trdno, čustveno kontrolirano in uravnoteženo vedenje, obvladanost, samozaupanje, gotovost in osredotočenost, mirnost, dobro razpoloženje in zadovoljstvo z življenjem nasploh. Žorž (2006) doda, da v jeziku gestalt terapije to pomeni spontanost in pristnost v vedenju. Na drugi strani pa čustvena labilnost pomeni zaskrbljenost, bojazen, tesnoba, napetost, nesproščenost, nerazpoloženje, preobčutljivost, razdražljivost, motnje v komuniciranju, šibko odpornost na stres in frustracije.

Iz napisanega je razvidno, da je čustveni razvoj zelo pomemben dejavnik v otrokovem odraščanju. Čustva imajo v našem življenju pomembnejšo vlogo, kot si morda predstavljamo. In neustreznost v čustvenem razvoju lahko pusti zelo široke negativne posledice. Žorž (2006: 57) navaja Muska, ki na bolj poetičen način takole osmisli naša čustva: »Čustvovanje daje našemu življenju polnost, smisel in lepoto. Brez njih bi spominjali na brezčutne robote. Čustva pa nas tudi usmerjajo in motivirajo ... Čustvovanje nam spreminja svet v pisan mozaik prijetnih in neprijetnih dogajanj ...«

2. ČUSTVA V DRUŽINI

»Družina je najintimnejši prostor, kjer se izražajo najgloblja čustva pripadnosti, ljubezni in medsebojne povezanosti. V družini odkrijemo, kdo smo, kaj smo in kaj hočemo v življenju doseči; naučimo se osnovne človeške govorice, načinov povezovanja, medsebojnega dogovarjanja, sprejemanja drugačnih mnenj, razreševanja sporov, izražanja čustev, prepoznamo svoj značaj, drug ob drugem preizkusimo svojo moč in vpliv na druge, skratka, naučimo se življenja v skupnosti« (Gostečnik, 1999: 185). Družina je skupnost, kjer otrok prvič začuti globino intimnosti, pripadnosti, ljubljenosti, zaželenosti, pa tudi zavrženosti, nepripadnosti, odvečnosti. K tem izkustvom se kasneje v življenju vedno znova vrača (prav tam).

Prva šola za učenje čustev je družinsko življenje. V teh intimnih povezavah se otroci učijo, kako in kaj naj čutijo, kaj lahko čutijo, kako naj razmišljajo o svojih čustvih, kako se drugi odzivajo na njihova čustva, kakšne možnosti imajo pri izbiranju odzivov, kako naj čustva izražajo itd. Prva in najpomembnejša mojstra za učenje čustvovanja sta mama in oče. Raziskava, ki so jo izvedli na Univerzi v Washingtonu, je pokazala, da če imajo starši do svojega zakona zrel čustven odnos, bodo s tem svojim otrokom najbolj učinkovito pomagali pri premagovanju čustvenih nihanj. Pomembno je torej, da zmoreta starša brezpogojno ljubiti, sprejemati, dajati varnost in občutek pripadnosti. Če tega ne zmoreta, odhajajo njihovi otroci v svet kot čustveni invalidi (Goleman, 2006; Gostečnik, 2003).

2.1 Pomen partnerskega odnosa

Osnovni vzorec odnosov do ljudi in sveta posredujeta otroku starša – s svojim medsebojnim odnosom, preko svojega vedenja, čutenj in mišljenja. Otroci starševske vrednote ponotranjijo, budno spremljajo njun medsebojni odnos, naužijejo se njune ljubezni, v starših iščejo ponos, vero vase in varnost. Materinstvo in očetovstvo nista poklica – to sta enakovredni roditeljski funkciji, ki se uresničujeta tesno povezani s partnerskim odnosom. Mama in oče drug drugega ne moreta nadomestiti ali zamenjati. Če eden odpove, bo za njim ostala praznina – otrok namreč potrebuje oba starša, vsakega na svoj način (Gostečnik, 1999; Gostečnik, 2003; Jelenc, 1969; Kompan Erzar, 2003; Žmuc Tomori, 1989). Hughes (2007 po Kompan Erzar in Poljanec, 2009) pravi, da je najbolj naravna pot k bolj rahločutnim, osrečujočim, ljubečim ter sproščenim odnosom med partnerjema in do otrok trajna partnerska vez. Poudarja, da je otrokova največja dota za življenje prav vztrajnost in ranljivost med partnerjema. Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) opozarjata na pomembnost medsebojne pomoči partnerjev. Pomagati si morata ozavestiti,

ubesediti, razumeti in predelati, kar čutita ob otrocih. Odrasel intimni odnos mora biti prostor, kjer lahko posameznik ponovno začuti in tudi osmisli čutenja iz lastnega otroštva. Tak odrasel intimni odnos je pogoj za zdrav odnos med staršem in otrokom.

Prvi pogoj za razvoj očetovstva in materinstva je fizična prisotnost. Ženska in moški postajata mama in oče ob otroku, ne vnaprej, ne s pomočjo knjig. Za otroka je najbolje, če mu znata prisluhnuti, ne pa slepo slediti priročnikom, knjigam in ideji, da morata vse narediti prav. Otrok ima rad starše, ki se učijo sproti in se zavedajo svoje nemoči in zbežanosti, se ob njem razvijajo in spreminjajo. Starši, ki želijo biti 'popolni', dajejo otroku občutek, da je za vse odgovoren on. Otrok bo hitro dojel, da če želi od njiju kaj dobiti, se jima mora čim prej prilagoditi. Tak odnos je do otroka nespoštljiv in zlorabljač. Otroci so prav tako izjemno občutljivi na to, kako starši doživljajo sami sebe. Tako se bodo počutili varne, če si bosta starša naklonjena, če se bosta lahko sprostila in našla varnost drug ob drugem (Kompan Erzar in Poljanec, 2009). Že v prvih dneh otrokovega življenja kvaliteta partnerskega odnosa bistveno vpliva na otrokov razvoj. Otrok potrebuje tesno telesno povezavo, dotik, odgovarjanje na potrebe – mati je takrat tista, ki mora začutiti, kaj otrok potrebuje, da lahko odgovarja na njegove potrebe. In to zmore le, če se lahko brez strahu pred lastno zavrženostjo v odnosu s partnerjem sprosti, je varna in mirna. Če je mati neodzivna, dobi ob njej otrok občutek nezaželenosti, zanemarjenosti, zavrženosti. Prek tega najzgodnejšega odnosa se uči prvih vzorcev obnašanja, odzivanja, prilagajanja na materino odzivnost. Oče ščiti mater in otroka in jima zagotavlja potrebno za življenje, skrbi za varnost obeh in jima s tem omogoča, da se čustveno čim tesneje povežeta (Gostečnik, 1999; Jelenc, 1969).

Jelenc (1969) poudarja, da starša ne smeta skrivati medsebojnih čustev. Temeljna in nenadomestljiva funkcija družine je namreč čustveno oblikovanje in povezovanje družinskih članov. Če bosta starša skrivala svoja čustva ljubezni in naklonjenosti, se bo otroku zdelo, da počneta nekaj nedovoljenega, pohujšljivega, nekaj, kar morata pred njim skrivati. Tako lahko razvije predsodke in nenaraven odnos do ljubezni. Če se oče izogiba kontakta z mamo v prisotnosti otroka, dobi otrok občutek, da ima sam največjo pravico do mame. Pomembno je, da otrok čuti, da mama ne pripada samo njemu, temveč da si jo z očetom delita. Drugače lahko postane pretirano lastniški ter ljubosumen na očetovo razmerje do nje. »Ljubezen med možem in ženo mora otrok spoznati tudi zaradi tega, ker se bo moral nekoč ločiti od matere in svojo ljubezen usmeriti k drugi ženski, mater pa prepustiti očetu« (prav tam: 65). Po drugi strani pa se lahko zaradi pretiranega izkazovanja ljubezni (med staršema) otrok počuti odrinjenega in v skrajnem primeru očeta in mamo celo zasovraži. Dobi občutek, da starša zadovoljujeta le sebe.

To otroka zbega in mu jemlje spoštljiv odnos do staršev. Skynner in Cleese (1994) k temu dodata pomen kvalitete spolnih odnosov med staršema. Le-ta daje otroku občutek varnosti. »Za zakon je spolnost cement, zakon pa je temelj družine, od katere smo v otroštvu tako odvisni. Čeprav pravzaprav ne vedo, za kaj gre, otroci to prav dobro čutijo. Starši, ki imajo dobre spolne odnose, izžarevajo srečo, ta pa se prenaša tudi na otroke« (prav tam: 236). Brajša (1987) bolj poetično opiše pomen dobrega zakonskega odnosa takole: »... Otroka neguje tako oče kot mati, najbolj pa ga neguje njun medsebojni kvalitetni odnos. Takšni starši ne žrtvujejo zakona družini, zakonske postelje pa ne žrtvujejo otroški sobi. Oba vstopata v otroško sobo, da bi skupaj vstopila v zakonsko posteljo. Samo takšno vedenje staršev otroku omogoča, da bo z mirno vestjo zapustil otroško sobo in brez kompleksov odrasel« (prav tam: 84).

Žmuc Tomorijeva (1989) opozarja tudi na pomen zrelosti in motiviranosti staršev za kakovostne premike v družini. Spremembe vlog očeta in matere zahtevajo namreč marsikatero spremembo v odnosu med možem in ženo. Pripravljena morata biti na dogovarjanje ter usklajevanje stališč in mnenj. Le tako bosta ustvarjala ozračje, v katerem bo lahko vsak družinski član odkrito izrazil svoja čustva in pričakovanja. »Če starši ne znajo pristno izražati svojih lastnih avtentičnih osebnosti, se tega ne bo mogel naučiti tudi otrok« (prav tam: 63).

2.2 Ravnanje s čustvi v družini

Osnovna naloga družine je, da ustvari varno okolje, v katerem lahko vsak družinski član zadovolji svoje temeljne potrebe in tako zraste v enkratno, samostojno, samozavestno in zdravo osebo. Družina, ki otroka sprejema in spoštuje njegova čutenja, mišljenje, želje in cilje, spodbuja njegov čustveni razvoj in rast, hkrati pa priznava njegovo samostojnost, spodbuja njegov pogum in samozaupanje ter zvišuje njegovo samopodobo. To so značilnosti čustveno zdrave družine (Dinkmeyer in McKay, 1996; Gostečnik, 1999).

»V družini se otrok začne učiti deliti svoj notranji svet z drugimi« (Tomori, 1994: 57). V družinskem okolju nabira otrok prve izkušnje o tem, kaj pomeni izmenjavati čustva, hotenja in razmišljanja z drugimi. Ko le-ta izraža, dobiva povratne informacije, ki mu sporočajo, kako ga družinski člani vidijo in doživljajo, kako se nanj odzivajo, kako ga sprejemajo. Že zgodaj se nauči prisluhniti samemu sebi, se ceniti, si biti pomemben, sprejemati svoja lastna čustva in doživljanja, si jih dovoliti in tudi odkrito ter jasno izražati – če mu okolje to možnost ponuja. In vse to igra odločilno vlogo v njegovem izražanju sebe in razvijanju odnosov z drugimi. Že v teh

najzgodnejših odnosih se seznanja z življenjsko pomembnim dejstvom – da je od njegovega izražanja odvisno, kaj drugi do njega čutijo in kako z njim ravnajo (prav tam).

Že od prvega trenutka življenja v družini začne otrok spoznavati, kako se v njegovi družini ravna s čustvi, zato je čustveno ozračje družine velikega pomena. »Osnovno izkustvo, ki ga otrok potrebuje, je, da so njegova čustva sprejemljiva, možna, razumljiva, saj jih bo le tako lahko spoznal in obvladal« (Čačinovič, 1998: 208). Čustva so pomemben del vsakega 'prenosa' med starši in otrokom. In vsak odziv na otrokova čustva vpliva na to, kako bo svoja čustva vrednotil, ali jih bo sprejemal in gojil, kako jih bo izražal, ali pa jih bo raje skrival, kopicil v sebi, jih zatiral in dušil. Za zdrav razvoj potrebuje okolje, kjer lahko prepozna vse vrste, oblike in intenzitete čustev. In ni pomembno samo to, da lahko otrok čustva izraža; enako pomembno je, da ima otrok možnost učenja, kako njegova čustva vplivajo in učinkujejo na druge in na okolje (Čačinovič, 1998; Dinkmeyer in McKay, 1996; Tomori, 1994; Žorž, 2006).

Brajša (1987) govori o čustvenem trikotniku mati-oče-otrok in opozarja: čeprav vsi trije potrebujejo čustvovanje, da bi čustveno preživeli (oče, mati) in se razvili (otrok), njihov položaj v tem trikotniku ni enak. Otrok se čustvovanja in ravnanja s čustvi šele uči, zato morata biti starša tista, ki mu zagotovita pravico do vseh njegovih čustev. Takšna, kot jih on čuti, so zanj utemeljena in resnična in mora imeti možnost, da si jih pojasni in jih predela. Čačinovičeva (1998) pravi, da o čustvih ni mogoče razpravljati, da pa je pomembno razpravljati o tem, kaj takemu ali drugačnemu čustvenemu doživetju sledi. Skynner in Cleese (1994) opozarjata, da morajo biti starši tisti, ki otroku postavljajo meje – tudi v čustvovanju. Starši so tisti, ki morajo obvladati otrokovo čustveno situacijo, jo vzdržati in sprejeti vso silo čustev, obenem pa preprečiti škodo. Otrok se bo v sebi počutil zares varnega, če bo imel priliko iti do skrajnih meja svojih čustev in se tako postopoma naučil z njimi tudi ravnati. »Ko si bil enkrat na tisti meji, ko veš, kje se nahaja, in vidiš, da si ostal živ – in da so ostali živi tudi drugi ljudje, ki jih imaš rad, se šele lahko sam pri sebi dobro počutiš – in odtlej tudi zaupaš lastni jezi. Veš, da jo obvladuješ« (prav tam: 184).

Avtorji številnih raziskav ugotavljajo, kako pomembne, globoke in trajne sledi zapuščajo starši v življenju svojih otrok. »Od prevladovanja enega ali drugega vedenjskega vzorca kot leta in leta tipičnega ravnanja staršev z otrokom je odvisno, kakšne čustvene izkušnje si bo otrok pridobil, koliko se bo počutil varnega in učinkovitega v svetu in koliko bo lahko zaupal drugim« (Goleman, 2006: 302). Otroci se hitro učijo in ugledajo oz. prilagodijo čustvenemu sistemu družine. Starši lahko določeno čustvo (ali več čustev) preslišijo ali pa ga zavestno prepovejo.

Vsako izmenjavanje čustev med starši in otroki prinaša tudi neizpovedano čustveno sporočilo. In ob dolgoletnem ponavljanju teh sporočil otrok oblikuje jedro svoje čustvene podobe in svojih čustvenih sposobnosti. Zato je pomembno, da se starši zavedajo, kako odločilno je otrokom povedati, kaj mislijo in čutijo, kajti otroci lahko sporočila staršev zelo hitro razumejo tudi napak. Člani družine, ki ima težave pri izražanju čustev, svoje čustveno doživljanje izražajo le delno ali posredno. Predvsem so to nebesedni znaki, kot so jezni izrazi, loputanje z vrati, vzdihovanje, zaskrbljeni pogledi, molk itd. V takšnih družinah se člani ponavadi zelo hitro izostrijo v presojanju čustvenega stanja po posrednih znamenjih. S pozornim opazovanjem si poskušajo razložiti pomen takšnih delnih sporočil, žal pogosto tudi napačno (Dinkmeyer in McKay, 1996; Goleman, 2006; Gostečnik, 1999; Satir, 1995; Tomori, 1994).

Pravila čustvene komunikacije v družini so za otrokovo čustveno življenje izjemnega pomena. Vsebujejo tiha sporočila – katera čustva so sprejemljiva, primerne načine izražanja čustev, načine, kako s čustvi ravnati in kakšno čustvovanje pričakovati od drugih (Saarni in Buckley, 2002). Otrok torej sprejme in obvlada tista čustva, ki jih sme sprejeti in obvladati, izrine pa tista, ki v njegovi družini niso sprejeta, povzročajo napetosti in vznemirjenje. Že zelo zgodaj se nauči, da se mora prilagajati na materino in očetovo odzivnost, če želi z njima ohraniti stik. Če bo izrazil čustvo, ki je v njegovi družini nesprejemljivo, bo zbudil odpor pri ostalih članih, posledično pa se bo v njem prebudil strah, da bo izgubil ljubezen staršev. In otrok se lažje pretvarja, kot pa tvega, da bo zavrnjen. To pomeni, da je čustvo, ki je za družino tabu, bolje skriti; in če bo za otroka tesnoba dovolj velika, ga bo moral prej ali slej skriti še pred samim seboj. Posledično čustva ne bo mogel več razbrati in se z njim spoprijeti (Čačinovič, 1998; Gostečnik, 1999).

Skyner in Cleese (1994) opišeta potlačevanje čustev s prisposobno zaslona. Čustva, ki jih posameznik ne sme čutiti, skriva za zaslon. In takšno skrivanje čustev ogroža ravnovesje osebnosti, saj vsa naša čustva opravljajo koristne naloge. Obenem pa mora biti posameznik ves čas na preži pred tem nevidnim sovražnikom – ne more se sprostiti, vedno bolj je napet in utrujen, saj je to zanj napor. Ta kronično zatirana nedopuščena čustva so vzrok marsikatere psihosomatske bolezni, kot so glavobol, želodčne bolečine, slaba prebava, visok krvni pritisk itd. Nesposobnost sprostitve pa se povezuje tudi v osebnostne lastnosti, ki za posameznika in ljudi v njegovem okolju niso prijetne (Kompan Erzar, Poljanec, 2009; Skyner in Cleese, 1994; Tomori, 1994). Za boljšo ilustracijo Skyner in Cleese (1994) opišeta primer otrokovega izražanja jeze. Če so starši sposobni sprejeti otrokovo jezo, ga podpirati in mu pomagati pri predelavi tega čustva, se bo ob tej izkušnji počutil varnega. Jezo se bo naučil nadzorovati, socializirati. Če pa

bodo nanjo reagirali z nelagodjem, nezadovoljstvom ali zadrego, se bo otrok sčasoma zaradi svoje jeze počutil slabega. Starši ga namreč ne morejo imeti radi, če se razjezi. Jezo bo pričel skrivati, a obenem bo čutil, da goljufa, ker ne more biti tak, kot je v resnici. Čutil bo, da ni sprejet v celoti, a bo strah, da ga bodo zavrgli, močnejši, zato se bo raje odločil za neiskrenost. Počasi bo začel jezo skrivati tudi pred samim seboj in na koncu bo dejansko mislil, da je ni. Tomorijeva (1994) pravi, da otroci ob čustvih, ki doma niso zaželeni, razvijajo občutke krivde. Temu sledi, da se otrok tudi zunaj družine ne zna in ne more sprostiti.

Goleman (2006) navaja izsledke raziskave, kjer so kot tri najbolj neprimerne načine starševskega čustvovanja označili popolno zanemarjanje čustev, pretirano popustljivost ter zaničljiv odnos brez posluha za otrokovo čustvovanje. Po drugi strani pa so rezultati iste raziskave pokazali, da se otroci čustveno urejenih staršev, v primerjavi s tistimi, ki komaj obvladajo svoja čustva, bolje razumejo s svojimi starši, so v odnosu z njimi manj napeti in staršem bolj naklonjeni. Ti otroci so tudi uspešnejši pri uravnavanju svojih čustev, učinkovitejši pri umirjanju samih sebe (npr. ko se razburijo) in bolj umirjeni tudi z biološkega vidika – imajo manj stresnih hormonov in drugih fizioloških znakov čustvenega vznemirjenja. Prav tako so bolj priljubljeni pri vrstnikih, učitelji jih cenijo kot družbeno zrelejše, izražajo manj vedenjskih motenj, so bolj pozorni in učinkovitejši pri učenju. Dinkmeyer in McKay (1996) opozarjata, kako pomembno je, da starši razumejo in prepoznajo, da imajo čustva namen in pomagajo otroku doseči nek cilj. Prav tako je pomembno, da se tudi sami (starši) naučijo reagirati ob otrokovem čustvenem doživljanju – da otrokovih čustev ne doživljajo kot sitnost, se ne jezijo, niso užaljeni in ne obupavajo. To, kar otrok doživlja, je zanj resnica, in tega starši ne smejo pozabiti.

Tomorijeva (1994) opozarja na pomen komunikacije v družini. Le-ta je pogoj za odnos med ljudmi, obenem ga opisuje in določa. »Občutek za čustva in dostojanstvo drugega se v družini izraža tudi s tem, kako koga imenujejo, s kakšnimi vzdevki ga označujejo, katere besede uporabljajo v zvezi z njim, kadar je oziroma kadar ni navzoč« (prav tam: 60). Po drugi strani pa opozarja na pomen molka. »Res lahko molk pove bistveno več kot beseda: pri tem je zanimivo tudi to, da v družini to sporočilo vsi zelo jasno razumejo« (prav tam: 64). Navaja primer člana družine, ki sede v kot, s hrbtom obrnjen od preostalim, in molči. S tem ostalim članom družine brez besed govori, da jih zavrača ali da so ga prizadeli, da je užaljen ali s čim nezadovoljen. Obenem pa s takšnim načinom ne-komunikacije priključijo njihov čustveni odziv. V njih zbudi občutke krivde, slabo vest, jezo, razmišljanje, kaj so storili narobe itd. Po drugi strani na tak način pridobi pozornost, ostale spodbudi, da silijo vanj, se mu opravičujejo. Tomorijeva nadaljuje, da je tak molk lahko izhod v sili, ko se pojavi neka tema, ki bi zbudila neprijetna

čustva. Besede lahko ustavi tudi močan čustveni naboj. Člani družine, v kateri so določena čustva tabu, se na tak način izogibajo temam, ki bi lahko razkrile ali sprostile ta 'nevarna' čustva. Lahko je pa molk sporočilo užaljenosti, prizadetosti, neodobravanja, zamere, jeze ali kakega drugega čustva. V takšnih primerih je molk sredstvo za kaznovanje povzročitelja tega čustva. »V bistvu je tak molk sporočilo 'Zame te ni', 'Ker si tak, zame ne obstajaš' ali 'Poglej, kako nekaj groznega si napravil.' Mehanizem kaznovanja in očitanja z molkom se lahko kot mučno občutje tako globoko zareže v podzavest članov družine, da se še drugje in kasneje v življenju najprej sprašujejo, česa so krivi in kaj so napravili narobe, kadar nekdo v njihovi bližini molči« (prav tam: 65).

Galimberti (2009) se sprašuje, koliko je danes med starši in otroki še posredne komunikacije, »zaradi katere otrok prej kot v glavi čuti v trebuhu, da lahko očetu in mami zaupa, saj sta z njim od njegovih prvih nerodnih gibov v življenju. Skrb za telo, to že, skrb za um, to tudi, koliko pa sploh skrbimo za dušo?« (prav tam: 39). Opaža, da očetje in matere vzgajajo svoje otroke že v zgodnjem otroštvu fizično in intelektualno, ne vzgajajo jih pa čustveno – njihovih čustev, navdušenja, strahov. Pravi, da so tako otroci prisiljeni urediti si čustveni svet po svoje, kot vejo in znajo, predvsem pa s sredstvi, ki jih nimajo. Kar se tiče posredne komunikacije pa pravi, da so starši zmedeni, saj izkazujejo svojo ljubezen s pretiranim nakupovanjem daril, a s tem le zapolnjujejo komunikacijsko praznino. Prvi znaki te so brezvoljnost, ravnodušnost, lenoba, upor in tudi depresija. Nadaljuje, da je obdobje odraščanja preveč zaznamovano z zunanjimi dražljaji in pomanjkljivo komunikacijo in da je v družbi opaziti vedno bolj razširjene znake čustvene brezbržnosti. Posledica te je, da ni čustvenega odziva na dejstva ali dejanja, ki so jim mladi priča. Pravi, da do tega prihaja, ker ni čustvene vzgoje.

Usodnost v družini naučenega ravnanja s čustvi učinkuje še naprej. Na podlagi tega prvotnega vzorca, ki bo ostal osnovni vzorec, posameznik išče in se odziva v poznejših prijateljstvih in vseh povezavah s pomembnimi drugimi. Od tega osnovnega vzorca so odvisna njegova čustvena pričakovanja glede odnosov in pogledov in le-ta bodo v dobrem in slabem zaznamovala njegovo dejavnost skozi vse življenje. Iskal bo bližino ljudi, ki so imeli podobne izkušnje ravnanja s čustvi. Lažje se jim bo približal, bolje jih bo razumel. Ni pomembno samo to, da ponujajo podobna čustva, temveč tudi to, da imajo za 'zaslonom' skrita oz. neobvladana in nesprejeta podobna čustva kot on. Na nek način ostaja to skupinska obramba pred tesnobo, ki se je naučil že v družini. A brez zavesti o lastnih čustvih ne morejo postati občutljivi za čustva drugih (Čaćinovič, 1998; Dinkmeyer in McKay, 1996; Goleman, 2006; Gostečnik, 1999; Skynner in Cleese, 1994).

2.3 Čustvena zloraba

Čustveno zanemarjanje (po definiciji National Clearinghouse of Child Abuse and Neglect po Smith in Fong, 2004) vsebuje izrazita dejanja brezbriznosti do otrokovih potreb po pozornosti. Pomeni zavrnitev ali neuspelo nudenje otroku potrebne psihološke skrbi, partnerjevo zlorabo v prisotnosti otroka in otroku dovoljeno uporabo drog in alkohola (Smith in Fong, 2004). Goleman (2006) navaja, da rezultati več raziskav potrjujejo, da pusti zanemarjanje otroka hujše posledice kot odkrito grobo ravnanje. Čustveno neurejeni starši so starši, ki so nezreli, odvisni od raznih substanc, depresivni, neprestano jezni, življenjsko zmedeni in brez življenjskega cilja. Takšni predstavljajo za otroke veliko večje tveganje, saj so precej manj sposobni za primerno skrb za otroka, kaj šele za ubranost z njegovimi čustvenimi potrebami. Otroci, ki odraščajo v zanemarjenosti, so obremenjeni s tesnobo, so nezbrani, malodušni, odmaknjeni in občasno napadalni. V takšnih družinah otroci niso kaznovani zaradi svojih prestopkov, temveč zaradi razpoloženja svojih staršev. »To je recept za privzgajanje občutka nevrednosti in nemoči ter bojazni, da je vsepovsod na preži grožnja, ki se lahko kadarkoli uresniči« (prav tam: 305). Goleman nadaljuje, da postanejo otroci, ki so močno in stalno čustveno zlorabljeni, jim starši grozijo in jih ponižujejo, pretirano pozorni do čustvovanja oseb v svoji bližini. »Takšno stanje preobremenjenosti s čustvi drugih, ki meji že na obsedenost, je značilno za duševno zlorabljene otroke, ki v zrelih letih trpijo zaradi spremenljivih, a izjemno močnih čustvenih vzponov in padcev, in ga v stroki označujejo kot 'mejna motena osebnost'« (prav tam: 164).

Tudi razvajanje je čustvena zloraba. Starši, ki svoje otroke razvajajo, jim sicer dopuščajo, da čustva izražajo, a se nanje odzivajo neustrezno. Ti otroci imajo v svojem okolju zelo malo možnosti za preverjanje in preizkušanje, kako njihova čustva delujejo na druge in na okolje. Tako njihova čustva izgubljajo globino, intenziteto in naboje, obenem pa tudi motivacijski pomen, ali pa le-tega sploh ne pridobijo dovolj. Ko je otrok žalosten in joka, ga poskušajo starši potolažiti, a se ne ukvarjajo z vzrokom njegove žalosti. Ta mehanizem ostane vzorec, tudi ko otrok nekoliko odraste. Njegov jok postaja vse manj povezan z žalostjo, postaja pa način za izpolnjevanje želja. Ko se mu pojavi neka potreba oz. želja, prične jokati in pričakuje od staršev, da mu jo bodo izpolnili. Počasi vse bolj prekinja stik s svojo izvorno potrebo oz. željo in se vse bolj obnaša, kot da ne bi vedel, kaj sploh hoče. To pač vedo starši. Tako postane tudi žalost sama vse bolj plitva, saj ne gre za pravo zadovoljitev potrebe. Podobno je tudi z drugimi čustvi (Žorž, 2006). »Že stara ljudska modrost pravi, da so razvajenci *brezčutni*« (prav tam: 59).

Žorž (2006) govori tudi o čustveni podhranjenosti. Čustveno podhranjeni otroci odraščajo v družini s hladnimi starši, ki ne izražajo svojih čustev dovolj jasno. Tako se otroci ne naučijo prepoznavati čustev dovolj dobro oz. omejijo izražanje lastnih čustev. V razumsko hladnem in medlem družinskem okolju postajajo tudi sami medli, prazni in brez volje do življenja. To so otroci brez interesov in brez življenjske energije. Nadalje Žorž opozarja, da je čustveno podhranjenost včasih težko prepoznati, saj so ti starši izvrstni igralci. Svojih čustev ne znajo izražati pristno, jih pa znajo odlično zaigrati, še posebej pred občinstvom. Zelo dobro znajo odigrati vlogo dobrih, skrbnih in ljubečih staršev, doma pa krinko hitro spustijo. A otroci njihovi igri ne nasedejo, temveč jo prepoznajo kot nepristno. Kombinacija razvajanja in čustvene podhranjenosti je vzorec dvojne vzgoje oz. dvojnih sporočil, ki lahko privedejo do zelo resnih osebnostnih motenj, tudi psihotičnih motenj.

Gostečnik (1999, 2003) navaja več primerov čustvene zlorabe otrok. Starši, ki se nenehno prepirajo in zmerjajo, prenašajo svoje kritike tudi na otroke, so do njih in njihovih potreb brezbržni, obenem jih ponižujejo in podcenjujejo ter nanje prenašajo svoje nezadovoljstvo. Ti otroci velikokrat postanejo tudi čustveni partnerji enega od staršev, kar je zanje zelo boleča zloraba. Čustveno zlorablajo starši, ki ne znajo svojih otrok pohvaliti oz. jih pohvalijo in spodbujajo le zato, da bi preko njih doživljali lastni uspeh; to so starši, ki ponižujejo in sramotijo, grobo kritizirajo in podcenjujejo, molčijo in se umikajo; to so starši, ki dosežejo, da otroci za vse krivijo sebe, se čutijo nevredne ljubezni, jezo do staršev obračajo vase, se sovražijo in zaničujejo ... Da bi se starša izognila čustveni zlorabi, je nujno da prevzameta odgovornost za svoje lastne konflikte in jih razrešita. Le tako bo družina zmogla zaživeti zdravo in polno življenje. Za vzpodbudo pa dodaja, da »starši sploh ne potrebujejo ogledal, saj se lahko najbolje vidijo v svojih otrocih, ki jim bodo jasno zrcalili, kako izgledajo kot starši« (Gostečnik, 2003: 59).

3. POMEMBNOST OČETOVE PRISOTNOSTI IN ODLOČITVE ZA OČETOVSTVO

Žmuc Tomorijeva (1989) ugotavlja, da je današnje očete zelo zaznamovalo to, da so bili vzgojeni v drugačnih časih in nazorih. »Zato je treba časa, da bodo vse, kar je tako trdno vgrajeno v njihovo osebnost, uskladili z vsemi sestavinami sodobnega življenja. Cela vrsta navodil, ki so uravnavala življenje družine v preteklosti, še živi v njih: nega otroka je stvar matere, oče ne sme pokazati otroku čustev, vsaka mehkoča v odnosu do njega je znamenje šibkosti, vloži očeta in matere se ostro razlikujeta ... Tudi če ta navodila razumsko zavračajo, je prav mogoče, da prihajajo v navzkrižje z lastnimi čustvi, kadarkoli ravnajo drugače« (prav tam: 59). Meg Meeker, ameriška pediatrinja ter svetovalka za najstnike in starše, v svoji knjigi Močni očetje, močne hčere tako nagovarja očete: »Tudi vi ste po večini dobri možje. Vendar pa se je iz vas norčevala kultura, ki ji ni mar za vas, ki je – z vidika družine – zasmehovala vašo avtoriteto, ki je zanikala vaš pomen in poskušala zamegliti vašo vlogo« (Meeker, 2009: 18). Pri svojem delu se trudi, da bi očete opogumila in vzpodbudila k drugačnemu razmišljanju in tudi delovanju. Pravi, da nobena raziskava, nobena diagnoza, nobena navodila ne morejo tako dramatično spremeniti življenja mladega dekleta kot že zelo šibak odnos z njenim očetom.

3.1 Oče pred rojstvom otroka, med rojstvom in po njem

»Znani švicarski zoolog in etolog Adolf Portmann piše o biološki in o 'socialni' maternici. Skozi prvo se otrok rodi in skozi drugo se razvije v človeka. [...] 'Socialna maternica' ni nič drugega kot otrokovo interpersonalno zaščitniško okolje med devetimi meseci materničnega in najmanj leto dni zunajmaterničnega življenjskega obdobja« (Brajša, 1987: 75). Brajša nadaljuje, da je sestavni del 'socialne maternice' tudi oče. Pravi, da dejstvo, da se otrok ne razvija v očetu in da ga le-ta ne rodi, ne zmanjšuje njegovega pomena ter ne zmanjšuje njegovih pravic in obveznosti pri nastanku novega človeškega bitja. »To je skupni začetek neke skupne poti, ki jo je treba tudi skupaj pripeljati do cilja« (prav tam: 76). Otroku namreč ne dobi samo genetske osnove svojega kasnejšega razvoja, ampak tudi odnosno izhodišče, ki bo vplivalo na njegov medosebni, socialni razvoj. Zato, opozarja Brajša, je potrebno že pri spočetju poudariti pomen enakopravnega deleža očeta in matere. Nadalje poudarja, da je nujno za nosečnico in otroka, hkrati pa tudi za zakonsko zvezo, da bodoča starša med nosečnostjo ohranjata sebe in svoj medosebni odnos, saj s tem ustvarjata ustrezno človeško okolje oz. ustrezno 'socialno maternico' za otrokov čustveni in socialni razvoj. Torej je v nosečnosti tudi oče tisti, ki aktivno sodeluje v čustvenem in socialnem vidiku razvoja otroka v maternici. »Čeprav je otrok v maternici zavarovan, še kako občuti in 'doživlja' očeta ob materi« (prav tam: 77).

Trdno navezavo med otrokom in staršem pomagajo graditi tudi hormoni. Če se starša prepustita občutjem, ki jih v njiju povzroča oksitocin (hormon povezanosti), se bo vzpostavil naraven razvoj njihove medsebojne povezanosti, ki nikoli kasneje ne bo več tako avtomatična. »Zato je fizična prisotnost ob novorojenčku in dojenčku priložnost tudi za očeta, da v sebi razvije sposobnost za razvoj pripadnosti, ekskluzivnosti in globoke povezanosti tako z otrokom kot z ženo« (Kompan Erzar in Poljanec, 2009: 77). Oksitocin se sprošča v možganih ob tesnejših socialnih in telesnih stikih. Če tak odnos traja, se hormon sprošča že ob vedno bolj drobnih dražljajih (npr. ob vonju, glasu, joku, celo ob misli na osebo). Pri materi ta hormon gradi ne samo željo po rahločutnosti do otroka in spodbuja tvorbo mleka, temveč v njej ustvarja tudi preferenco do tistega moškega, ki je takrat največ ob njej. Fizična prisotnost očeta ob dojenčkovi materi je torej pomembna tudi zato, ker se tako gradi tudi povezanost med otrokovim očetom in materjo. Pri otroku pa oksitocin omogoča zmanjšanje stresnih hormonov, torej otroka potolaži. Fizični stik, pestovanje in dojenje so trenutki, ki otroku pomagajo prebroditi stresna obdobja krčev, lakote, utrujenosti, obenem pa ohranjajo povezanost z materjo in očetom (Kompan Erzar in Poljanec, 2009).

Torej imajo tudi očetje naraven potencial, da razvijejo svoje očetovstvo. Pomembno pa je, da jih – predvsem matere – ne izključujejo iz 'nošenja' in 'rojevanja' otroka, saj jih s tem osiromašijo in okrnijo njihovo očetovstvo (Brajša, 1987; Kompan Erzar in Poljanec, 2009). Gottman (1989) navaja rezultate raziskav, ki so pokazale, da očetovo sodelovanje v nosečnosti lahko pripravi teren za celo vrsto pozitivnih družinskih interakcij, kar koristi zakonu, otroku in okrepi vez oče-otrok. Če so očetje sodelovali že v času nosečnosti in med samim porodom, so matere poročale o manj bolečinah, prejele so manj zdravil in imele boljšo izkušnjo s porodom. Prav tako pa oče, ki pokaže velik interes za svojo nosečo partnerico, preživi več časa z otrokom v naročju, ko se le-ta rodi, in se bolj verjetno odziva na njegov jok.

Žmuc Tomorijeva (1989) govori o posrednem vplivu prisotnega očeta. V njegovi prisotnosti je mati pri hranjenju otroka bolj sproščena in uspešna. Delo z otrokom ji prinaša več zadoščenja, otroka doživlja bolj naklonjeno, običajne težave ob negi otroka jo manj vznemirjajo in skrbijo, če je ob njej mož, ki jo spodbuja in potrjuje pri njeni materinski funkciji. »Za svojo materinsko samozavest potrebuje dober partnerski odnos in možovo čustveno oporo« (prav tam: 67). Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) dodajata, da je pomembno, da mož v tem obdobju ženi daje občutek sprejetosti, ljubljenosti, da je z njo nežen, rahločuten, sočuten, jo potolaži, pomiri ..., da ostane ob njej tudi takrat, ko se jezi. »Vso to stabilnost in varnost, ki jo oče še v

nosečnosti razvija ob ženi, bo kasneje ob njem lahko čutil tudi otrok« (prav tam: 101). Seveda pa potrebuje tudi mož/oče ženino/materino podporo, spodbudo, potrditev, da lahko spontano in zavestno gradi odnos z otrokom.

Brajša (1987) pravi, da se očetje ne zavedajo, koliko izgubijo, če pristanejo na linijo najmanjšega odpora in prepustijo materam težje in napornejše strani skrbi za majhnega otroka. »Ne zavedajo se, da so prikrajšani za enkratne življenjske izkušnje in kako je osiromašeno njihovo čustveno doživljanje. Otrok čustveno obogati tistega, ki se z njim ukvarja« (prav tam: 82). Tudi Gottman (1998) pravi, da naj očetje za trden odnos z otrokom položijo temelje že v času nosečnosti in njegovih najzgodnejših mesecih življenja. Očetje, ki sodelujejo že pred rojstvom, ob samem rojstvu in takoj po njem, bodo to najverjetneje nadaljevali še naprej in bodo ostali ob otroku tudi v srednjem otroštvu in adolescenci. Poudarja tudi, kako pomembno je, da se očetje zavedajo da je skrb za dojenčka v glavnem naučena izkušnja, polna poskusov in napak. Mama in oče se skupaj učita enkratnosti njunega otroka. Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) dodajata, da ima otrok vse, kar potrebuje, da v vsakem izmed staršev prebudi ustrezen odziv nase in da je otrokova narava narejena tako, da uči starše. Gottman (1998) nadaljuje, da komunikacija poteka dvosmerno, in da se tako tudi dojenček uči in spoznava značilnosti svojih staršev. V tem vidi pozitiven začetek in priložnost za gradnjo kvalitetnega odnos med otrokom in očetom. Otrok si postane domač z očetovim obrazom, glasom, načinom hoje, vonjem in kako ga drži; njegovo prisotnost poveže tudi (tako kot materino) z udobjem in varnostjo. Obenem se nauči, da lahko vpliva na to, kako oče z njim ravna, torej da lahko s svojim obnašanjem vpliva na druge ljudi. Več avtorjev (Brajša, 1987; Gottman, 1998; Žmuc Tomori, 1989) poudarja, kako pomembna je pri tem vzpostavljanju najzgodnejših stikov vloga matere, ki mora očetu te stike dovoliti in jih vzpodbujati. Očeta vzpodbuja tako, da mu dovoli, da na svoj način skrbi za otroka; ponudi mu svojo modrost, a ga ne kritizira; mu pusti, da dovolj časa preživi z otrokom. Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) dodajata, da se mora moški za očetovstvo odločiti, da mu lahko žena pri tem pomaga, nikoli pa ne more iz njega narediti očeta, če se za to ne odloči sam. Žmuc Tomorijska (1989) v prid očetov navaja rezultate raziskav, ki so pokazali, da očetje pri temeljni negi in skrbi za otroka niso manj učinkoviti kot matere. Takoj in enako (kot ženske) so zaznali močna sporočila dojenčkov. Edina razlika v odzivu se je pokazala, ko so bile prisotne matere – takrat so se obotavljali, preden so se približali otroku; če pri poskusu ni bilo žensk, so se odzvali hitro in učinkovito.

Po rojstvu je oče tisti, ki mater in otroka ščiti, jima zagotavlja potrebno za življenje, skrbi za varnost obeh – z vsem tem pa jima omogoča, da se čustveno čim tesneje povezujeta. Oče je tudi

prvi tujec, s katerim pride otrok v tesnejši stik – pomeni prvo odcepitev od matere, prilagajanje širši skupnosti. To otrokovo zgodnje obdobje je odločilnega pomena za vzpostavljanje čustvenih stikov med otrokom in starši. Brez teh težko izpolnjujejo kasnejše naloge (Jelenc, 1969). Naloga vsakega očeta je tudi, da ob otroku iz svojega čutenja, ki se mu ob njem vzbuja, izpelje, kaj pomeni biti oče v določenem trenutku. Očetje so ob dojenčkih pogosto negotovi, se počutijo nesposobne in nerodne (še posebej, ko pri delu gledajo mamo). Predvsem ob prvem otroku jih je pogosto strah, ali bodo tudi sami uspeli zgraditi tako močan in topel stik z otrokom. Tudi če bodo nekaj naredili točno tako kot mama, ne bodo dobili enakega odziva. Otrokovo telo se namreč odziva na mamo in očeta drugače, tako kot se njuni telesi drugače odzivata na otroka. Pomembno je, da se oče ne vsiljuje, da ni užaljen, če npr. od njega otrok nečesa ne sprejme, od mame pa. Oče mora začititi, kaj otroku resnično ustreza, kaj si želi, kaj potrebuje. »Znati mora razločiti med tem, kaj otrok potrebuje od očeta, in kaj oče potrebuje od otroka kot potrditev zase« (Kompan Erzar in Poljanec, 2009: 105). Če oče v odnosu z otrokom išče le potrditve zase, to ni očetovstvo, temveč zloraba. Otrok ne sme biti predmet izkoriščanja in manipuliranja zato, da se starši počutijo sposobne, vredne in kompetentne. Tudi če otrok očeta zavrača, je njegova naloga in dolžnost, da vedno pride nazaj, brez zamer. In tukaj ponovno stopi v ospredje pomen partnerskega odnosa. Svoja čutenja negotovosti, zavrnitve in jeze mora mož predelati z ženo in ne ob otroku. V nasprotnem primeru se bo otrok, ki tega ne razume, kmalu prilagodil potrebam staršev – zato, da jih bo ohranil, s tem pa izgubil sebe (Kompan Erzar, 2003; Kompan Erzar in Poljanec, 2009).

Kompan Erzarjeva in Poljanečeva (2009) pravita: če se oče ne odloči čustveno aktivno vstopiti v družino in razvijati svojega očetovstva, prevzame posledično pogosto celotno starševstvo mati. In hitro se lahko zgodi, da še sama izgubi stik z otroki, saj očetovstvo ni in ne more biti njeno poslanstvo. »Drug drugemu starševstva ne moremo uničiti, lahko pa drug drugega tako zagrenimo, da se nam starševske vloge sploh ne ljubi več iskati« (prav tam: 110). Žmuc Tomorijeva (1989) nadaljuje, da veliko očetov brez posebnih ugovorov privoli v vlogo pomožnega spremljevalca otrokovega razvoja. Takšna vloga je zanje udobnejša, obenem pa nekritično prevzemajo splošno mnenje, da jim delo z otroki tako ali tako ne gre od rok. »Tako zaradi neznanja, napačnih predstav in zastarelih načel o vzgoji in razvoju otroka zamudijo tista prva leta, ki so za oblikovanje njihovega odnosa do otroka bistvenega pomena. Pozneje oče in otrok teže zgradita polnovredne in pristne medsebojne odnose, če sta vsa zgodnja leta otrokovega čustvenega in umskega dozorevanja živela odtujeno in ni bilo med njima pomembnejših in globljih medsebojnih stikov« (prav tam: 60). Najbolj zdravo za otroka je, če se

sodelovanje očeta in matere pri posameznih vzgojnih dejavnostih naravno prepleta in prilagaja trenutnim okoliščinam.

3.2 Oče in otrokova čustva

Očetom ni treba prevzemati ženskega vedenja in čustvovanja, da bi jih otroci opazili in upoštevali. Pomembno je, da otrokom nudijo drugačen, alternativen odnos – ki je enako močan – in z njim prav tako lahko vzpostavijo bližino. In to je še kako pomembno, saj tako niso vsi zametki otrokovih čustev vezani samo na en izvor (Arenes, 2003; Halpern, 1999). Razlike v tipični materinski in tipični očetovski negi izboljšujejo otrokove prilagoditvene zmožnosti in pospešujejo njegov razvoj (Praper, 1992). Potreba po zdravem, konstruktivnem očetovstvu je globoko zakoreninjena v človekovi naravi. Vsak otrok si želi očeta, ki se ne obnaša kakor bog, ampak kot človek z naravnimi očetovskimi čustvi. Pomembno je, da ustvarjata čustveno vez že od rojstva naprej. Le tako bo oče lahko v kasnejših otrokovih letih začel otroka tudi razumsko usmerjati. Če z njim živi, do njega ne more biti ravnodušen. Če oče otroku podarja ljubezen, ga le-ta vzljubi; če ga pa zanjo prikrajša, mu otrok ne zaupa, se ga boji ali celo sovraži. Tako si oče s fizičnim ukvarjanjem z otrokom pridobiva njegovo zaupanje in ljubezen in preko njiju si ustvarja avtoriteto. Kasneje mu bo ta v veliko pomoč, saj bo postala temelj pozitivnega vpliva na otroka in usmerjanje njegovega vedenja (Košiček in Košiček, 1975; Košiček in Košiček, 1980). Kar so se očetje naučili o očetovstvu, so se naučili od svojih očetov. V veliki večini so bili to očetje, ki so bili malo prisotni v življenju otrok, so več kritizirali kot hvalili, niso kazali čustev – razen jeze itd. Ampak Gottman (1998) pravi, da očetje ne potrebujejo tečaja, da bi postali bolj občutljivi do svojih otrok. Le dovoliti si morajo zavedati se svojih čustev – da bodo lahko empatični s svojimi otroki. Morajo jim biti dosegljivi, jim posvečati več kvalitetnega časa in pozornosti. »Uspešno očetovstvo ne pomeni narediti stvari kljub otrokom. Pomeni sprejeti svojo vlogo v tem dvajsetletnem delovnem procesu, ki se imenuje rast živega bitja. Pomeni ustaviti se, vzeti si čas in biti z otrokom ena-na-ena, vzpostaviti z njim stik na nivoju, ki ga zahteva njegova starost« (prav tam: 179).

Gottman (1998) navaja, da je vedno več znanstvenih dokazov, da vpleteni očetje, še posebej tisti, ki so svojim otrokom čustveno dostopni, nenadomestljivo doprinesejo k dobrobiti svojih otrok. Raziskava, ki jo je izvedel s kolegi, je pokazala, da otroci resnično potrebujejo očete – ampak ne katerihkoli. Potrebujejo očete, ki so čustveno prisotni, učinkoviti in so sposobni nuditi tolažbo v času stiske. Očetje vzpostavljajo z otroki drugačne zveze kot matere, kar posledično pomeni, da vodi njihova vpletenost do razvoja drugačnih sposobnosti – še posebej na področju socialnih

odnosov in šolske uspešnosti. Pravi, da je očetov vpliv zelo močan, ker odnos oče-otrok prebudi v otroku zelo močna čustva. Gottman in kolegi so opravili različne raziskave, ki vedno znova potrjujejo velik pomen tega odnosa. V eni od raziskav so ugotovili, da se pet mesecev stari otroci, ki imajo z očetom veliko stikov, v družbi odraslih počutijo udobneje. Druga raziskava je pokazala, da so eno leto stari otroci, ki imajo več stika z očetom, manj jokali, če so jih pustili s tujci. Dolgoročna raziskava (ki so jo pričeli izvajati leta 1950) je pokazala, da so otroci, katerih očetje so bili ob otrokovi starosti petih let prisotni in vpleteni v nego in skrb, odrasli v bolj empatične, sočutne odrasle (v primerjavi s tistimi, katerih očetje niso bili prisotni). Pri štiridesetih letih so imeli ti isti odrasli, ki so bili kot otroci deležni več očetove topline, boljše socialne odnose (daljši in srečnejši zakon, otroke itd.). Spet naslednja raziskava je pokazala, da otroci hladnih, diktatorskih, poniževalnih in vsiljivih očetov bolj verjetno zaidejo v težave, kot so agresivno vedenje do vrstnikov, težave v šoli, mladostniško nasilje in kazniva dejanja.

»Danes prihaja varnost za otroke iz src njihovih očetov. Temelji na očetovi prisotnosti v otrokovem življenju – čustveni in fizični« (Gottman, 1989: 173). Gottman pravi, da danes oče ni več samo tisti, ki prinaša denar. Poskrbeti mora za dodatno zaščito otrok, zaščito, ki bo otroke odbijala od uničujočih sil, kot so zloraba drog, seksualna promiskuiteta, tolpe itd. Vsi avtorji, ki se ukvarjajo z očetovstvom in pomenom očeta v družini, opozarjajo in opominjajo, da je za otroke veliko pomembnejša kvaliteta preživetega časa z očetom kot količina. Žmuc Tomorijeva (1989) pravi, da otrok preživi z očetom kratek, a vznemirljiv in s čustvenim nabojem bogat čas. Časa, ki ga preživi z materjo, je sicer veliko več, a je mati takrat zaposlena še s tisoč drugimi opravili, ki nikakor ne razburkajo otrokovih čustev. Meekerjeva (2008, 2009) navaja rezultate različnih raziskav, ki potrjuje pomen ljubečega in skrbnega očeta v življenju otroka. Nekaj izsledkov raziskav (Meeker, 2009: 34, 35, 36):

- »Majhni otroci, ki so tesno povezani z očeti, bolje rešujejo svoje težave.
- Šestmesečni otroci dosegajo boljše rezultate na testih duševnega razvoja, če so njihovi očetje navzoči v njihovem življenju.
- Če je oče doma, otroci bolje prenašajo stres v šoli.
- Dekleta, ki so si blizu s svojimi očeti, je manj strah in so manj osamljena.
- Dekleta z ljubečimi očeti so bolj samozavestna.
- Med dekleti, ki vedo, da njihove očete zelo skrbi zanje, ki se čutijo povezana s svojimi očeti, je manj poskusov samomora, manj primerov nezadovoljstva s svojim telesom, manj depresije, nizke samopodobe, zlorabe drog in nezdrave telesne teže.

- Dekleta, katerih očetje se zanimajo zanje, dlje počakajo s prvim spolnim odnosom, med njimi pa je nižja stopnja najstniške nosečnosti. Za najstnice, ki živijo z obema staršema, je trikrat manj verjetno, da bodo izgubile nedolžnost pred šestnajstim rojstnim dnevom.

- 76 odstotkov najstnic trdi, da so očetje vplivali na njihove odločitve o tem, ali naj postanejo spolno dejavne.

- Dekleta, ki živijo z materjo in očetom (v nasprotju s tistimi, ki živijo samo z materjo), imajo veliko manj zaostankov v rasti in razvoju, manj učnih težav, čustvenih motenj in vedenjskih težav.

- Dekleta, ki živijo samo z materami, imajo veliko manjše sposobnosti za obvladovanje nagonov, kasneje občutijo zadovoljstvo in imajo manj občutka vesti za dobro in slabo.

- Če je oče vključen v otrokove vsakodnevne dejavnosti, bo otrok bolj verjetno zaupal vanj in iskal njegovo čustveno podporo« (Meeker, 2009: 34, 35, 36).

- »Za dečka, ki odrašča v enostarševski družini, je tveganje, da bo izpostavljen fizični, čustveni ali izobrazbeni zanemarjenosti, dvakrat večje.

- 73 odstotkov odraslih in 68 odstotkov mladostnikov pravi, da je bolj verjetno, da bodo mladi agresivni in storili kaznivo dejanje, če odraščajo brez očeta.

- Za dečke, ki odraščajo samo z mamo, je večja verjetnost, da bodo storili kaznivo dejanje, kot za dečke, ki živijo z obema staršema.« (Meeker, 2008: 146).

Praper (1992) pravi, da bolj ko otrok spoznava zmožnosti svojih mišic – pomembnejši mu postaja oče. V prvem letu, ko se otrok že dobro oprijema, dobro sedi, se že postavlja na noge in dela prve korake, ga oče vabi iz maminega naročja. »Otrok spozna, da je lahko lepo jezdit 'štuporamo' ali konjička in v okrilju močnega očka preizkušati prve korake, čeprav ga ti kdaj pa kdaj nesejo proč od mame« (prav tam: 76). Obenem pa je očetova naloga, da si ponovno prične pridobivati ženo. Sedaj jo mora ponovno pritegniti k sebi, na nek način zahtevati nazaj od otroka. S tem jo vabi iz simbioze z otrokom, ji pomaga nadoknaditi izgubo (ločitev od otroka) in tako ga tudi sama lažje pusti v svet. Otroku namreč ne potrebuje materine žrtve, temveč dober zgled in odprto pot v smeri samostojnosti in odraslosti. Takoj za materjo je oče otrokov drugi vir ljubezni in je edinstveno usposobljen za to, da otroku pomaga odkrivati okolje. Čeprav je njun odnos nekoliko hladnejši, je zato bolj glasen, močan in spodbuden. In če oče dobro 'odigra' svojo vlogo, je lahko otrokovo slovo od mame celo privlačno. Če oče svojega mesta (soproga in ljubimca) ne zahteva nazaj, s tem ne pomaga ne materi ne otroku. S svojo ljubosumnostjo na otroka se sam spusti na njegov nivo in tako ima mama opraviti z dvema dojenčkoma. Začne izostajati iz

družinskega življenja in simbioza med materjo in otrokom se samo še podaljšuje (Praper, 1992; Skynner in Cleese, 1994).

Ko začne otrok razvijati samostojnost in voljo, potrebuje ljubečo oporo, trdnost in nadzor. Oče ga nauči samoobvladovanja, brez katerega ne bo nikoli vzpostavil pravega odnosa do avtoritete. Skynner in Cleese (1994) pravita, kako pomembno je, da ima otrok priložnost zaletavati se ob zidove – preizkušati meje. Otroka, ki je imel priložnosti preizkušati meje, lastna jeza ne bo več prestrašila. Iz izkušenj ve, da jo lahko nadzira in tudi uporabi, ko je to potrebno. Obenem se nauči tudi o potrebah drugih ljudi – da obstajajo omejitve, ki jih družba postavlja njegovemu vedenju. Avtorja nadaljujeta, da je oče materi v veliko pomoč, če deluje – še posebej pri malčkih, ko so le-ti še zmedeni, ker je isti roditelj enkrat ljubeč, drugič strog – bolj strogo kot ona. Z odraščanjem postaja njegova slika o starših jasnejša in ga te razlike med staršema ne zmedejo več tako močno. Takrat tudi matere otroku lažje postavljajo meje in se ne sprašujejo več, če so dovolj dobre matere oz. če otroka dovolj ljubijo. Skynner in Cleese poudarjata, da so najbolj zdrave družine tiste, kjer si starša delita moč. Obenem pa je Skynner tekom časa prišel do ugotovitve: če že mora biti glavni eden, je bolje za otroke, če je to oče. Pravi, da so ga v to prepričale matere. Same so namreč ugotovile, da zaradi vse odgovornosti, prestrašenosti in množice stvari, ki jih morajo obvladati, ko postanejo matere, tudi one potrebujejo avtoriteto. »Dejansko potrebuješ avtoriteto – kot injekcijo, ki ti pomaga, če hočeš vzdržati in še naprej nositi odgovornost ..., da dobiš občutek, da si dovolj močan, da boš zmogel« (prav tam: 196). In če takrat mož oz. partner pokaže moč in avtoriteto, prevzame odgovornost, da ji bo pomagal – in tako dobi preko njega moč tudi mati. Žena potrebuje moža, da ji pomaga »spravljati v red njene lastne meje, ki so se zabrisale, ker je bila tako zlita z otrokom« (prav tam: 197).

Ena od pomembnih očetovih nalog je, da se zna odločno postaviti po robu otrokovemu trpljenju. Tako ga nauči, kako se boriti in obstati, ko ga bo doletela neizogibna bolečina. S svojo močjo in pogumom ter s svojimi odgovori na strašljive novice in življenjska dejstva predstavlja otroku varnost. Še posebej v adolescenci otrokovo trpljenje včasih preseže navadno stisko. Zato mora biti oče dovolj dovtopen, da bo otrokovo trpljenje razumel in bo dovolj močan, da mu ga bo pomagal preživeti. »Oče more in mora posebej trdnost, ki kljubuje gibljivim mejam tesnobe, prividov in nejasnih strahov otroštva« (Arenes, 2003: 143). Obenem pa se morajo očetje zavedati, da ne morejo nadzorovati vsega, da pa so tisti, ki otroku kažejo pot v prihodnost (Arenes, 2003; Meeker, 2008). Meekerjeva (2009) poudarja, kako pomembno in težko je biti junak 21. stoletja – ki ga pa otrok še kako potrebuje. »Zahteva čustveno trdnost, duševno samoobvladovanje in fizično odpornost« (prav tam: 39). Avtoriteta za odnos z otrokom ni

grožnja, temveč priložnost za še tesnejši stik z otrokom, obenem pa otroku omogoča, da očeta še bolj spoštuje. Meekerjeva pravi, da težavne mlade ženske porabijo pri terapijtu večino časa za opisovanje bolečine, ki so jo čutile, ker se je oče umaknil iz njihovega življenja ali pa jih prezrl. To so očetje, ki niso postavili pravil, ki so se osredotočali na svoje lastne čustvene boje, se izogibali pogovorom, sporom itd. Otrok pa z vsakim bojem očeta vedno znova sprašuje, če mu je res mar zanj in ga preizkuša, če je dovolj močan, da ga bo vodil. Meekerjeva navede primer dekleta, ki jo je prijatelj spolno zlorabil. Ko je to povedala svojemu očetu, je ta reagiral z besedami 'Fantje so pač fantje' in odšel igrat golf. »Če bi oče naredil karkoli, da bi jo branil – tudi če bi samo jezno poklical mladeniča po telefonu – bi s tem svoji hčeri prihranil mesece trpljenja. Namesto tega pa je bilo potrebno osemnajst mesecev terapij, da je njena depresija popustila« (prav tam: 47). Nadaljuje, da je očetov odziv na zlorabo hčere tako pomemben za njeno čustveno zdravje kot dogodek sam. Naravni odziv otroka (in odraslega) je, da se zase bori. V takšnem primeru se deklica, ki je telesno šibkejša, obrne po pomoč k očetu. In pomembno je, da oče priskoči na pomoč, da ji da tisto, česar ji mati – v tem primeru – ne more. Če to naredi, dobi hčerka občutek pravice, da je ta strašna zgodba zaključena. Če pa se oče ne odzove, se počuti osramočeno, neljubljeno, nebranjeno, čemur lahko sledi globoka in dolgotrajna depresija.

Praper (1992) pravi, da očetova mehka čustva otroku ne pomenijo znaka šibkosti, če imajo očetje v sebi tudi potencial vztrajnosti in borbenosti za tiste situacije, ko je to potrebno. In ker starševski vlogi nista statični, nadaljuje Arenes (2003), zagotavlja neredko tudi oče čustveno varnost družine. »Ta vloga od njega zahteva, da tudi sam okusi dolgotrajno delo v družini in srečno prisotnost v vsakdanjiku, ki sestoji iz pripravljanja obrokov, pregledovanja domačih nalog in pohajkovanja z otroki, ko se z njimi vrača iz šole, kamor jih je šel iskat« (prav tam: 94). Oče daje svojim otrokom čustveno podporo in varnost tudi s tem, da pozna podrobnosti v njihovem življenju, npr. imena prijateljev, njihove dnevne aktivnosti, izzive, s katerimi se sooča v šoli in na igrišču itd. Tako se z njimi tudi veliko lažje pogovarja (Gottman, 1998). »Prepustiti se mora otroškim iniciacijam, se boriti proti zmajem in slabi volji ter prisluhniti skrivnostnim nerazumljivim besedam, za katere otrok zahteva, da jih korak za korakom razbere. [...] Samo pod temi pogoji bo lahko rekel ne, dajal otroku nujne usmeritve in uveljavljal avtoriteto, kadar bo treba« (Arenes, 2003: 126).

Hči hrepeni po tem, da bi si zagotovila očetovo ljubezen, da bo lahko zrasla v čustveno zdravo žensko. Zato so pogovori med njima skoraj vedno čustveno nabiti. Hči se lahko poistoveti z materjo, oče pa zanj ostaja skrivnost. In ljubezen, ki jo prejema od njega, je njena začetna točka in vsak odnos, ki ga bo imela z moških, bo presejala skozi odnos z očetom. »Če bosta imela

dober odnos, si bo izbirala fante, ki bodo z njo lepo ravnali. Če vas bo imela za odprtega in toplega človeka, se bo zanesla tudi na druge moške. Če boste hladni in brezčutni, bo težko izrazila ljubezen na zdrav način« (Meeker, 2009: 57). Če oče čuti ljubezen do svoje hčere, mu to še ne zagotavlja, da tudi ona čuti njegovo. Hči je sposobna iz vsakega očetovega dejanja sestaviti cel seznam pomenov. Zato potrebuje očeta, ki ji redno in jasno pove, da jo ima rad. To velja tudi za sinove. Tudi njim morajo to očetje jasno povedati, saj drugače pričnejo otroci hitro kriviti sebe, če ljubezni ne čutijo (Meeker, 2008; Meeker, 2009).

Meekerjeva (2009) navaja, da ima večina deklet obdobje, ko so obsedene s telesno težo. Kljub dejstvu, da so dejavniki za nastanek motenj hranjenja zelo različni in da niti dva primera nista enaka, pravi, da znanstveniki trdijo, da prisotni in s hčerko povezani očetje lahko odigrajo osrednjo vlogo pri preprečevanju in zajezitvi napredka te bolezni. Prav tako ključna je očetova vloga tudi pri zdravljenju. Enako pomemben vpliv imajo očetje na spolnost svoje hčerke. Meekerjeva pravi, da je napad, usmerjen na spolnost, najhujši napad na čustveno in fizično zdravje dekleta. Očetje morajo sami vedeti, kakšna merila glede spolnosti želijo posredovati hčerki. Pomembno je, da branijo njeno pravico do sramežljivosti, da se z njo o spolnosti pogovarjajo – četudi jim je nelagodno. Avtorica navaja rezultate ameriške raziskave, ki je pokazala, da starši največ vplivajo na odločitve najstnikov glede spolnosti – kakršnikoli starši. »... Že nešteto deklet pa mi je povedalo, da so imela s fantom (ki niti ni bil partner) spolni odnos samo zaradi telesnega stika, saj jih očetje niso nikoli objeli ali jim pokazali naklonjenosti« (prav tam: 98). Potreba po telesnem stiku (objemu) z očetom je pri dekletih še posebej močna v najstniških letih – takrat potrebujejo objem celo bolj kot pri petih. Meekerjeva (2008) dodaja, da je telesni dotik prav tako pomemben tudi sinovom. Očetje se ne smejo bati objeti tudi njih, ko so le-ti starejši, pa je pomembno, da jih vsaj po moško potrepljajo.

Tomkins (1963, po McElwain, Halberstadt in Volling, 2007) pravi, da so otroci bolj prilagodljivi in bolj vešč v medosebnih sporih, če se starša v čustvenih situacijah odzivata različno. Dunsmore in Halberstadt (1997, po prav tam) dodajata, da se otroci, ki izkusijo različne ravni podpore od matere in očeta, bolje zavedajo, da se ljudje razlikujejo v reakcijah na čustvene dogodke. Takšno zavedanje pa vodi k bolj kompleksnemu razmišljanju o čustvih in njihovem razumevanju. To so potrdili tudi rezultati raziskave, ki so jo opravile McElwain, Halberstadt in Volling (2007). Raziskovale so vpliv materinih in očetovih reakcij na otrokova negativna čustva (pri starosti pet oz. šest let) in kako te vplivajo na otrokovo čustveno razumevanje. Na splošno so potrdile ugotovitev, da je za otroke koristno, če oče in mati privzameta različne drže do otrokovih negativnih čustev. Čeprav služijo reakcije obeh staršev, ki podpirajo otrokovo

doživljanje, podobnim namenom, pa igra v določenih primerih spol starša pomembno vlogo. V situacijah, kjer so očetje podpirali otroke (matere pa le malo), so ti bolje razumeli čustva drugih, obenem pa so (drži le za fante) doživljali manj konfliktov med prosto igro s prijateljem. Obratno pa so se otroci slabše vživeli v čustva drugih in doživljali več konfliktov med prosto igro, če je poleg visoke očetove podpore otroku ponujala večjo podporo tudi mati. Pravijo, da ti rezultati namigujejo na model obratnega sorazmerja – takšnega, kjer otroci v situacijah delujejo najboljše, če imajo veliko podpore od očeta in malo od matere. Avtorice raziskave razmišljajo, da morda očetje, ki podpirajo čustveno doživljanje svojih otrok, le-tem postavljajo več vprašanj o vzrokih in posledicah njihove stiske, rezultat česar je bolj kompleksno razumevanje čustev in mišljenj drugih ter večja sposobnost obvladovanja medosebnih konfliktov. Dodajajo, da pride tak očetovski trud bolj do izraza, če ne vključuje tudi materine visoke čustvene podpore. Ob koncu pa opozarjajo, da je takšno razmišljanje nezanesljivo, saj je narejenih premalo raziskav o očetovski socializaciji otrokovih čustev in vplivu le-te na socialno-emocionalne kompetence otrok (prav tam).

3.3 Pomen otrokove igre z očetom

Žmuc Tomorijeva (1989) pravi, da imajo v večini družin očetje bolj hvaležno vlogo kot matere, saj je njihov čas z otroki bolj intenzivno preživet. Najbolj intenzivno preživeti trenutki se med očetom in otrokom odvijajo prav v njuni skupni igri. V njej je očetova vloga edinstvena in ključnega pomena za otrokovo socializacijo. Za otroka je to telesna in psihološka stimulacija, tako se povezuje z novimi izkušnjami, odkriva spontanost in izzive, obenem pa ga igra vedno znova spodbuja k novim aktivnostim (Maine, 1991 po Kompan Ezar, 2003). Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) navajata, da se v otrokovih prvih treh letih očetova občutljivost, sodelovanje in podpora med skupno igro še posebej pomembno zapišejo v otrokovo kasnejšo predstavo bližnjih odnosov. Očetova občutljivost daje otroku občutek spoštovanja in podpore ter občutek, da razume njegove potrebe po raziskovanju. Otrok razvija skozi igro z očetom občutek pomembnosti, edinstvenosti, zaupanja in pripadnosti očetu.

Preprosto igranje z otrokom je zelo pomembno že v najzgodnejšem obdobju. »Ob dogajanju v igri pridobiva otrok odločilne izkušnje o sebi, lastnih telesnih in čustvenih odzivih, o ljudeh, njihovi naklonjenosti, dosegljivosti in zanesljivosti in posredno tudi o svetu« (Žmuc Tomori, 1989: 69). V igri se otrok pogosteje obrne k očetu. Izmišlja si raznovrstne igre in odkrivanja, preko katerih spoznava očeta, njegovo prisotnost in njegov glas. Igra z njim je bolj fizična – vsebuje več gibalnih in telesnih prvin – bolj vznemirljiva in oče med njo bolj dejavno sodeluje.

Že malček občuti to pomembno razliko takrat, ko ga starša tolažita. Mati ga vzame v naročje, ga s tem bolj neguje in ljubkuje; oče pa z različnimi domislicami preusmeri njegovo pozornost na kaj prijetnega in ga vzame v naročje, da bi se z njim poigral (Arenes, 2003; Gottman, 1998; Žmuc Tomori, 1989). Gottman (1998) navaja raziskavo (M. Yogman in B. Brazelton), kjer so raziskovalci opazovali očete novorojenčkov. Ugotovili so, da očetje manj govorijo, a imajo več fizičnega stika z otrokom. Njihova igra je otroka pogosteje popeljala na 'čustveni tobogan' – od aktivnosti, ki zahtevajo otrokovo minimalno pozornost, do tistih, ki otroka precej vznemirijo. Gottman nadaljuje, da takšne razlike ostajajo tudi kasneje skozi otroštvo. Očetje vključujejo otroke v bolj grobe in razgibane aktivnosti (dvigovanje, poskakovanje, žgečkanje itd.), izmišljajo si nenavadne in posebne igre, medtem ko matere uporabljajo bolj klasične (npr. branje). Žmuc Tomorijeva (1989) pravi, da je očetova igra z otrokom bolj neposredna, saj v igri uporablja manj predmetov. Oče razširi igro v okolje, daje otroku možnosti, da se izkaže, se lažje prilagaja otrokovemu trenutnemu razpoloženju in okoliščinam ter v igri spodbuja akcijo. Obenem pa vnaša v igro več stvarnosti, saj se tudi jezi in otroka glasno kara. Pogosto lahko s humorjem in skoraj mimogrede ter učinkovito razreši vprašanja, ki bi sicer zahtevala od matere veliko moči in truda. Žmuc Tomorijeva zaključuje, da so otroci v splošnem bolj navdušeni za očetov način igre kakor za materin. »Skratka, oče mora pri igri z otrokom odvreči vso svojo odraslo veličino in resnost, znebiti se mora svoje togosti in se predati otrokovi prešerni živahnosti. Veselje je gledati otroka, kako uživa, ko se lahko z očetom sproščeno igra« (Jelenc, 1969: 86). Jelenc nadaljuje, da otrok pri igri pozabi na očetov avtoritativni odnos, saj je takrat oče njegov partner, in to njun odnos dodatno pogloblja. Le-ta bi bil zelo pust in dolgočasen, če bi bil oče vedno avtoritativno odmaknjen od otroka.

Gottman (1998) nadaljuje, da veliko psihologov meni, da očetov grob način šaljenja pomaga otroku pri učenju o čustvih. Če se oče med igro prelevi v groznega medveda, ki po dvorišču lovi otroka, ali pa samo 'vozi' otroka kot letalo, otroku omogoči, da občuti obenem drget ob biti-samo-malo-prestrašen, vznemirjenje in veselje. Na tak način se otrok uči opazovati in reagirati na očetove namige oz. 'gesla' – kako izgleda, se obnaša ob pozitivni izkušnji. Otrok npr. ugotovi, da smejanje in cviljenje očeta spravlja v smeh, kar posledično igro podaljša. Obenem opazuje, kako se oče obnaša pri končevanju igre (npr. reče, da je za zdaj dovolj) in se tako nauči, kako in kdaj se ponovno umiriti od vznemirjenja, ki ga je doživljal med igro. Te spretnosti mu dobro služijo kasneje, v igri z vrstniki in drugimi otroki. Znal bo razbirati znake 'razgretih' čustev, znal bo vzpodbuditi vznemirljivo igro in v različnih situacijah reagirati na način, ki na eni strani ni preveč resnoben, na drugi pa ne uhaja izpod kontrole. Svoja čustva bo znal obdržati na nivoju, ki mu bo omogočal optimalno zabavo pri igri. Skupen rezultat več raziskav je pokazal, da otroci

razvijejo najboljše socialne sposobnosti, če je očetov način interakcije med igro pozitiven in očetje otrokom dovolijo, da sodelujejo pri usmerjanju igre. Ti rezultati sovpadajo z rezultati Gottmanove raziskave, kjer ugotavlja pomembnost očetovega izogibanja kritiziranja, poniževanja in vsiljevanja v stiku z otroki. Ugotovil je, da so se otroci, katerih očetje so potrjevali njihova čustva in pohvalili njihove dosežke, najbolje znašli pri stikih z vrstniki in imeli kvalitetne učne dosežke. Pravi, da so takšni očetje čustveni kouči, ki vodijo svoje otroke skozi svet negativnih čustev. Gottman prav tako opozori na pomembno dejstvo, da majhni otroci odraslemu zlahka odprejo svoje srce med igro. Rade volje se pogovarjajo o stvareh, ki se jih ne bi dotaknili, če bi jih o njih le golo vprašali. »Ti zelo intimni pogovori o otrokovih najglobljih mislih in čustvih – njihovih skrbeh, strahovih in sanjah – se najpogosteje zgodijo, ko družine sproščeno skupaj počnejo stvari, ki jih imajo rade« (prav tam: 179).

Cassidy, Parke, Butkovsky in Braungart (1992) so opravili raziskavo, v kateri so raziskovali vzorce čustvene izraznosti staršev in otrok znotraj družinskega okolja ter povezavo med temi vzorci in otrokovimi odnosi z vrstniki. Del raziskave so opravili v laboratorijskem okolju, kjer se je otrok igral s svojima staršema. Ugotovili so, da doma izraža več čustev mama, v laboratorijskem okolju pa se njuno izražanje čustev ne razlikuje. Iz tega so sklepali, da v igrivih in razposajenih situacijah očetje izražajo več čustev kot v drugih situacijah. To ugotovitev so podkrepili z ugotovitvijo raziskave, ki sta jo opravila Russell in Russell (1987), da so tudi v družinah, kjer so načeloma bolj izrazne matere (pozitivno in negativno), očetje tisti, ki izražajo do otrok več telesne naklonjenosti, kažejo večjo toplino ter igrivo in zabavno obnašanje. V isti raziskavi so avtorji potrdili povezavo med čustveno izraznostjo znotraj družinskega okolja in otrokovimi odnosi z vrstniki. Pomembna ugotovitev je, da očetova izraznost tako doma kot v laboratorijski situaciji napoveduje otrokove odnose z vrstniki, medtem ko pri materah le-te napoveduje samo izraznost doma.

3.4 Ojdipov kompleks

V obdobju od tretjega do petega leta čaka vsakega otroka pomembna naloga – razrešitev Ojdipovega kompleksa. Mati je otrokov prvi ljubezenski objekt in v tem obdobju pričinja otrok vse bolj dojemati očeta kot tekmeča za materino naklonjenost oziroma odnos, na kakršnega je bil navajen v najzgodnejših letih. Čeprav čuti do očeta naklonjenost, se poleg te pričnejo pojavljati tudi sovražna čustva (Arenes, 2003; Žmuc Tomori, 1989). Skynner in Cleese (1994) poudarjata, da starši ne smejo podcenjevati pomembnosti te faze za otroka. »Čustva so zelo močna, otrok je hudo posedovalen in ljubosumen, včasih pa ga postane zares strah, ker so ta čustva tako

intenzivna. Otroci se zavejo, da skušajo ukrasti starša nasprotnega spola njegovemu partnerju, zato ne preseneča, če se močno bojijo, da bi jim roditelj istega spola začel vračati z enako ljubosumnostjo« (prav tam: 265). Del sovražnih čustev do očeta predstavlja strah pred kastracijo kot simbolično kaznijo. Skynner in Cleese nadaljujeta, da je to v resnici le izraz strahu, da bi bil otrok ob ljubezen in podporo starša istega spola. To je lahko za otroka te starosti vzrok hudih stisk.

Zaradi teže (tudi) tega obdobja je pomembno, da se starša dobro razumeta in da postavita svoj odnos v ospredje, predvsem, da imata dober spolni odnos. Tako se bosta znala upreti otrokovim poskusom vmešavanja. Otroku morata na prijazen a trd način zapreti vrata spalnice. »To bo otroka neskončno pomirilo, ker bo lahko ugotovil, da mu kraja starša nasprotnega spola ne bo uspela« (prav tam: 266). Otrok čuti, da bi s svojim vmešavanjem lahko uničil zakonski odnos, od katerega je odvisna njegova čustvena varnost. Zato, nadaljujeta Skynner in Cleese, morajo njegovi osvajalski nameni doživeti poraz. Vendar mora roditelj istega spola to početi na dobrohoten in ljubeč način. Njegova reakcija ne sme biti tako ljubosumna, kot jo otrok v strahu pričakuje. Otrok mora videti, da sta mu starševska ljubezen in čustvena opora še naprej na voljo (Skynner in Cleese, 1994).

Starši, ki so v tem obdobju do otrok zelo permisivni in popustljivi, ker jih je strah, da se bo otrok počutil izključenega in jih je strah pokazati že najmanjše občutke ljubosumja, pogosto vzgojijo otroke s hudimi strahovi. Ti konflikti med ljubeznijo in ljubosumjem se ponavadi izražajo prikrito – v igri ter kot fobije in nočne more. Če zakon staršev ni dober, obstaja velika nevarnost, da se spustita v tekmovanje za otrokova čustva, kar pomeni, da na otrokovo romantično vedenje reagirata pretirano čustveno. S takšnim vedenjem spravljata otroka v še bolj skrajno tesnobo, saj bo čutil, da je njegovo razdiranje zakona uspešno. Tako ga postane strah lastne razvijajoče se spolne zavesti in tako se lahko pričnejo povezave med možgani in spolnimi občutki 'trgati' (posledica česar sta frigidnost in impotenca v odraslosti). Skynner in Cleese pravita, da je impotenca vseobsežen strah pred uspehom. Tako posameznik razvije strah pred popolnoma vsem, kar bi lahko doživljal kot uspeh – ker bi le-ta lahko imel katastrofalne posledice, kot jih je imel na zakon staršev – gledano z otrokovega vidika (Skynner in Cleese, 1994).

Žmuc Tomorijeva (1989) pravi, da oče ne sme tekmovati z otrokom za materina čustva, temveč mu mora dati dovolj vzpodbud za osamosvojitvev. Arenes (2003) nadaljuje, da lahko postane otrokova nasilnost v tem obdobju zelo velika. Zato je pomembno, da jo oče na eni strani podpira, na drugi pa brzda in omejuje. Praper (1992) pravi, da oče, ki ne zna podpreti otrokovega razvoja

– je prestrog in otroka preveč kaznuje – močno zaostri konflikt (med ljubeznijo in sovraštvom), ki se pojavlja v otroku. Tako se v otroku kopičita tudi agresivnost in destruktivnost, skupaj z njima pa strah pred očetovo reakcijo. Otrok te notranje napetosti zelo težko prenaša in njegov občutek ogroženosti se samo še krepi. Te stiske so lahko osnova za nevrotične strahove in fobije, lahko pa otrok reagira z raznimi motnjami v prilagajanju, na primer da sovraštvo obrne proti materi ali pa deček namesto očeta izbere kot identifikacijski vzor mamo. Praper nadaljuje, da negativna čustva blokirajo identifikacijski proces, ki je v tem obdobju ključnega pomena. Oče ali mati (ali tudi oba) namreč ne moreta predstavljati pozitivnega vzora, ki ga otrok potrebuje. Opozarja, da je tudi za deklico pomembno, da znajo starši brez preveč zapeljevanja, vzburjanja, kaznovanja in ljubosumnosti podpreti njen razvoj. Skynner in Cleese (1994) pravita, da je prav, da oče da hčerki čutiti, da mu je privlačna, ko ga osvaja, a mora pri tem držati mejo. Otrok se mora v tem obdobju naučiti uživati v romantičnih spolno obarvanih čustvih, ki jih doživlja. V njih mora biti sproščen, in to bo lahko le takrat, ko bo dobil zagotovilo, da ne more škoditi zakonu staršev. »Oče s svojim različnim, toda čustveno enako močnim odnosom do otrok nasprotnega spola razvija občutek in zavest o njuni neenakosti oziroma različnosti in ju tako usposablja za boljše sožitje z drugim spolom (Jelenc, 1969: 67). Žmuc Tomorijeva (1989) dodaja, da lahko nerazrešen Ojdipov kompleks povzroči kasnejše nevrotične težave pri navezovanju odnosov z ljudmi drugega spola in pri oblikovanju lastne spolne identitete.

Trdno izhodišče za svojo spolno usmeritev otrok dobi, ko razreši ta konfliktna čustva ter razvije varen, nesporen in sproščen odnos z očetom. »V širšem smislu si otrok z ustrezno razrešitvijo tega konflikta najde pravo mesto v odnosu do drugih, sprejme realnost in opusti nezrele infantilne želje« (Žmuc Tomori, 1989: 52).

3.5 Odsotni očetje

Očetje izostajajo iz družin zaradi različnih razlogov in na različne načine. Njihova odsotnost – fizična ali čustvena – se pri vsakem od otrok odraža drugače in neponovljivo ter lahko močno ogrozi otrokovo duševno zdravje. Prej ko otrok izgubi očeta oz. dlje ko je odsoten, večje neugodne posledice otrok doživlja. Koliko bo njegova odsotnost zavirala rast otrokovih sposobnosti je odvisno tudi od očetove kulturne, socialne in statusne vloge v družbi ter koliko je v nekem okolju uveljavljeno njegovo dejavno sodelovanje pri vzgoji. Kakršenkoli pa je razlog očetove odsotnosti, pušča ta pri otrocih vedno občutke krivde. »Kako pomembno se vtisne očetova odsotnost v človekovo predstavo o sebi, je odvisno od možnosti za njegove pozitivne čustvene izkušnje z nadomestnimi očetovskimi liki, od njihovega dejanskega vpliva za njegovo

odraščanje, od stališč in ravnanj drugih, zanj pomembnih ljudi« (Žmuc Tomori, 1989: 107, 108). Očetova odsotnost prinaša v otrokovo odraščanje svoje posebnosti tudi preko matere, ki škodo odločilno poveča ali zmanjša. Po drugi strani pa je »včasih otrok brez očeta v svojem razvoju precej manj prizadet kakor otrok, ki živi ob odklonilnem, osebno problematičnem, prešibkem ali drugače neustreznem očetu« (Žmuc Tomori, 1989: 106). Takšna očetova neustreznost budi v otroku sovražnost, bojzani in tesnobo (prav tam).

Grossmann, Grossmann in Waters (2005, po Kompan Erzar in Poljanec, 2009) navajajo rezultate longitudinalne raziskave, kjer so prišli do ugotovitve, da očetje najmočneje vplivajo na negotovost glede odnosov in na sprejemanje čustvenih izzivov. Prav tako so ugotovili, da je predstava o varnosti v partnerskih odnosih nekoliko bolj pod vplivom zgodnjih izkušenj z očetom. Nekatere osebne lastnosti otrok, ki odraščajo brez očetov, ob očetih alkoholikih, agresivnih očetih oz. očetih z različnimi osebnostnimi motnjami, so čustvena labilnost, občutljivost, psihosomatska motenost, nedružabnost, depresivnost ter nagnjenost k obupu (Žmuc Tomori, 1989). Gostečnik (1999) pravi, da odhajajo otroci, ki so odraščali brez očeta, v svet s strahom, saj je zanje nepredvidljiv, sovražen, poln nezaupanja. Ti otroci dvomijo vase, manjka jim samozavesti in se težko znajdejo v novih in izzivalnih situacijah. Svoje ideje in prepričanja izražajo z veliko težavo, saj jih je strah, da zaradi svoje drugačnosti ne bodo sprejeti. Avtor nadaljuje, da v kasnejših letih čustveno razklani iščejo očetovski lik oz. trdnost in zavarovanost pri drugih, zlasti nadrejenih.

Kompan Erzarjeva (2003) in Žmuc Tomorijeva (1989) govorita o posledicah očetove odsotnosti na osebni razvoj dečkov in deklic. Dečki, ki odraščajo brez očeta, se že pri treh letih igrajo na drugačen način kot dečki, kjer je bil oče prisoten, saj so prikrajšani za njegov vzgojni in čustveni vpliv. Pri igri redkeje prevzemajo moške vloge, igrajo se manj socialnih scen, so bolj podredljivi in sovražnost izražajo na bolj impulziven in nezrel način. Posebno nevarnost za otroka predstavlja mati, ki postane zaradi očetove neprisotnosti posesivna do otrok. »Sin od očeta za razvoj lastne identitete namreč najbolj potrebuje model, kako ravnati s čustvenimi pritiski, ki prihajajo s strani matere. Videti mora, da obstajajo še drugi modeli moškosti, kot je model, ki mu ga nehote vsiljuje mati« (Kompan Erzar, 2003: 90). Ti sinovi, ki so 'zlitii' z materjo, se že v adolescenci bojujejo proti vsemu, kar velja za žensko – npr. čustva, občutljivost, bližina, navezanost. Že pred adolescenco in med njo potrebujejo ti dečki še posebej močan občutek pripadnosti in sprejetosti med vrstniki. In zato, da bi bili sprejeti, so pripravljene narediti več kot drugi. Tako so še posebej sprejemljivi za različne vodje, mladostniške idole in razne 'ideologe' – le tem nekritično sledijo in jih posnemajo. In tako kot že med otroško igro imajo tudi sedaj

pogosto težave pri usmerjanju in obvladovanju agresije. Ko odrastejo, tudi v intimnih odnosih ne prenesejo čustvene bližine. Strah jih je, da bodo z večjo čustveno ranljivostjo in vpletenostjo izgubili svojo identiteto in samostojnost – kar so si zelo težko pridobili, ko so se ločevali od matere. Tako imajo do partnerice odtujeno in kritično držo. Vzgojo razumejo kot žensko opravilo, zato so do otrok odtujeni – in vzorec se nadaljuje.

Deklice imajo pri splošnem osebostnem razvoju manj težav, če oče ni prisoten. Kljub temu pa je hči zaradi tega, ker močno pogreša očetovo prisotnost, v konfliktnem odnosu z materjo, saj se le-ta k njej zateka po čustveno bližino in tolažbo. Čeprav sta po eni strani 'zlit', na drugi strani prevzema hči materino jezo na očeta ter hkrati prezir in občudovanje moških – in namesto matere ta čutenja tudi izraža. V kasnejših intimnih odnosih se navezuje na odsotne moške, z njimi hoče vzpostaviti stik preko kritiziranja, čustvenega pritiska in razvrednotenja – kar je sama doživljala ob svojem očetu in opazovala v odnosu med staršema (Kompan Erzar, 2003). Najbolj ogroženo – zaradi očetove neprisotnosti – pa je njeno zdravo oblikovanje spolne vloge. »Začetek pospešenega telesnega zorenja in zunanje spremembe, značilne za njihov spol, doživlja veliko deklet z različno čustveno napetostjo« (Žmuc Tomori, 1989: 113). Te stiske skušajo dekleta razrešiti na različne načine: z umikom, izogibanjem socialnim stikom, nesprejemljivim vedenjem itd. Vsa ta dejanja pa vzbujajo v njih močna občutja krivde ali pa se okolje nanje odziva s kaznovanjem. Svojo novo dekliško vlogo tako sprejmejo z zadrego, zbežanostjo in tudi z odporom. Tako lahko krenejo v dve skrajnosti: ena je zanikanje in pretirana odpoved novim (ženskim) značilnostim, druga pa vodi v zgodnje in povečano zanimanje za fante in spolnost – kjer pa išče le potrditev in priznanje. Dekleta vidijo v spolnosti večkrat nadomestek za čustva, ki si jih želijo (Meeker, 2009; Žmuc Tomori, 1989). »Zato znova in znova poskušajo in kmalu zatem čustveno otopijo. Nagoni jim namreč pravijo, da je prišlo do intimnosti z drugo osebo, um pa začuti, da si nista izmenjala ljubezni, da ni bilo zaveze, da ni bilo čustvene globine. [...] Spolnost, ki je ločena od ljubezni, ustvarja globoko praznino in zmedo, kar se tiče tega, kako ljubiti. Zaradi ponavljajočih se spolnih dejanj – ki postanejo mehanična dejanja – pa pride do tega, da ljubezen in spolnost nista več skladni. Na koncu postane spolna zadovoljitev nemogoča in dekleta postanejo zavrta« (Meeker, 2009: 99, 100). Tako Meekerjeva (2009) kot Tomorijeva (1989) pravita, da oče s svojimi omejitvami in prepovedmi odločneje uravnava spolno vedenje svojih hčera kakor mati. Tako dekleta, ki so prikrajšana za možnost zaupanja v moški spol, zelo težko navezujejo trdne, globoke in trajnejše čustvene odnose. Nasprotno kot dečki so dekleta bolj nagnjena k temu, da nerazrešene čustvene napetosti obračajo navznoter, v čemer jih podpira tudi vzgojna tradicija, ki jih zavira pri zunanjem izražanju čustev. »Zato so dekleta bolj dovzetna za razvrednotenje ali zaničevanje same sebe, za depresivne umike, ki jih včasih pretrgajo burni

čustveni izbruhi, za samopoškodbe ali za posredna samouničevalna vedenja« (Žmuc Tomori, 1989: 115).

III. EMPIRIČNI DEL

1. RAZISKOVALNI NAČRT

V raziskovalnem načrtu opredeljujem problem raziskave, namene in cilje raziskave, raziskovalna vprašanja ter raziskovalno metodologijo.

1.1 Opredelitev problema

Problem sodobnega časa je prenapolnjenost z nepotrebnim in nepomembnim – z nepotrebniimi dobrinami, nepomembnimi stiki in odnosi, nepotrebniimi dejavnostmi. Premalo časa pa se posvečamo stvarem, odnosom in dejavnostim, ki so v življenju bolj bistvene in nas neizbrisno zaznamujejo. Eden takšnih odnosov je zagotovo odnos oče – otrok. »Prepričana sem, da bi živeli v popolnoma drugačni državi, če bi očetje prihranili samo 20 odstotkov intelektualne, fizične, umske in celo čustvene energije, ki jo porabijo v službi, in jo vložili v odnose doma« (Meeker, 2009, s. 131). In prav ta odnos je »problem«, na katerega se želim osredotočiti v svojem diplomskem delu. Očetova odločitev, da bo tako fizično kot čustveno prisoten v življenju svojega otroka, nosi pomembne posledice za oba. Njegova (ne)prisotnost pomembno zaznamuje otrokov čustveni razvoj, kar želim pokazati tudi v tem diplomskem delu.

1.2 Namen in cilji

Z diplomsko nalogo želim spoznati življenjske zgodbe štirih mladih odraslih ljudi, ki so odraščali vsak v svojem družinskem okolju, kjer je bil oče tako ali drugače prisoten. S pomočjo teoretičnih spoznanj bom v njihovih zgodbah poiskala tiste trenutke, dogodke, doživljanja, kjer je igral oče (morda) še pomembnejšo vlogo kot mama, kjer je bila njegova (ne)prisotnost tista, ki je zaznamovala posameznikovo sedanjost in prihodnost.

Cilji diplomskega dela so raziskati:

- kako štirje, v raziskavo vključeni posamezniki, doživljajo svoje otroštvo in odraščanje ter kakšno vlogo je v teh obdobjih odigral oče;
- kako so se posamezniki razvijali na področjih, na katera očetova (ne)prisotnost še posebej vpliva (doživljanje odraščanja, šolski uspeh, odnosi z vrstniki, odnosi z nasprotnim spolom);

- kako se v življenju posameznikov kaže očetova (ne)prisotnost danes (v odnosih, profesionalni oz. poklicni poti);
- kako posamezniki, tudi glede na pretekle odnose z očetom, doživljajo in izražajo svoja čustva.

1.3 Raziskovalna vprašanja

Postavila sem si naslednja raziskovalna vprašanja:

Prvo raziskovalno vprašanje: Kako je posameznik doživljal svoje otroštvo in očetovo (ne)prisotnost v svojem življenju?

Kakšne spomine ima na otroštvo?

Kako je bil oz. ni bil oče prisoten?

Kaj je še posebej rad/a počel/a z očetom in ali je kdaj očeta še posebej pogrešal/a?

Drugo raziskovalno vprašanje: Kako se je posameznik razvijal na področjih, na katera očetova prisotnost še posebej vpliva?

Kako je doživljal/a odraščanje?

Kakšen je bil njegov/njen šolski uspeh, kako se je počutil/a med vrstniki?

Kakšen je bil njegov/njen odnos do nasprotnega spola?

Tretje raziskovalno vprašanje: Na kak način se očetova (ne)prisotnost v življenju kaže danes, s poudarkom na čustvovanju?

Kako posameznik doživlja in izraža čustva?

Kakšni so njegovi/njeni odnosi s partnerjem, starši in prijatelji?

Kakšna je njegova/njena profesionalna/poklicna pot?

1.4 Raziskovalna metodologija

1.4.1 Vzorec in postopek izbire

V raziskavi so sodelovali štirje posamezniki med 24. in 30. letom. Dva izmed njiju (ženska in moški) sta odraščala v družini z obema staršema. Tretja intervjuvanka je odraščala ob očetu in materi prvih pet let svojega življenja, zadnji intervjuvanec pa je odraščal popolnoma brez očeta.

Intervjuvance sem poiskala preko prijateljev in znancev. To so posamezniki, ki jih sama ne poznam oz. jih poznam le bežno.

Tabela 1: Karakteristika intervjuvancev po psevdonimih in starosti

	Psevdonim	Starost
Intervjuvanka I	Sara	24
Intervjuvanec II	Filip	24
Intervjuvanka III	Ana	30
Intervjuvanec IV	Janez	25

1.4.2 Raziskovalni instrument ter postopek zbiranja podatkov

Kot raziskovalni pripomoček sem uporabila delno strukturiran intervju, kjer so mi vnaprej pripravljena vprašanja služila kot vodilo. Ta ključna vprašanja sem oblikovala s pomočjo teoretičnega dela oz. študijem strokovne literature. Z dodatnimi vprašanji pa sem skušala razviti karseda pristen pogovor o spominih in dogodkih v posameznikovem življenju.

Vse štiri intervjuje sem posnela na prenosni mp3 predvajalnik in jih kasneje karseda dobesedno prepisala v elektronsko obliko.

1.4.3 Postopek obdelave podatkov

Kodiranje gradiva sem izvedla po naslednjih korakih:

1. korak: določitev kategorij s pomočjo teoretičnih izhodišč in raziskovalnih vprašanj;
2. korak: izbira bistvenih delov besedila glede na določene kategorije;
3. korak: prepoznavanje ključnih besednih zvez (kode 1. reda);
4. korak: združevanje kod 1. reda v smiselne vsebinske sklope (kode 2. reda).

V skladu s teoretičnimi izhodišči ter namenom in cilji raziskave sem določila šest tematskih kategorij:

- spomini na otroštvo,
- oče,
- doživljanje odraščanja,
- šolanje,
- odnosi,

- čustva.

Intervjuje sem oblikovala v tabelo s štirimi stolpci. V prvem stolpcu je bilo besedilo intervjuja, ki sem ga večkrat prebrala, nato podčrtala dele, ki sem jih prepoznala kot pomembne. V drugem stolpcu sem označenim delom pripisala kode 1. reda, le-tem sem v tretjem stolpcu pripisala kode 2. reda. V četrti stolpec pa sem zapisala kategorije, ki so mi bile pri kodiranju ves čas za vodilo.

Tabela 2: primer kodiranja intervjuja

Besedilo intervjuja	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorija
<u>A: Ja, mislm, spomnim se določenih dogodkov, trenutkov. Moram rečt, da se spomnim in dobrih in slabih, ni da bi si ene stvari bolj zapomnila. ... Verjetn nisem bla velik z očetom, sploh, tako da bi me kam pelau. Zato ker se mi zdi zanimiv, da se spomnim par takih, ko sem bla z njim, se prav je blo verjetn to dost izjema bolj, zato se verjetno spomnim. Spomnim se recimo ene take, ko nisem nekaj ubogala, pa me je po riti. Tko, mislim, se spomniš kakšnih takih posebnih dogodkov z očetom. Vem tudi, recimo, da, recimo, če je prišel domov pijan, je bil zlo, mislim, je bil dobre volje, je bil prijazen z mano. In to se je poj še tud kasneje, ko sem ga srečala, ta vzorec isto. Če je bil trezen je bil tist hujš, kokr pa kadar ni bil. Tako da vem, da včasih recimo, ko je prišel domov, se je meni zdel tak, se je igral z mano, pa tam skakal pa to, takrat se je mami umaknila. Zdaj vem, da to je bilo takrat, ko je prišel domov pijan, ko ga je mami imela že polhn kufer. Take stvari, no, se tko mal spomnim. ... Nimam, hvala Bogu, kakšnih takih travmatičnih, da sta se kregala pa to, ker se nista pred mano kregala. ... Tko, potem se mau spomniš bolj iz slik, pa to. Kaj pa jaz vem. ... Kakšne take zlo specifične se spomniš, ane, ne vem, kako me je peljal nekam, kjer so kegljal, pa take stvari, pač malenkosti.</u>	spomni dobrih trenutkov spomni slabih trenutkov ni bila veliko z očetom, verjetno bolj izjemoma ni ubogala – udaril po riti domov pijan – dobre volje, prijazen z njo ob kasnejših srečanjih isti vzorec huje, kadar je bil trezen domov pijan – se z njo igral, skakal mama umaknila nista se kregala pred njo peljal na kegljanje	pozitivni spomini negativni spomini očetova odsotnost oče negativno očetova prisotnost odnos med staršema očetova prisotnost	spomini na otroštvo oče oče oče čustva oče

Ob koncu je sledila medsebojna primerjava intervjujev glede na vsebinske sklope oz. raziskovalna vprašanja.

2. REZULTATI

2.1 Analiza intervjuja 1

2.1.1 Kontekst intervjuja

Čas izvedbe: 2. 7. 2010, 8.40

Dolžina pogovora 42 minut.

Kraj izvedbe: Ljubljana, klop v mirnem parku

Intervju sem izvedla na prostem, v manjšem privatnem parku. Med samim intervjujem ni bilo motečih dejavnikov. Menim, da je odprt prostor deloval tako name kot na Saro pozitivno, saj je tudi simbolično ponujal širino in odprtost. Sara je govorila dokaj glasno, predvsem ko se je vživela v spomine, tako da je bil tudi iz tega razloga odprt prostor dobra izbira (v manjšem prostoru se zvok veliko bolj odbija in lahko deluje moteče).

Osebni kontakt med seboj in Saro bi označila kot pozitiven. Menim, da mi je intervjuvanka dovolj zaupala, da se je lahko odprla in povedala toliko, kot je želela. Pred intervjujem in po njem sva se sproščeno pogovarjali.

2.1.2 Analiza posameznih kategorij

V sledečem delu bom predstavila rezultate kvalitativne analize za posamezne kategorije.

Kategorija: spomini na otroštvo

Prva kategorija lahko izpade zelo skopo, zato krajša obrazložitev. V vseh intervjujih je bilo veliko odgovorov, ki bi jim hkrati lahko pripisala več kod in jih dodelila v več kategorij. Zato sem se odločila, da izberem kodo in kategorijo, ki se mi zdi najbolj smiselna. Prav zaradi tega je prva kategorija bolj skopa, saj spomine na otroštvo zajame le površinsko. Tako tudi nadaljnje kategorije zajemajo spomine na otroštvo, a v bolj poglobljeni obliki.¹

V tabeli 3 sem povzela spomine na otroštvo, kot jih doživlja Sara.

¹ Velja za vse štiri intervjuje.

Tabela 3: Spomini na otroštvo v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
pozitivni spomini	Mešani spomini. Pestro, živahno, razgibano. So ji pustili, omogočili. Samostojnost (počitnice, varstvo). Močno spomni, da ji je bilo »fajn«. Še bolj zgovorna kot sedaj. »Totalni hiperaktivc.« Otroška hrepenenja, pričakovanja, veselje. Večinoma čas, kot bi naj bil. Imela pogoje za normalen razvoj, marsikaj omogočeno. Odnos med staršema kot nekaj srednjega, normalnega, prej pozitivnega.	»Pa ful se spomnim, da mi je blo fajn, pa ful sem bla zgovorna, saj sem še zdaj, ampak takrat sem bla še bolj, tak ko bi me kdo navil.«
negativni spomini	Mešani spomini.	»Hmmm ... <u>Ful mešane.</u> «

Pri prvem vprašanju o svojih spominih na otroštvo je bila Sara najprej rahlo zmedena. »Zdaj v bistvu do kdaj si mislila otroštvo, do katerega leta? Ne vem čisto točno, kaj vse naj zajema.« Ko sva bolj jasno postavili mejo, do katerega leta bi naj ti spomini segali, so postali njeni odgovori bolj jasni. Prav zato sem odgovor »Mešani spomini« uvrstila v oba vsebinska sklopa.

Spomine na svoje otroštvo opisuje zelo pisano in v odgovoru zajame velik spekter doživljanja. Razvidno je, da je bila kot otrok precej samostojna in da so ji starši samostojnost tudi omogočali. »Pustili so mi, mislim, je blo razgibano, ne vem, so mi omogočili, da sem pač že takrat šla, sem šla na morje, sem šla na počitnice za dva tedna kr nekam že kot tri leta star otrok sem pač skoz bla brez problemov kje, od staršev.« Ko govori o svoji zgovornosti, hiperaktivnosti, svojih hrepenenjih, pričakovanjih in veselju, posredno govori tudi o sproščenosti in odprtosti. Iz vsega povedanega bi si upala otroštvu nadeti pojem »izpolnjeno otroštvo«, kljub temu da ni bilo popolno. »Otroštvo je nek tak čas, vsaj za mene je bil nek tak čas, tak, kot bi naj bil. Večinoma, no. ... Delno, no, moram rečt. Tak no, načeloma, otrok, da ma družino, da so mu dani neki pogoji, da se lahk normalno razvija, da mu je tud marsikaj omogočeno.« Med pozitivne spomine sem uvrstila tudi njen spomin na starše, ki ga opiše kot povprečnega, prej pozitivnega, več povedanega o tem odnosu pa sem razvrstila v kategorijo čustva.

Kategorija: oče

Kategorija zajema tri vsebinske sklope. V vsebinskem sklopu »očetova prisotnost« sem se osredotočila predvsem na pozitivne vidike očetove prisotnosti, vključila pa tudi negativne – saj je prvi pogoj za vzpostavitev odnosa med otrokom in očetom prisotnost obeh. V vsebinskem sklopu »očetova odsotnost« sem zajela čas, dogodke, spomine kjer je bil oz. je oče fizično

odsoten. V kodo 2. reda »oče negativno« pa sem vključila vsebinske sklope, kjer intervjuvanci sami vidijo očetova dejanja kot negativna oz. je iz njihovega pripovedovanja le-ta možno izluščiti kot negativna.²

Tabela 4: Oče v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
očetova prisotnost	Oče skozi prisoten, doma. Pri vzgoji skoraj enako prisoten kot mama. Pomembno mnenje obeh staršev. Ribič – vsi so lovili ribe; veliko ukvarjal z njimi (izobraževal, na tekmovanja). Skupaj na dopust, na morje. Najbolj spomni ribolova – edino on, tega največ. Mogoče kak izlet, na goro, takrat fino. Ni pogrešala očeta. Z očetom kregala. Razume, da ga je skrbelo. Sedaj s starši odnosi veliko boljši, bolj sproščeni. Misli, da je imel oče pomembno vlogo v času odraščanja.	<i>»Mislim, skor enako kot mama je bil prisotn, v smislu, pač, ne vem, si vprašal enga al pa si vprašal drugega, če kaj lahk nardiš.«</i>
očetova odsotnost	Oče ni ukvarjal z njihovimi šolskimi stvarmi. Oče ni igral z njimi (igrali med seboj). Vidijo veliko manj – se jemljejo drugače. Zdaj več svobode.	<i>»V nekaterih stvareh, recimo, ne tolk, v smislu šole, recimo, da bi on zdaj tisti bil, ki bi pomagal domačo nalogo delat, al pa šolske stvari. To ne.«</i>
oče negativno	Želela, da bi bil drugačen. Oče začel iti na živce – zaradi komunikacije, ki jo imata. Želela izraziti na svoj način – se ni skladal z očetovim prepričanjem. Skregala že glede frizure. Poskušala različne stile, se v nečem najt – oče tega ne razume. Veliko kregali zaradi tega. Se ji zdi, da je oče preveč nasprotoval, ne ve, če je delal prav. Starši želeli peljati v pravo smer – da bi »prišla ven« takšna, kot oni želijo, da ne bi preveč odstopala. Težko dopustili, da bi bila »odštekana« – imela veliko potrebo po tem. Imela občutek, da ji je kratena svoboda, bala se je vprašat. Imela potrebo, da je ne bi komandiral, ampak da bi ji pomagal. Zaradi svojih reakcij od očeta tudi tepena – večkrat, ji je grozil (njegov vzgojni način).	<i>»Mogoče bi hotla, da bi bil drugačn, sam to je druga stvar, ane.«</i>

Iz tabele je razvidno, da je bil oče v Sarinem življenju močno prisoten in da ga prav zaradi tega tudi ni pogrešala. *»Ma skoz je bil prisotn. Mislim, tk no, mislim, itak je skoz, z mojga vidika, no.«* Sara doživlja njegov delež pri vzgoji skoraj enakovredno maminemu, čeprav na nekaterih področjih ni sodeloval – šolske stvari, igranje z otroki. Je pa zato veliko časa posvetil ribištvu, v kar je vpeljal tudi svoje otroke. *»In smo bli vsi, v tem smislu se je, ane, z ribiškega vidika, ker on itak ribič, smo bli vsi ribiči, nas je, bi reku, izobraževal na tem področju.«* Kljub temu da so skupaj hodili na počitnice, na morje ter v hribe, je ribolov tisti spomin, ki jo najprej pripelje do očeta.

² Velja za vse štiri intervjuje.

Kot močno in pomembno prisotnega lahko zaznamo Sarinega očeta v njenem obdobju odraščanja oz. v najstniških letih. Med opisovanjem tega obdobja pa je obenem največ negativnih in kritičnih opisov očeta in njegovih dejanj. *»Ja, ne vem, vsemu je nasprotoval, se mi zdi, da preveč ... Ma ne, ne vem, če je delal prav.«* Očeta doživlja negativno predvsem zaradi njegovega ostrega, nekritičnega nasprotovanja njenim željam, odločitvam, iskanjem. *»Tak da ja, kot najstništvo, je bil problem, ker kot najstnik se mi zdi, da se itak hočeš nekak izrazit na nek, iščeš svoj način, nek svoj individualn način, kak se boš izrazu. Od razne frizure, do oblačil, in moj način je bil pač tak, ki se ni skladal z njegovim prepričanjem, v smislu; sicer nisem tak odstopala, da bi reku, da bi zdaj ne vem kaj, da bi bil zdaj ful, ne vem, da bi začel ful pit pa kadi, al pa kaj takega, da bi se o tem kregal, to se nismo. Ampak se je pa recimo že glede frizure smo se ful užgali.«* Pravi, da sta se zaradi tega veliko kregala, saj je imela veliko potrebo po tem, da bi bila drugačna, a oče tega ni sprejel. Verjetno je pri tem igral pomembno vlogo tudi njun način komunikacije, ki ga Sara večkrat tekom intervjuja (neposredno in posredno) omeni kot problematičnega. In posledica vseh teh omejitev in njunega napetega odnosa je bila, da je Sara vzpostavljala stik z očetom bolj preko mame. *»Ne bi rekla, da je tok slab način, sam ne zdi se mi pa gluh primern, zarad tega ker v bistvu daje najstniku skoz občutek, da mu krati svobodo, pa da se boji pol kaj vprašat, recimo, al lahk grem tja pa tja in, pišuka, ne vem, za tri dni taborit, pa ne upaš vprašat, pa vprašaš mamo, pa mama pol naprej. Mislim taki postopki so ...«*

Sara doživlja kot negativen tudi očetov način vzgoje. Najprej sicer reče, da pri šolskih stvareh ni sodeloval, a kasneje pove, da bi si želela, da bi ji pomagal, ne pa je komandiral. In doda, da je bila prav domača naloga nekajkrat povod, da je bila tepena oz. da ji je oče grozil. *»Recimo, ne vem, očitno pač maš potrebo po tem, da te ne nekdo komandira al pa da ti ne sitnarijo z nečim, ampak, da ti pomagajo naredit domačo nalogo in ti rečeš, ne bom je oziroma pač ne znam je al pa kakorkoli, pomagaj mi, in pol lahk pride do tega, da ker ti jezikaš nazaj in sem bla tepena, recimo, ne vem, parkrat, al pa vsaj grozil mi je pa tko, sam ne tk, ampak recimo no, kao vzgojni način je bil tak. S čemer se tud ne strinjam.«*

Sedaj čuti v odnosu z očetom več svobode. Razlog temu je tudi to, da se vidijo veliko manj, saj študira v drugem mestu in je doma le občasno. In prav zaradi tega, ker se vidijo veliko manj, se tudi doživljajo drugače.

Kategorija: odraščanje

Vsebinski sklop »odraščanje« sem smiselno razdelila v tri sklope. Sklop »doživljanje« zajema posameznikovo doživljanje odraščanja na splošno, njegove asociacije in občutke ob spominih na najstniška leta. Sklop »značilnosti« zajema posameznikove osebne značilnosti v obdobju najstništva, tako doma kot v šolskem okolju. Tretji vsebinski sklop pa se osredotoči na posameznikov odnos do nasprotnega spola v tem obdobju.³

Tabela 5: Odraščanje v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
doživljanje	»Križa.« Močan pritisk družbe (kajenje, vsi okoli nje začeli pit). Zelo stresno obdobje. Zahtevno obdobje. Zanimivo, a še sreča, da je mimo.	»Dokaj zahtevno obdobje, s svojimi posebnimi specifikami.«
značilnosti	Zelo močni občutki, marsikaj šlo na živce, marsikaj hotela, a ni upala vprašat. Vse pomembno (izgled, dejanja, obleka), tudi malenkosti. V najstništvu imela težji karakter, poznalo pri prenašanju komunikacije. Želela izraziti na svoj način. Poskušala različne stile, se v nečem najti. V SŠ optimistka, neobremenjena, nezategnjena – dobro sprejeto. Lahko pogovarjala z vsemi, bila odprta. Več fantovskih lastnosti – trije starejši bratje se vsekakor poznajo. Ima nekaj fantovskega obnašanja – težje vklopi v skupino punc. Vedno bila za akcijo, kaj ušpičit, za kam it. Ni imela predsodkov, pomislekov. Odprta. V najstniškem obdobju čustveno bolj stabilna. V najstništvu bolj kompulzivno – prišlo in šlo.	»Tak dokaj neobremenjen človek, dokaj tak nezategnjen in to se mi zdi, da je blo dobro sprejeto, da sem se glih zaradi tega lahko, kokr sem se pač s skupincami pa tistimi ljudmi pogovarjala, ker v bistvu na nek način si dost odprt človek, pa tud tak si no, tak da se da z vsemi pogovarjat, ker pač ne sekiraš se za neke stvari ...«
nasprotni spol	Pri dvanajstih, trinajstih začela zanimat za fante. Postale radovedne, poparčkali. Ni bilo resno, bolj eksperiment. V SŠ bolj zadržana, tri leta nič delala v smeri fanta, ni želela. Uživala v miru. Bilo zanimivo spremljati ljubezensko sceno. Konec SŠ imela fanta.	»Takrat pol smo postale radovedne tak kot vsi ostali, pa smo se v bistvu sparčkali, mal, bolj zarad radovednosti.«

Že Sarina prva reakcija ob omembi besede najstništvo je bila zelo zgovorna in da poslušalcu (bralcu) slutiti, da je bilo njeno najstniško obdobje zanimivo oz. razburljivo. »Ooo, križa.« Zanj je bilo to obdobje zelo stresno, zahtevno, a tudi zanimivo. Prav tako je čutila močan pritisk družbe. »V bistvu si v takem obdobju tud ko družba ful pritiska na tebe, v smislu pač, da bi naj probal od kajenja do tega, da začnejo vsi okrog tebe pit, dobessedno vsi.« Obenem pravi, da so bili njeni občutki takrat močni, a bolj kompulzivni. »Se mi zdi, da ni blo tok, so ble kompulzivne, ker kot najstnik, ane, pač vzroji za kako stvar, ko mogoče drugač nebi, samo, je to takoj minlo, pač, je bla sam kot taka muha, ok, ok, nič zamerljivega, nič posebej, da bi si posebej k srcu gnal

³ Velja za vse štiri intervjuje.

pol neka čustva. Pač so prišla pa so šla, v eni uri pa so šla tud.» Ko pa primerja čustvovanje v obdobju najstništva in sedaj, pravi, da je bila takrat čustveno bolj stabilna.

Sari se je v tem obdobju zdelo vse pomembno, želela se je izraziti na svoj način, se poskušala v nečem najti, a pri tem je v marsičem naletela na »oviro« – očeta. *»Marsikaj al ti gre na živce al pa marsikaj hočeš pa misliš da ne smeš, ne upaš, bi, pa ne upaš vprašat, če lahko.«* Zaveda se, da je veliko njenih lastnosti povezanih s splošnimi značilnostmi najstništva, ki doletijo vsakega najstnika, po drugi strani pa zna razbrati tiste, ki so bolj njene. Ena od teh je zagotovo komunikacija. *»Najstniki so pa vsi po vrsti že specifično grejo skozi neke spremembe in hormonske in take in drugačne spremembe, telesne, psihične, v smislu, da pač se pozna pri njihovem prenašanju komunikacije, ko smo bli najstniki.«*

Veliko svojih pozitivnih lastnosti opiše v zvezi z obiskovanjem srednje šole. Pravi, da je bila optimistka, neobremenjena, odprta, lahko se je pogovarjala z vsemi, bila je brez predsodkov in pomislekov, »nezategnjena«. Kot bolj negativne oz. moteče pa izpostavi svoje fantovske lastnosti, saj so jo ovirale pri vključevanju v dekliško družbo. *»Se mi zdi, da mam mal tistga fantovskega obnašanja, in to mogoče se teže vklopiš v skupino pri puncah, recimo, ker pač, ne vem, ker te mogoče že druge stvari zanimajo pa ti niso tok pomembne ene stvari v smislu od, ne vem, lakiranja nohtov al pa kaj takega, ker pač, recimo, ne to tok zanima, ker doma maš tri razgrajaške brate.«*

Za fante se je začela zanimati pri dvanajstih oz. trinajstih letih. Takrat je bila v skupini punc, ki so se med drugim tudi skupaj začele zanimati za fante. Takrat je imela tudi prvega fanta – bolj iz radovednosti. *»Sam to itak ni trajalo dolgo, ker pač ni blo resno, to je blo tok da si pač vidu za kaj sploh gre.«* V srednji šoli je bila do fantov bolj zadržana oz. si fanta ni želela in je ljubezensko sceno raje opazovala. *»Se mi zdi, da sem uživala v tem, tak da pač mam mir in da, ne vem, pač se mi zdi, da mi je bilo po eni strani prav kul.«* Fanta je ponovno imela ob koncu srednje šole. Šele ob analiziranju intervjuja sem ugotovila, da bi na tem mestu morala Sari postaviti še kakšno vprašanje. Sama o tej izkušnji ni povedala nič več, zato bi moje dodatno vprašanje o njenem odnosu na tem mestu lahko pomembno prispevalo k še kvalitetnejši raziskavi.

Kategorija: šolanje

Kategorijo sem razdelila v štiri vsebinske sklope. Prvi sklop zajema spomine na šolo na splošno in bi jih težko razvrstila v kateri drugi sklop. Drugi sklop je povezan z ucnim uspehom v osnovni in srednji šoli ter študijskim uspehom. Tretji vsebinski sklop zajema odnose z vrstniki v šolskem okolju. Zadnji sklop pa zajema odgovore, ki zajemajo posameznikovo doživljanje svoje profesionalne usposobljenosti.⁴

Tabela 6: Šolanje v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
spomini	V šoli brez problemov. Problem edino z matematiko in fiziko – starši bolj priganjali a tudi sprejeli (starejši brat tudi težave).	<i>»V šoli tud, recimo, ni blo glih problemov, al pa kaj.«</i>
uspeh	V OŠ ne težko, ne preveč učila. Prav dobra, odlična. V SŠ vse spremenilo, še manj delala. Matematiko popravni izpit – doma veliko kregali –lenoba (ve sedaj), takrat zdelo pretežko. Profesionalno slabo usposobljena, premalo angažirala v času študija – šolo bolj kot hobi. Ni zadovoljna – delno kriv faks, več pa ona.	<i>»Glede uspeha je bilo predvsem tak, da mi ni blo težko, nisem se kaj preveč učila, mau neki.«</i>
vrstniki	V OŠ klapa petih punc, bile povsod. Počutila dokaj sprejeto, a niso tako dobro razumeli, ni bilo zaupanja – izpostavljali. Večinoma razumela z vsemi vrstniki. V SŠ ni vklopila v nobeno skupinico. Razumela z vsemi, splošno razredni človek. Nima prijateljstva iz tistih časov.	<i>»V osnovni šoli sem se ful razumela, ker smo meli eno tako klapo, pet punc in to je blo to in tista klapa je bla povsod.«</i>
smisel	Oba poklica fajn, ampak tega ne bi delala skozi. Ji ni žal. Žal, da ni študirala še česa drugega. Se ne vidi kot zaposleno, ne ve, kaj naj sama s seboj. Ni obremenjena s službo. Ne ve, če si želi delat v tem poklicu. Počakala, kar bo, bo. Verjetno še v Evropo – izobraževat na področju prostovoljstva.	<i>»Se mi zdi, da sem bolj slabo profesionalno usposobljena, kar je tud moj problem, ker pri našem faksu je tak, kolko se daš zravn, tolko lahko odneseš.«</i>

Sara v šoli na splošno ni imela težav. Negativni spomini glede uspeha so povezani edino z matematiko in fiziko, saj sta ji šli težje. Starši so jo zato pri teh dveh predmetih bolj priganjali, a tudi sprejeli njeno manjšo nadarjenost na tem področju. *»Tak tu smo se mogoč mal pregovarjali, ampak so pač sprejeli v bistvu to, da mi ne gre, ker je tud brat pred mano pa mu tud ni šlo.«*

V osnovni šoli je bila ves čas prav dobra oz. odlična, kljub temu da se ni preveč učila. Situacija se je spremenila v srednji šoli, kjer je imela popravni izpit iz matematike, saj je še manj delala in bolj so jo bolj veselile družboslovne smeri. *»Recimo matematiko sem mela pa popravca in tu smo se tud precej kregali pol okrog tega, ker pač ne bi rabla, ker je v bistvu sama lenoba bla,*

⁴ Velja za vse štiri intervjuje.

kar zdaj vem in priznam, ampak takrat pač se ti zdi, da je pretežko.« Predpostavljam, da je z upadom uspeha povezan Sarin odnos z očetom oz. njegov način vzgoje, ki Sare ni vzpodbujal k večji delavnosti. Čeprav sama tega ni neposredno omenila, je to dobro razvidno, če to kategorijo povežemo s prejšnjima dvema.

V osnovni šoli je bila vključena v skupino petih punc, kjer se je po eni strani počutila dokaj sprejeto, po drugi strani pa ostalim puncam ni zaupala. *»Počutu si se dokaj sprejetega, zato ker si mel svojo klapico, po drugi strani se pa tud v tisti klapi nismo tok razumeli, ker se nisi mogu v bistvu zanest na nekoga, ker so te tud tam zabavali pa so se tud tam lahk kaj izpostavljali na tak način, kot si ne bi želel.«* Na splošno pa se je razumela z vsemi vrstniki, tudi v srednji šoli. Tam se ni vključila v nobeno skupino, z vsemi se je razumela, prav tako nima prijateljstva iz tistih časov. *»V bistvu nimam nobenga prijatla, prijateljstva, da bi ga sklenla v tistih letih, v srednji šoli, pa da bi se obdržalo zdaj, da bi blo prav od tam.«*

Študij je jemala bolj kot hobi, zato s svojo profesionalno usposobljenostjo ni zadovoljna. Zaveda se, da bi lahko odnesla več, če bi sama več vložila. Ker sta ji oba poklica, za katera je študirala, v redu, ji ni žal, da se je odločila za ta študij. Žal ji je, da ni poleg tega študirala še česa drugega. Trenutno se še ne vidi kot zaposlena in se ne obremenjuje s službo. *»V bistvu sploh v resnici ne vem, če si želim delat v tem poklicu in če hočem to službo.«* Trenutno je njena želja, da bi se šla dodatno izobraževati v Evropo.

Kategorija: odnosi

Kategorijo sem razdelila v štiri smiselne sklope. Poimenovanja prvih treh sklopov že sama po sebi dovolj jasno opredelijo vsebino, le zadnjega bi rada dodatno razložila. Zaradi narave teme sem se odločila, da izpostavim dele besedila, ki se osredotočajo samo na mamo. Čeprav nisem zastavljala posebnih vprašanj v povezavi z mamo, je le-ta kljub vsemu bistvenega pomena v posameznikovem življenju, še posebej pri Janezu in Ani, ki sta odraščala v večini brez očeta.⁵

Tabela 7: Odnosi v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
prijatelji	Prijateljstvo pomeni veliko. Zelo dobro razumejo. Prijatelji na prvem mestu pred čemerkoli. Glavna opora v življenju. Deli to, kar je.	<i>»Se mi zdi, da smo si pomembna opora, pa da mam fajn prijatle.«</i>

⁵ Velja za vse štiri intervjuje.

partner	Sedaj nima fanta. Ne ve, če si želi partnerja in družino. Si ne želi zelo, ne dela na tem. Ji ni problem, ji celo ustreza. Ima hujše kriterije, vrednote. Ja, lahko bi imela partnerja, družino. Odkvisno od tega, ali ga najdeš. Če ga ne bo našla, je zaenkrat to ne bi preveč obremenjevalo. Tudi druge poti v življenju.	»Ja, lahko bi, mislim, mela pač partnerja pa družino. To je pa po moje odkvisno od tega al najdeš takega partnerja.«
družina	Sedaj s starši odnosi veliko boljši, bolj sproščeni. Vidijo veliko manj – se jemljejo drugače. Zdaj več svobode. Še vedno skrega – predvsem z očetom.	»Pa tudi je razlika, ker ne rabiš nič več vprašat, al lahk kam greš, ampak ti poveš, da te ne bo al pa da nekam greš.«
mama	Mama zelo razumevajoča, ne vmešava, prepusti.	»Mama je ful razumevajoča, ful je carka, res, ful je fajn.«

Za Saro so prijatelji trenutno v življenju zelo velikega pomena, sama jih postavi celo na prvo mesto pred kogarkoli. So ji glavna opora v življenju in z njimi deli to, kar je. *»Prijatli pa zdaj meni kr vlk pomeni prijateljstvo trenutno v tem obdobju. Oziroma pač v zadnjih letih. Se ful fajn razumemo.«*

Glede partnerja (trenutno ga nima) in ustvarjanja družine, je bila pri odgovoru najprej neodločna, ali si tega želi ali ne. *»Ne vem. Pravzaprav ne vem. Mislim, da me lahko v vse smeri vleče.«* Potem je nadaljevala, da si tega ne želi zelo in da na tem niti ne dela oz. da ji na nek način celo ustreza, da je sama. Proti koncu odgovora pa je vedno bolj odkrivala, da bi lahko imela partnerja in družino, da pa ima hujše kriterije in se ni pripravljena spustiti kar tako v vezo. Ampak pravi, da je vse odkvisno od tega, ali takega partnerja najdeš ali ne. *»Če ga najdeš, ok, super, zakaj pa ne, saj itak pol si čisto zadovoljn pa srečn pa hočeš družino pa vse.«* Če partnerja ne bo našla, je to ne bo preveč obremenjevalo, saj pravi, da so v življenju tudi druge poti. *»Se mi zdi, da pač so tud druge poti v življenju, pa, karkoli, pravzaprav. Al si sam, al se usmeriš na kako drugo pot.«*

Kar se tiče odnosov s starši, so sedaj veliko boljši, bolj sproščeni. Tudi zaradi tega, ker se vidijo veliko manj in je v svojih odločitvah bolj svobodna. Še vedno se kdaj skregajo, predvsem z očetom. *»Še zmeraj se lahk ful skregamo glede določenih stvari, predvsem z atanom, z mamone.«* Tukaj tudi posebej izpostavi mamone in pravi, da je zelo razumevajoča, da se ne vmešava in da ji pusti, da je samostojna.

Kategorija: čustva

Prvi vsebinski sklop v kategoriji čustva vsebuje izjave, ki se nanašajo na odnos med staršema oz. njuno izražanje čustev, saj le-to zelo pomembno vpliva na izražanje otrokovih čustev. Drugi sklop zajema izjave, ki kažejo, kako posameznik doživlja svoj čustveni svet, svoje čustvovanje, svoja čustva nasploh. V zadnjem sklopu pa so povzete izjave, ki nakazujejo, kako intervjuvanec izraža svoja čustva.⁶

Tabela 8: Čustva v intervjuju 1

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
odnos med staršema	Starša kregala, a ni imela negativnega občutka, nič fizičnega. Ne večjih prepиров. Običajni družinski prepiri, kričali po hiši, čez dve uri že dobro. Drug drugemu očitala. Ljubeč odnos, se je tudi videlo, izkazovala (ples, poljubi).	<i>»Še zmeraj ljubeč odnos, kar se je tud pač vidlo vedno.«</i>
doživljanje čustev	V zadnjih letih zelo spremenila na čustvenem področju. Nekatera čustvovanja bolj do izraza. Večina čustev močnejših. Zelo močni občutki navezanosti, jeze, razočaranja ... Ni čustveno stabilna. V najstniškem obdobju čustveno bolj stabilna. Sedaj več težav s čustvovanjem kot v najstništvu. Burneje reagira, jo preseneti. Močna čustva jo motijo, bi bilo lažje živeti, manj bi bila obremenjena. Jo vržejo s tira. Jo moti, da ji gre nekaj na živce. Moti jo to, da jo moti odnos ljudi do nje, do nečesa. Moti odnos, ki ga s tem pokažejo, ne pokažejo (ne povejo). Moti tudi ljubosumje (pojavi občasno). Ljubosumna lahko tudi brez pravega razloga. Zaveda, da ima vsako čustvo svoje ozadje. Bi bilo vredno raziskati, zakaj neko čustvo – predvsem, če se ga želiš rešiti. Če bi razčistila, je ne bi več motilo. Ni lahko raziskovati čustev. Počuti živo. Bolje, če ne bi čutila v taki meri, tako intenzivno.	<i>»Od tega da, če maš nekoga rad, da ga maš ful rad, da če si na nekoga navezan, da si ful navezan, da te kaj razjezi, da te ful razjezi, od tega da če si kaj razočaran, da si ful razočaran, da si res žalosten zarad tega no ...«</i>
izražanje čustev	Trije v družini podobni – najmanj razumejo, skregajo kadarkoli. Kregali tudi zaradi načina komunikacije, obnašanja – šlo vse na živce. Odgovarjala nesramno, odrezavo – prišlo do prepira. Ne more skrivat, potrebo dati ven – pozitivna ali negativna čustva. Ne ve pa, kaj je bolje za ljudi okoli nje. Nekatera čustva kaznovana v času odraščanja. Počutila jezno, manjvredno, zapostavljeno – reagirala iz teh čustev – reakcija staršev na ta čustva vplivala. Zaradi svojih reakcij od očeta tudi tepena – večkrat, ji je grozil. Očetove reakcije vsekakor vplivajo na zdajšnje čustvovanje.	<i>»Mam potrebo po tem, da jih dam ven, pa naj bo pozitivna al pa negativna in pač slej ko prej to opazijo tisti, ko so mi blizu.«</i>

⁶ Velja za vse štiri intervjuje.

Sara opiše odnos med staršema kot precej buren – sta se kregala, bila pri tem glasna, a nikoli zamere niso trajale, nikoli ni bilo med njima fizičnega obračunavanja. Za Saro so bili to običajni družinski prepiri, ob katerih ni imela negativnega občutka. Kar jo je motilo v njunem odnosu, je bilo to, da sta si očitala stvari. *»Edino pač to, da si drug drugemu kaj naprej mečeš, da on njej reče, da je sitna al pa da mu naj ne teži s tem, ona pa njemu reče, da vedno ene in iste stvari, vedno puščaš to tu, a ne morš pospraviti.«* Opiše pa tudi ljubeč odnos med staršema, ki ga nista skrivala pred otroci. *»Od tega, da sta kje plesala, al pa da, konc koncev tud tak izkazovala ljubezen, da prideš, pa daš lupčka, al pa kaj takega.«*

Sara se dobro znajde pri opisovanju svojega čustvenega doživljanja, najde besede in z njimi ni skopa. Iz opisanega je očitno, da je postalo njeno čustvovanje v zadnjih letih močnejše, da prihajajo bolj do izraza določena čustvovanja, doživlja se kot čustveno nestabilno (ko se primerja z najstniškim obdobjem, kjer pravi, da je bila čustveno stabilnejša). Doživlja zelo močna čustva (navезanost, jeza, razočaranje in druga), ki jo vržejo s tira, njene reakcije so burnejše in z njimi samo sebe preseneča. Pravi, da bi lažje živela z manj močnimi čustvi in če bi bila z njimi manj obremenjena. Prav tako jo veliko stvari moti, kar se tiče njenega čustvovanja. *»Že to me moti, da mi gre kaj na živce, da ti nekdo neki, sam to je ful redko, odvisno, kaka je oseba, na kak način komunicira, ampak me moti recimo to, da me moti odnos ljudi do tebe.«* Tukaj ponovno omeni komunikacijo, ki je zanjo očitno zelo pomemben element odnosa. Moti jo tudi odnos, ki ga ljudje pokažejo oz. ne pokažejo do nje in včasih jo zmoti tudi ljubosumje, za katerega pravi, da se pojavi brez pravega razloga. Zaveda pa se, da ima vsako čustvo svoje ozadje in da bi bilo ta ozadja vredno raziskati, čeprav to ni lahko. *»Zakaj, se vprašal, zakaj me pravzaprav to moti in če bi razčistil, recimo, te pol nebi več motlo. Ne morš si rečt, ja, ne bom se več jezu, ker enostavno bi se jezu.«* Pri vsem tem pa se zaveda tudi tega, da jo čustva delajo živo, da pa bi bilo bolje, če ne bi čutila tako intenzivno.

Nadalje ugotavlja, da svojih čustev ne more skrivati prav zaradi njihove moči, da ima potrebo čustva pokazati, pa naj bodo pozitivna ali negativna. *»Nisem tok introvertiran človek, da bi zadržala v sebi neka ful močna čustva, čist v sebi, in da jih nebi, recimo, nobenmu povedla.«* Razbrati pa je tudi, da ji ni vseeno, kako to doživljajo ljudje okoli nje.

Ko razmišlja o izražanju čustev, predvsem kreganju, vidi kot enega izmed problemov podobnost med bratom, očetom in seboj. *»In mi trije se najmanj razumemo. Mi se res užgemo glih kadar je treba.«* Pravi, da je bil v najstništvu to problem, da so se kregali zaradi njenega načina komunikacije, njenega obnašanja, saj ji je takrat šlo vse na živce. *»Pač men je šlo itak vse na*

živce in karkoli mi je kdo reku, tud čeprav dobronamerno, ampak če ni rekel na pravi način, sem že pač pol ne vem kaj nesramno nazaj rekla oziroma pač odrezavo in pol sem bla kregana zaradi tega in pride do prepira.» Dodaja, da so bila nekatera njena čustva v času odraščanja kaznovana. Na primer jeza, občutek manjvrednosti in zapostavljenosti so v njej zbudili neke reakcije, na katere so potem reagirali starši. In iz celotnega besedila je razvidno, da je imel pri tem odločilnejšo vlogo oče, saj Sara med drugim pove, da je bila od njega večkrat tepena in da ji je grozil. Obenem pa se zaveda vplivnosti in povezanosti takratnih doživljanj z današnjimi. »Se mi zdi, da to vpliva, no, mislim, definitivno vpliva na zdajšnje čustvovanje in na vse skupaj, mora vplivat.«

2.2 Analiza intervjuja 2

Čas izvedbe: 6. 8. 2010, 19.00

Dolžina pogovora 34 minut.

Kraj izvedbe: klop na piknik prostoru v bližini domače hiše v Logatcu

2.2.1 Kontekst intervjuja

Intervju sem izvedla na prostem, v mirnem kotičku Filipovega domačega dvorišča. Tekom intervjuja ni bil prisoten nihče drug prav tako ni bilo drugih motečih dejavnikov. Tudi pri tem intervjuju je bil odprt prostor prednost, saj je ponujal sproščeno ozračje. Verjetno je tudi samo okolje pripomoglo k temu, da se je lažje vračal v otroštvo.

Filip je govoril sproščeno in ves čas najinega pogovora je imel na obrazu rahel nasmeh. Celoten čas pogovora sem imela občutek, da rad podoživlja dogodke in o njih tudi rad pripoveduje. Pred intervjujem in po njem sva se sproščeno pogovarjala.

2.2.2 Analiza posameznih kategorij

V sledečem delu bom predstavila rezultate kvalitativne analize za posamezne kategorije.

Kategorija: spomini na otroštvo

Tabela 9: Spomini na otroštvo v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
pozitivni spomini	Spomni bratov in sester – kako so jih šli gledat in iskat v porodnišnico. Dobro se spominja skupnih izletov in dogodivščin. Tudi vsakdanjih dogodkov, ki se ponavljajo. Največ skupnih stvari povezanih z delom na kmetiji. Zelo dobre spomine na odnos med mamo in očetom. Ni bilo stresnih situacij.	<i>»Se zelo dobro spominjam, kako smo jih šli v porodnišnico iskat pa gledat pa tud na splošno, ko smo kam šli, kakšne izlete se spominjam dobro.«</i>
negativni spomini	/	

Filip ima na otroštvo lepo spomine in se mu ni bilo težko vračati v preteklost. Čeprav ni opisoval podrobnosti (verjamem, da tudi zato, ker so bila moja vprašanja zelo splošna), lahko iz njegovih odgovorov razberemo veliko. Zagotovo mu veliko pomeni družina, saj so prvi spomini, ki jih omeni, vezani prav na sestre in brate. *»Tja do enga leta se ne spominjam, potem se pa*

spominjam svojih sester, ko sta se rodili dvojčici in potem tud vseh ostalih otrok.« Omenja tudi skupne izlete, dogodivščine, vsakdanje dogodke ter skupno delo na kmetiji. Prav tako ima zelo dobre spomine na odnos med mamo in očetom.

Kategorija: oče

Tabela 10: Oče v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
očetova prisotnost	<p>Oče odigral zelo pomembno vlogo. Šestnajst let edini fant, oče njegov zaveznik. Z očetom dobro razumeta, veliko skupaj debatirata. Zelo pomembno prispeval k oblikovanju njegove osebnosti. Pri štirih letih začel oblikovati iz lesa. V zimskem času skupaj z očetom delala za jaslice (projekt), po pol ure. Skupni večer prijetni. Pri desetih že bolj samostojen, pomagal druge stvari. Velikokrat skupaj odločata pri očetovih projektih. Skupni izleti, hoja. Poseben spomin – ko so šli s šolo v jame, je šel zraven oče. Mu veliko pomeni, da pove vsak svoje mnenje in se skupaj odločata. Veliko nauči, timsko delo. Še vedno vpraša očeta za mnenje – kar se tiče širše družine, bolj zasebno ne. V najstniškem obdobju imela normalen odnos. V najstniškem obdobju z očetom večkrat kregala – trmast, kaj ušpičil, oče skregal. Razume očetova dejanja, sam bi bil morda kdaj bolj strog. Očeta vidi kot zelo pomemben lik v svojem odraščanju – pokazal vlogo, vodil celo družino, se odločal, imel skoraj zadnjo besedo kot zavetje, branitelj, se je postavil zanj. Ga ni zmerjal, ampak vzpodbudil – iz tega naučil za življenje.</p>	<p><i>»Ker sem jaz prvi fant, in potem, dokler nisem bil star petnajst, šestnajst let sem bil edini fant v družini. In nisem imel recimo nobenga takega zaveznika, same punce.«</i></p>
očetova odsotnost	Pogrešal očeta, ko je bil na službenih potovanjih.	
oče negativno	/	

Filipu je beseda o očetu zlahka stekla z jezika. Bil je prvi fant in šestnajst let edini, zato je bil oče še toliko bolj pomemben lik v njegovem življenju. Zelo hitro je našel spomine, ki so ga peljali v očetovo mizarško delavnico, ki ju povezuje še danes. *»Aha, jaz sem že zelo zgodaj začel oblikovat iz lesa, ne vem, ko sem bil še štiri, pet let star.«* Veliko so mu pomenili večeri, ko sta z očetom skupaj ustvarjala, z leti je postajal pri delu vedno bolj samostojen. Prav tako se rad spominja skupnih izletov. Poseben spomin pa je povezan s šolskim obiskom jam, kjer je bil oče njegov spremljevalec (ponavadi je v šolo hodila mama). Filip se tudi spomni, da je očeta pogrešal, ko je bil le-ta na kakšnem službenem potovanju.

»Drugачe, oče mi je pa zelo, dobro se razumeva, veliko skupaj debatirava o raznih stvareh, tako da mislim, da je zelo pomembno prispeval k oblikovanju mene, mojega vedenja in vsega kar

spada zraven.» Filip se zaveda pomembnosti prisotnosti očeta, kar tudi večkrat poudari. Veliko mu pomeni njuno skupno odločanje, da lahko pove svoje mnenje in ga oče tudi upošteva. Pravi, da ga ni zmerjal, temveč da ga je vzpodbujal – mu dal možnost, da se uči tudi na napakah. *»To mi dosti pomeni. Iz tega se dosti naučim, timsko delo.*« In očetovo mnenje je zanj še vedno pomembno. Kako pomembna je bila in je še za Filipa očetova prisotnost pa konkretno in jasno pove z naslednjim stavkom: *»Tisto vlogo pokaže, praktično vodi celo družino, se odloča, skoraj reče zadnjo besedo. Pa tudi kot en zavetje, kot en branitelj v kakšnih situacijah, se postavi zate.*«

Njun odnos je bil bolj razgiban v najstniškem obdobju, a Filip tega ne vidi kot negativno. *»Ja, ja, tako čisto normalen odnos sva imela, kot ga imava tudi danes.*« Kasneje doda, da sta se z očetom kregala oz. ga je oče skregal zaradi njegove trme ali kakšne stvari, ki jo je ušpičil. Takšno očetovo ravnanje razume in dodaja, da bi bil na njegovem mestu sam kdaj bolj strog.

Kategorija: odraščanje

Tabela 11: Odraščanje v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
doživljanje	Odraščanje dobro prenesel. Zdaj za nazaj – bi v kakšni situaciji drugače razmišljal, ravnal.	<i>»Pa mislim, da sem kar dobro prenesel. Če gledam zdaj za nazaj.</i> «
značilnosti	Znaki odraščanja pojavili že zelo zgodaj. So ga imeli za starejšega. Kot najstnik videl samo svet okoli sebe. V najstniškem obdobju z očetom večkrat kregala – trmast, kaj ušpičil, oče skregal. Za popoldne proč, zvečer že dobro.	<i>»Jaz sem že zelo zgodaj začel odraščat, ti znaki so se pokazali, nižanje glasu in vse, kar je povezano z odraščanjem.</i> «
nasprotni spol	Dobro razumel s puncami, jih razumel, pomagali med seboj, večinoma sedel s punco. Nikoli imel kakšne resne punce.	<i>»Jaz sem jih jemal čisto tako, nisem zafrkaval jih, sem razumel vse.</i> «

Filip se je z odraščanjem soočal brez večjih težav. Hitro so se pojavili zunanji znaki odraščanja, zato so ga imeli za starejšega. Pravi sicer, da bi danes v kakšni situaciji ravnal drugače, a po drugi strani se zaveda, da je takrat bolj kot ne videl samo svet okoli sebe in da je to pač lastnost najstnika. Ko je trmasto vztrajal oz. kaj ušpičil, ga je oče skregal, Filip pa je našel svoj način, kako se s tem soočiti. *»Potem sem pa šel za kakšno popoldne malo stran, potem zvečer je bilo pa že dobro. To se je kar večkrat dogajalo, to obdobje pride ... Potem se je tudi na koncu, zvečer je bilo čisto vse v redu že. Pač pozabiš.*«

Z dekleti se je v času odraščanja dobro razumel, med seboj so si pomagali in v šolski klopi je večinoma sedel z njimi. Nikoli pa ni imel resne zveze s kakšnim dekletom.

Kategorija: šolanje

Tabela 12: Šolanje v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
spomini	/	
uspeh	Uspeh ves čas prav dober. Končal štiri leta študija, še en izpit in diploma.	»Skozi sem bil prav dober, celo osnovno šolo in celo srednjo šolo.«
vrstniki	V OŠ ni preveč dobro počutil med vrstniki, nekaj prijateljev. V SŠ zelo dobro razumel z vrstniki, še danes prijatelji. Ni reagiral na res sporne situacije, ni reagiral tako močno, se ni pretepal. Bolj besedni obračun. Ni veliko govoril – danes skuša popravljati. Občutek, da ni govoril. Da je bil tiho, vidi kot slabo lastnost – ga niso sprejemali (odmaknjen, ni se želel pogovarjati). Ne čisto odmaknjen, a imeli so ga za malo več. Klapa, kjer so manj govorili; na koncu se je spremenilo.	»V srednji šoli sem se pa zelo dobro razumel, še danes imam res prijatelje, ki se dobimo skupaj, imamo še kontakt.«
smisel	Želi zaposlitve. Si želi delati v svojem poklicu. Ni zadovoljen s študijem – ne gre v korak s časom, na delovnem mestu učenje od začetka. Se vidi v svojem poklicu. Veliko dela doma (praktična uporaba znanja).	»Ja, želim si delat v tej smeri, ampak nisem zadovoljen s situacijo, mogoče tudi s študijem.«

Filip je tako osnovno kot srednjo šolo izdelal s prav dobrim uspehom. V osnovni šoli se med vrstniki ni počutil dobro, čeprav je bil vključen v skupino fantov. Družilo jih je to, da so manj govorili. Filip meni, da so ga imeli prav zaradi te njegove lastnosti za vzvišenega. *»Po moje slaba (lastnost), mogoče, ne sprejemajo te tako, ker si malo odmaknjen, se nočeš pogovarjat ali, ne vem, kaj takega.«* Proti koncu osnovne šole se je začel spreminjati in tudi danes se trudi, da govori več. Drugačna situacija je bila v srednji šoli, kjer se je z vrstniki razumel zelo dobro in še danes ohranja prijateljske stike iz tistih časov. Kot svoje pozitivne lastnosti tako v osnovni kot srednji šoli pa izpostavi svoje mirne reakcije na sporne situacije. *»Recimo dobra lastnost je to, da nisem reagiral na kakšno res sporno situacijo, da se nisem pretepal, razbijal, ampak sem kar bolj besedni obračun ali pa bolj na lahko, nisem reagiral tako močno.«*

Filip si želi, da bi v svojem poklicu našel zaposlitev. S samim študijskim programom sicer ni zadovoljen, saj pravi, da ne gre v korak s časom, in se zaveda, da se bo na delovnem mestu tako rekoč pričel učiti od začetka. Celotni čas študija pa je svoje teoretično znanje praktično uporabljal v domači delavnici. *»Na faksu teorijo, doma prakso, tako da je skupaj, mora skupaj prit.«*

Kategorija: odnosi

Tabela 13: Odnosi v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
prijatelji	Več skupin prijateljev. Pevski zbor. Sošolci – se še vedno obiskujejo. Krog voditeljev pri skavtih – dobro se razumejo. Če se zmerjajo – vedno za šalo. Veliko se smeji, zbadajo. V krogu voditeljev zelo zaupajo – postavljeni v tako funkcijo.	»Prijatelje lahko delim, imam različne.«
partner	Si želi dekle, družino. Zdaj prihaja čas, da si vzame čas zase, prej veliko drugih aktivnosti.	»Ja, želim si ja. Po moje zdaj prihaja ta čas.«
družina	Skupaj na izlete. Še danes rad, če utegne. V odnosu s starši enakopravni. Sam odloča. Skuša posnemati starše v kakšnih lastnostih. Še vedno spoštuje starše. Starostne razlike med brati in sestrami – drugačni odnosi; največ se pogovarja s sestro K. Sestra, ki je v puberteti, vedno užaljena. Z najmlajšima se igrajo, smeji.	»Tamalima je pa dobro, ko se smejimo, se po meni kopljeta.«
mama	/	

Filip deli prijatelje v več skupin – pevski zbor, sošolci in skavti. Najbolj se razgovori o skupini skavtskih voditeljev, katere del je tudi sam. »Kar en krog je, krog voditeljev, nas je ene devet, deset, ki se res dobro razumemo.« Ena pomembnejših lastnosti v tem krogu prijateljev je zaupanje, saj je le-ta bistvenega pomena pri njihovem delu. Prav tako se v tej skupini veliko smeji, zbadajo in tudi zmerjajo – a na koncu vse obrnejo v smeh. »Mogoče včasih, če se nam zdi, da vsi mislimo resno, potem na koncu izpade hec.«

Filip jasno in brez premišljevanja izrazi mnenje, da si želi dekle in družino. Pravi, da je do sedaj bolj hodil po svetu in se ukvarjal z drugimi aktivnostmi, zdaj pa si bo vzela tudi čas zase.

Da družina Filipu veliko pomeni, lahko beremo skozi celotni intervju. Izpostavi skupne izlete, katerih se še danes rad udeleži, če le ima čas. Svoje starše spoštuje in se v odnosu z njimi počuti enakovrednega in samostojnega, skuša jih posnemati v lastnostih, ki se mu zdijo vredne posnemanja. »Tisto mogoče, kar moji starši niso težili, kaj več tega ...« Tudi z brati in sestrami ima dobre odnose, čeprav z vsakim drugačnega. Najbolje se razume z nekaj let mlajšo sestro, z najmlajšo sestro, ki je trenutno v puberteti, pa malo manj, saj pravi, da je vedno užaljena. Z najmlajšima pa se predvsem igrajo in smeji.

Kategorija: čustva

Tabela 14: Čustva v intervjuju 2

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
odnos med staršema	Zelo dobre spomine na odnos med mamom in očetom; nista se kregala, reševala mirno. Če sta se sporekla, hitro obrnila v smeh.	<i>»Tudi če sta se včasih kaj sporekla, hitro sta vse obrnila v smeh.«</i>
doživljanje čustev	S starši se ne krega. Čustva ga preplavijo. Dobro, če ga čustva preplavijo včasih (ne prevečkrat). To pravi on, ne družbena pravila. Ne jezi se, prenese mirno. Jeze ne izraža na tak način, da bi ji lahko rekel jeza. Jezo največ nalaga doma, ko ga tamali jezijo.	<i>»Mislim da je dobro, da je to včasih. Če je pa prevečkrat, pa ne.«</i>
izražanje čustev	Zelo hitro ga kak dogodek pripravi do solz – jih avtomatično zadržuje, skriva – po njegovo preveč. Solze sreče, veselja, tudi žalosti, ko vidi kakšno stvar. Solze zadržuje zase. Jih noče pokazati – kot bi ga neka ovira zadrževala. Želi, da bi večkrat pokazal čustva – ne glede na to, kakšna so. Težko opiše, kako jezo izraža; se ne jezi, ampak spelje po ovinkih – zaveda, da ni prav. Jezo največ nalaga doma, ko ga tamali jezijo – potem jih malo prime, strese hlače.	<i>»Po moje, če gledam pri sebi, po moje jih preveč zadržujem zase, da jih ne kažem.«</i>

Filip ima zelo dobre spomine na odnos med mamom in očetom in na njun način reševanja težav. Nista se prepirala, ampak sta stvari reševala mirno. Če pa sta se sporekla, sta situacijo hitro obrnila v smeh. Tak način delovanja lahko skozi intervju opazimo tudi pri Filipu, kar zelo dobro pove pri opisu odnosov s skavtskimi prijatelji. Tudi sam se s starši ne prepira. *»Še vedno spoštujem brez da se bi kregali. Mislim da, sploh ne vem, kdaj smo se nazadnje kaj skregali.«*

Podoben način delovanja je povezan z njegovim izražanjem jeze. *»Mislim, da se jaz sploh toliko ne jezim, da kar bolj mirno prenesem ali pa ne izražam je na tak način, da bi jo lahko imenoval jeza.«* Sam pove, da težko opiše, kako izraža jezo. *»V glavnem, če je kaj narobe, se ne jezim takoj, ampak hočem po ovinkih okoli speljat, da potem nekako prav pride, čeprav ni, ne.«* Očitno je, da se zaveda, da tak način izražanja in reševanja težav ni najboljši. Dodaja tudi, da jezo nalaga doma, ko ga jezijo »tamali«. *»Potem moram pa kakšne malo prijeti, hlače strest. ... Mislim, da največ doma, tako da me kar zapored (jezijo).«*

Filipa kak dogodek hitro pripravi do solz – pa naj bo to zaradi sreče, veselja, žalosti ali preprosto zato, ker kaj takšnega vidi. Takrat solze avtomatično skriva oz. zadržuje zase, kar pripisuje svoji naravi. *»Po moje je to že po naravi tako, da ... Kar nočem pokazati. Kot ena ovira te nekaj drži. Do ene meje lahko, potem pa konec.«* Takšen način izražanja čustev ga ne obremenjuje, če se to

ne dogaja pre pogosto. Kljub temu ga takšno izražanje včasih moti, zato si želi pri svojem čustvovanju spremeniti to, da bi čustva večkrat pokazal, ne glede na to, kakšna so.

2.3 Analiza intervjuja 3

2.3.1 Kontekst intervjuja

Čas izvedbe: 13. 9. 2010, 16.00

Dolžina pogovora 38 minut.

Kraj izvedbe: jedilni kot Aninega stanovanja

Intervju sem izvedla kar pri Ani doma, v stanovanju, kjer živi skupaj z možem in mačko. Moža v tistem času ni bilo doma. Tekom pogovora je Ana sprejela telefonski klic, drugih motečih dejavnikov ni bilo.

Ana se je med pogovorom počutila sproščeno in domače, kar je izražala tudi njena telesna drža. Tudi v odgovorih je bilo čutiti sproščenost; morda na začetku malo manj, a hitro po prvih vprašanjih se je to spremenilo.

2.3.2 Analiza posameznih kategorij

V sledečem delu bom predstavila rezultate kvalitativne analize za posamezne kategorije.

Kategorija: spomini na otroštvo

Tabela 15: Spomini na otroštvo v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
pozitivni spomini	V glavnem v redu spomini, nima travmatičnih spominov. Spomini bolj na mamo. Lepo otroštvo. Spomni dobrih trenutkov.	»Mislim, da sem imela lepo otroštvo.«
negativni spomini	Spomni slabih trenutkov. Travmatični spomin – ko je dojela, da bosta ostala skupaj, ko je mama zanosila.	»Moram reči, da se spomnim in dobrih in slabih, ni da bi si ene stvari bolj zapomnila.«

Moje prvo vprašanje Ane ne popelje do konkretnih spominov na otroštvo. »V glavnem v redu, mislim, nimam kakšnih travmatičnih spominov, nimam no.« Poudari, da se njeni spomini vežejo bolj na mamo. Spomni se tako dobrih kot slabih trenutkov, v splošnem pa meni, da je bilo njeno otroštvo lepo. Čeprav najprej pove, da travmatičnih spominov nima, kasneje v intervjuju doda, da takšne spomine ima. Eden od teh je povezan z mamo in njenim novim partnerjem. »In se tud

spomnim, da je bil ta, da sem to nekak zapopadla, da zdaj pa to tko bo, mi je blo to ena taka travmatična po svoje, spomin, sploh recimo, ko je mami poj zanosila.«

Kategorija: oče

Tabela 16: Oče v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
očetova prisotnost	Do petega leta tudi oče. Redke in kratke stike z očetom – srečala pri babici. Oče alkoholik. Odnos z očetom kot s stricem. Domov pijan – dobre volje, prijazen z njo. Ob kasnejših srečanjih isti vzorec. Huje, kadar je bil trezen. Domov pijan – se z njo igral, skakal. Peljal na kegljanje. Oče živel blizu. Stik z očetom – naključna srečanja. Ob srečanju ga predstavila, se ga ni sramovala, dodaten vzrok za to mnenje drugih (da ni slab človek, samo pač pije). Misli, da je imel oče slabo vest – ko je bil pijan, se je usedel, pogovarjal, dajal denar; če je bil trezen, ji je komaj pogledal v oči.	<i>»Z očetom v bistvu nisem mela poj več nekih tko ornk stikov, nikoli ni blo tko, da bi za vikende hodila k njemu ali pa kaj tacga. Oče je bil namreč alkoholik.«</i>
očetova odsotnost	Ni bila veliko z očetom, verjetno bolj izjemoma. Nikoli ni pogrešala očeta. Ni bilo situacije, ko bi pogrešala odraslega moškega, na katerega bi se lahko zanesla. Ne more reči, kako drugačno bi bilo življenje z očetom. Veliko slabše, če bi mama vztrajala z očetom (in se on ne bi spremenil). Zdaj prepozno, da bi se pogovorila z njim – umrl pred dvema letoma.	<i>»Verjetn nisem bla velik z očetom, sploh, tako da bi me kam pelau.«</i>
oče negativno	Malo zanimanja zanjo. Ni ubogala – udaril po riti. Med igro (začeli loviti fantje) se je zatekla k očetu po pomoč – negativno reagiral; odločila se je, da ne gre nikoli več k njemu po karkoli. Edinkrat, da je šla ona do njega po pomoč. Ne misli, da je naredil s tem kaj groznega. Bila prizadeta, vedno zdelo zamalo, da se ni oče nikoli več zanjo zanimal. V pogovoru ni videla smisla, ker ne bi nič dosegla (razen če bi kaj naredil, se spremenil).	<i>»Ampak takega, kot sem ga jaz poznala, se mi je pa tko zdel, saj nima smisla, brezveze, ne bi nič dosegla s tem.«</i>

Ana je živela z obema staršema do svojega petega leta. Oče je bil alkoholik. Njeni spomini se ločijo na tiste, ko je bil oče trezen, in tiste, ko je bil pijan. Iz povedanega se da razbrati, da so zanjo bolj pozitivni tisti spomini, ko je oče prihajal domov pijan. Takrat je bil dobre volje, do nje prijazen ter se z njo igral. *»Če je bil trezen je bil tist hujš, kokr pa kadar ni bil.«* Poudari, da se je tak vzorec obnašanja ponavljal tudi ob njunih kasnejših srečanjih. Po ločitvi je oče namreč še vedno živel blizu, a srečevala sta se redko (na primer, ko je obiskala babico – njegovo mamo). Ana označi njun odnos kot odnos s stricem. *»Odnosi so bli, bi rekla, kot z nekim stricem, tko mau. Kako si kaj, gor, dol, nč kaj dost več.«* Če ga je srečala na ulici, se ga nikoli ni sramovala.

Dodaja pa, da je zagotovo velik vzrok temu mnenje drugih. *»Tud mislm, da je bil to velk vzrok no, da so zmeri vsi zanga govorl, da ni slab človk. Sam pač pije. Tko. Škoda ker pije, ker drgač tko ni slab človk, v tem smislu.«* Ob koncu dodaja, da je imel oče zagotovo slabo vest, saj ji je trezen komaj pogledal v oči. Kadar pa je bil vsaj malo pijan, si je zanjo vzela čas, se z njo pogovarjal in ji dajal denar.

Tudi ko so še živeli skupaj, Ana z očetom ni preživljala veliko časa. Pravi, da se je to verjetno dogajalo bolj izjemoma. Eden od nevsakdanjih spominov, ki ga omeni, je, kako jo je oče peljal na kegljanje. Kljub očetovi odsotnosti Ana pravi, da očeta nikoli ni pogrešala. *»Da bi ble situacije, ko bi si rekla, škoda, ker nimam zdaj enega odraslega moškega, na katerega bi se lahko uprla, ne, nikoli.«* Zaveda se, da bi bilo življenje z očetom drugačno, a ne ve, kako drugačno. Prepričana pa je, da bi bilo veliko slabše, če bi mama z očetom vztrajala, on pa ne bi ničesar spremenil. Želje, da bi se z očetom pogovorila, prej ni čutila, sedaj pa je oče že dve leti pokojen.

Ano vežejo na očeta tudi negativni spomini. Eden pomembnejših je gotovo spomin, da se po ločitvi zanjo ni več zanimal, kar je ni pustilo ravnodušne. *»Mogoče sem bla mal prizadeta v določenem trenutku, ker oče nikol ni zame vprašal več.«* Sama meni, da z njo ni iskal stika zaradi slabe vesti. V otroštvu jo je oče tudi fizično kaznoval. Čeprav omeni samo en tak spomin, ta zagotovo ni zanemarljiv – tudi zaradi tega, ker pravi, da z očetom verjetno ni bila veliko. *»Spomnim se recimo ene take, ko nisem nekaj ubogala, pa me je po riti.«* Neke vrste prelomnico v njenem dožemanju očeta pa dobro opiše s spominom na otroško igro. Pri sedmih letih sta se s prijateljico igrali, ko so ju začeli loviti fantje. Odločila se je, da bosta po pomoč stekli k njenemu očetu. *»Pa je reku kaj, kaj se tle nekaj, to se boste že otroci sami zmenili, in od takrat naprej tako OK, k njemu ne grem več, nikoli več nič. Ker prav takrat sem ga dejansko v življenju je bil to edin tak kontakt, da sem jaz šla tako do njega, daj, nekaj mi pomagaj, pa sem bila v bistvu tko otrok.«* Iz njenih besed je dobro razvidno, kako močan vpliv na njeno življenje je imela ta očetova reakcija. Zanimivo je, da očeta že v naslednjem stavku na nek način opraviči oz. želi omiliti težo dogodka. *»Ni zdaj, da bi mislila, da je kaj groznega s tem naredu, ampak tko no, to je en tak spomin.«* Ana tekom intervjuja kar veliko pove o očetu, a na nek način vedno ostaja na varni (razumski) razdalji. Zgornji opis je primer, kjer je slutiti največ čustvenega naboja v odnosu do očeta. Ob koncu dodaja, da kasneje v življenju v pogovoru z očetom ni videla smisla, saj ne bi ničesar dosegla. Pravi pa, da bi mogoče ravnala drugače, če bi se oče spremenil. *»Mogoče, če bi se on spremenu, če bi on, ne vem, se šel zdravt, da bi vedla, da je neki naredu, da je drugačen.«*

Kategorija: odraščanje

Tabela 17: Odraščanje v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
doživljanje	Upornica. Z očimom nikoli odnosa hči-oče. Ga sprejemala, a ne dojemala kot da bo ostal za celo življenje z njima z mamo. Dokler se ni rodil brat (bila stara 11 let), je očima dojemala, kot da je na obisku. Očim ni prevzel vloge očeta, niti mu sama ni pustila. Popolna upornica – očimu pri odločitvah zmeraj dala vedet, da ni njen oče. Očim ni analiziral uporništva, preprost. Očim prepuščal vzgojo (najstnice) mami. Na očima obrnila bolj glede tehničnih stvari, ne pa na čustveni ravni.	<i>»Tko da tiste prve spomine, mi je bil tko čist vrede, simpatičen, samo sploh nisem dojemala ga v smislu, da bo on zdaj cel življenje ob nama z mamo.«</i>
značilnosti	V OŠ, prva najstniška leta precej zaprta vase. Doma ni govorila o svojem razmišljanju, kaj se ji dogaja. Pri petnajstih (SŠ) se je popolnoma odprla, vse razlagala. Prijatelji k njej domov, starši poznali; vedeli, kam hodi ven. Upirala, počela neumnosti – v trinajstem, štirinajstem letu. Nihče ni vedel, kaj počne. Veliko bolj kolerična – zelo hitro lahko sprovcirali. Ni se ji bilo težko skregati (ni bila užaljena, skregana), povedati, kaj si misli. Vedno zelo družabna, odprta, za vsako »foro«; vedno v centru, kjer se je nekaj dogajalo. Skavti delovali pozitivno na zaupanje mame – glede družbe, hoje ven.	<i>»Tokrat tud res po moje noben ni vedu kaj počnem.«</i>
nasprotni spol	Zanimiv odnos s fanti. V SŠ rada flirtala, nikoli pustila preveč. Vedno rada v centru. V osmem razredu fanta (pol leta skupaj), v katerega zaljubljena leta in leta (prej in potem). V SŠ z enim fantom pol leta. V SŠ skupaj štirje fantje (po dva meseca) – nič resnejšega (»lupčki«).	<i>»Mislim da sem v času srednje šole, da sem kr rada flirtala s fanti.«</i>

Od šestega leta naprej je Ana odraščala z mamo in njenim novim partnerjem (očimom). Ker je postal del njenega življenja prav pred najstniškim obdobjem, sem vključila Anino doživljanje tega odnosa v to kategorijo.

Anina prva asociacija na najstniško obdobje je njeno uporništvo. Del uporništva je bil deležen tudi očim. *»Z očimom nikoli nisva imela enga takega odnosa hči-oče, nikol.«* Ga je sprejemala, a ne dojemala kot stalnega člana – dokler se ni rodil njen polbrat. Ana mu ni pustila, da bi prevzel vlogo očeta. *»Ker potem, ko sem bla jaz najstnica, upornica totalna, sem mu zmeraj dala vedet, ti mi ne boš govoril, kaj naj delam, ker ti nisi moj oče.«* Tudi sam za to ni pokazal dovolj interesa oz. z njo ni vztrajal, saj se je po Aninih besedah zanašal na mamo. *»Ni tak tip človeka, da bi si glih analiziral kakšne stvari, tako bolj na preprost način. Če sem se pač jaz uprla, si je on mislil*

verjetno, bo že mama z njo.« O njunem odnosu Ana doda še to, da se je nanj obračala bolj glede tehničnih stvari, nikoli pa na čustveni ravni.

V času osnovne šole se Ana opiše kot precej zaprto vase, saj doma ni govorila o svojem razmišljanju in dogajanju. Kot najbolj silovito upornico se vidi pri svojih trinajstih oz. štirinajstih letih, ko je počela neumnosti in nihče ni vedel, kaj počne. Na prehodu v srednjo šolo pa se je popolnoma odprla in spremenil se je njen odnos do domačih. *»Sem pa zmeraj vse razlagala doma, kaj se dogaja, od, ne vem, ljubezenskih stvari, do takih no, prjatli, recimo, so hodil k men, so se vse poznal.*«

Ana pravi, da je bila v obdobju odraščanja precej bolj kolerična, kot je sedaj, ter da so jo lahko hitro izzvali. Ni se ji bilo težko skregati in povedati, kaj si misli, in tudi ni gojila zamer. Bila je zelo družabna, odprta tudi za kaj »ušpičit« ter vedno v centru, kjer se je kaj dogajalo. Hodila je k skavtom, kar je pozitivno vplivalo na mamino zaupanje. *»Mislim da je dost vplival tud na zaupanje moje mami predvsem, da sem recimo lahko hodila ven zvečer pa take stvari.*«

Odnos s fanti najprej opiše kot zanimiv in prizna, da je v srednji šoli rada flirtala. Sicer ni pustila, da bi prišlo do česa preveč. *»Ampak zmeri sem pa rada bla v centru, no, tudi kar se tiče fantov.*« Prvo zvezo, ki je trajala pol leta, je imela v osmem razredu – s fantom, v katerega je bila zaljubljena veliko časa prej in potem. V srednji šoli pa je menjala pet fantov, od katerih je bila z enim pol leta, z drugimi pa po dva meseca. *»Mau, za lupčke pa tko.*«

Kategorija: šolanje

Tabela 18: Šolanje v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
spomini	Prepirala se z učitelji, postavila po robu. Podpora doma – jo malo brzdali, a čutila, da ima oporo, zato je šikaniranja v šoli nikoli niso tako prizadela. Iz OŠ najbolj travmatične spomine. Bi lahko zabredla v slabo družbo (a ni). V OŠ najbolj iskala.	<i>»In tud tuki, recimo, sem zmeraj od doma dobila eno tako podporo, da nisem bla tista, ki sem bla zdaj za vse kriva.</i> «
uspeh	Ko upornica, šolski uspeh padel (na prav dobrega).	<i>»Ko sem bla upornica, je šolski uspeh tako nekak mal padu.</i> «
vrstniki	V OŠ se med sošolci ni počutila preveč dobro; večinoma se družila s starejšimi. V SŠ imeli »klapo« – super družba, počutila se je sprejeto. Vedno krog prijateljev – večina še danes istih. Na splošno dobro sprejeta.	<i>»Tko, med sošolci ne preveč dobr, ker sem se večinoma družla s starejšimi od sebe.</i> «
smisel	Začutila potrebo, da želi družbi nekaj doprinesiti (ne delati samo za profit).	<i>»Profesionalno sem se začela že na faksu</i>

	<p>Že v času študija delala v nevladni organizaciji; vodenje projekta. Vodstvene naloge v NVO, dve leti v. d. direktorja. Zadovoljna z delom. Vedno težnjo, da želi vzeti stvari v svoje roke; ne more gledati, če se stvari ne premikajo. Nikoli taka, da bi samo čakala. Potrebuje akcijo, ustreza ji takšna služba.</p>	<p><i>ukvarjat, zmeri sem hotla delat v nevladnih organizacijah.«</i></p>
--	--	---

Ana s samim učenjem in uspehom v šoli ni imela težav. Le-te so se pojavile, ko se je pričela učiteljem postavljati po robu in se je z njimi prepirala. Pravi, da ima iz osnovne šole najbolj travmatične spomine, in to zaradi šikaniranja učiteljev. Pomembna podpora v tem času so ji bili domači, ki so jo po eni strani vzpodbujali, da naj ne reagira premočno, po drugi strani pa je čutila, da ima v njih oporo in jo razumejo. *»Tko da nikol me ni to nekak tko fejest prizadelo, ta šikaniranja v šoli.«* Obenem pravi, da je bilo osnovnošolsko obdobje tisto, ko se je najbolj iskala.

Prav tako se v osnovni šoli ni najbolje počutila med vrstniki, saj se je večinoma družila z leto ali dve starejšimi od sebe. Anina sprememba, ki se je zgodila na prehodu v srednjo šolo, je vplivala tudi na odnos z vrstniki. V srednji šoli je imela *»klapo«*, kjer se je počutila sprejeto in so bili super družba. *»Zmeri sem mela en krog prjatlov, ki so bli res moji prjatli pa večina jih je še zdaj istih.«* Dodaja še, da je bila v srednji šoli na splošno dobro sprejeta.

Ana je že v času študija čutila potrebo in željo, da bi družbi nekaj doprinesla. Tako je že tekom študija delala v nevladni organizaciji, kjer je že kmalu prevzela vodenje projekta. Od takrat naprej so ji vodstvene naloge zelo domače. *»Zdaj sem recimo v. d. direktorja že dve let.«* Z delom, ki ga opravlja, je zadovoljna, saj ne dela za profit. Zaveda se, da ima vedno težnjo vzeti stvari v svoje roke, saj nima potrpljenja, da bi gledala stvari, ki se ne premikajo, ampak potrebuje akcijo. *»Moram daj, daj, ajde, akcija, gremo, gremo. Tko da mi tukaj tud paše taka služba.«*

Kategorija: odnosi

Tabela 19: Odnosi v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
prijatelji	<p>V SŠ imeli »klapo« – super družba, počutila se sprejeto. Vedno krog prijateljev – večina še danes istih. Zelo dobri odnosi s prijatelji. Dobra družba prijateljev. Socialni krog res veliko pomeni.</p>	<p><i>»Ja, ja, družbo mamo kr tako.«</i></p>
partner	<p>Prvi resni fant prvi letnik faksa – zdajšnji mož. Poročena štiri leta. Zdaj odnos z možem v redu. Skupaj 11 let. Vzponi in padci. Predvsem na začetku odnos precej buren, veliko sta se prepirala –</p>	<p><i>»Tko vmes se vse sorte maš take aps end davns, ane.«</i></p>

	<p>zelo se je trudila uveljaviti svojo voljo. Potem ugotovila, da to nima smisla. Pred dvema letoma travmatično izkušnjo, kar tudi vplivalo na odnos. Izgubila otroka. To je to, kar si želi. Zaveda se, da potrebne tudi težje stvari, da se utrdi. Ni obupala. Pričakujeta otroka. Zaveda se, da je v odnosu z možem napredovala (zavedela se je, kaj je narobe).</p>	
mama	<p>Po enem letu mama novega partnerja – še danes. Travmatičen spomin – ko je dojela, da bosta ostala skupaj, ko je mama zanosila. Pogrešala, da bi ji kdo to jasno povedal; ni bilo prelomnice. V glavnem z mamo zelo dober odnos. V vseh obdobjih sta se razumeli, nikoli forsirala. Sorodniki pravijo, da je »scrklana«, da je vedno vse dobila. Slaba vest staršev – poskušajo nuditi malo več. Do enajstega leta edinka. Z mamo sta se vsak večer pogovarjali. Mama ni o očetu nikoli slabo govorila. Nikoli obremenjena (da bi ji kdo govoril čez očeta). Veliko slabše, če bi mama vztrajala z očetom (in se on ne bi spremenil). Mama uspešno prevzela vlogo mame in očeta. Mama se je odločila, da gresta, ko se je ustrašila zanjo.</p>	<p><i>»Se mi je tko zdelo, kaj, a zdaj pa kar to to, ane, mislim tko, nikol mi ni blo tko predstavljen, kokr posluš, zdaj pa to, z njim bom celo življenje, ker nista se pa prav poročla.«</i></p>

Kot sem pisala že v prejšnji kategoriji, je Ana pričela vzpostavljati prave prijateljske odnose v srednji šoli. Tam je imela skupino, ki večinoma še danes ostaja ista. Tudi danes ima s prijatelji zelo dobre odnose in priznava, da ji socialni krog (tako prijateljev kot sorodnikov) pomeni res veliko.

Prvi resni fant, ki ga je imela, je njen zdajšnji mož, s katerim je poročena štiri leta, skupaj pa sta že enajst let. Pove, da sta v teh skupnih letih doživela tako vzpone kot padce, da pa je njun odnos trenutno v redu. Predvsem v začetku opisuje odnos kot buren, saj sta se veliko prepirala. Tudi zaradi tega, ker je imela močno potrebo, da uveljavi svojo voljo. *»Sem se zlo trudla uveljavt eno to svojo volo, da bo tko, kokr jaz hočem.«* Tekom časa je spoznala, da njeno početje nima smisla. Pred dvema letoma sta izgubila otroka, kar je bila zanju travmatična izkušnja, ki pa sta jo znala sprejeti in je njun odnos utrdila. *»Mislim da moraš it čez kakšne take hujše stvari in da se mau to utrdi.«* Pravi, da je ta zakon to, kar si trenutno v življenju želi in poudari, da ni obupala. S tem na nek način pokaže svoje realno doživljanje zakona, saj se zaveda, da se je zanj potrebno truditi in vztrajati. Zaveda se tudi, da je v odnosu z možem napredovala, a da je pomembno svoje šibke točke najprej prepoznati. Sedaj z možem ponovno pričakujeta otroka.

Ana je sama z mamo živela le eno leto po ločitvi, potem se jima je pridružil mamin novi partner. Kot sem omenila že pri doživljanju otroštva, je eden od travmatičnih spominov vezan prav na ta

odnos. Ana bi se veliko lažje soočila s to pomembno spremembo v svojem življenju, če bi ji kdo jasno predstavil in povedal, kako bodo stvari izgledale od sedaj naprej. Zagotovo bi bilo primerno, da bi to vlogo prevzela mama, česar ni naredila, saj je Ano šele prihod polbrata na nek način postavil na realna tla – da ima od sedaj naprej očima. *»Ene par let mislila OK, to je zdaj pač on je tu, kot mau na obisku, dokler se ni brat moj rodil.«*

Drugače pa Ana odnos z mamo opisuje zelo pozitivno. Pravi, da jo je mama v vseh obdobjih razumela, ni nanjo pritiskala. Ana pravi, da je bila verjetno ona tista, ki ji je pomagala, da se je ob koncu osnovne šole odprla. *»Tko, vem, da sem tkole vsak večer sva z mami sedele pa sva se pogovarjale.«* Sorodniki pravijo, da je »scrklana«, saj je vedno vse dobila. Ana to povezuje s tem, da je bila enajst let edinka ter da ji je mama zaradi slabe vesti skušala nuditi več. *»To je tud verjetn poj bla mau posledica tega, da ... kaj pa vem, mogoče kakšna slaba vest staršev. Da ti malo več probajo nudit.«* Ana poudari, da ji mama o očetu nikoli ni slabo govorila in da je tudi to pripomoglo k neobremenjenemu odnosu z njim. Meni, da bi bilo veliko slabše, če bi mama vztrajala ob očetu, ki se ne bi spremenil. Za ločitev se je odločila, ko se je ustrašila za hčerko, in Ana pravi, da je takrat uspešno prevzela vlogo mame in očeta ter jo zaradi tega tudi občuduje. *»In ji je kr šlo, kokr jaz zdaj gledam za nazaj. Velikokrat si mislim svaka čast.«*

Kategorija: čustva

Tabela 20: Čustva v intervjuju 3

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
odnos med staršema	Domov pijan – se z njo igral, skakal; mama se je umaknila. Nista se prepirala pred njo.	<i>»Nimam, hvala Bogu, kakšnih takih travmatičnih, da sta se kregala pa to, ker se nista pred mano kregala.«</i>
doživljanje čustev	Res ima rada družbo okoli sebe; neprijetno, če bi bila nekje sama. Ne mara pasivnih ljudi. Kot slabo lastnost – včasih prehitro izgubi živce, prehitro dvigne glas, nima potrpljenja za poslušanje razlage. Ni bila jezna na očeta, bolj pasivna.	<i>»Te pasivnosti ne maram, ljudi takih pasivnih.«</i>
izražanje čustev	Ne mara biti v podrejenem položaju – ostati tiho, če avtoriteta nekaj reče – ne more skrivati čustev. Kadar se z možem kregata, se kregata močno, a nista skregana. Ne more, da bi bila skregana – tega jo je strah, ne more si predstavljati, da bi bil nekdo dalj časa jezen nanjo; hoče razčistiti stvari do dna, pa če traja celo noč. Da hoče priti do dna – ne vidi kot slabo. S sorodniki nikoli skregani, ne poznajo zamer. Povejo v obraz; zelo hitro spet prijatelji.	<i>»Midva nisva še u vseh the letih bla dva dni skregana.«</i>

Zaradi moje napake ob postavljanju vprašanj o odnosu med Aninima staršema ne izvemo veliko. Kljub temu pa izvemo pomembno podrobnost, da se pred njo starša nista prepirala. Kljub temu da pred njo nista očitno izražala negativnih čustev, pa se teh ni dalo skriti. To je razvidno iz morda na prvi pogled nepomembnega opisa, kako je mama reagirala, ko je oče prišel domov pijan. *»Včasih recimo, ko je prišel domov, se je meni zdel tak, se je igral z mano, pa tam skakal pa to, takrat se je mami umaknila. Zdaj vem, da to je bilo takrat, ko je prišel domov pijan, ko ga je mami imela že polhn kufer.«*

Ana se počuti varno, če ima okoli sebe ljudi, ki so ji blizu. Ne predstavlja si, da bi se z družino preselili nekam, kjer bi bili ti ljudje predaleč. *»To tud, na primer, ko se odločava, kje bova živela, mam jaz zmeri to v glav ne, ne, ne daleč stran.«* V okviru opisovanja čustvenega življenja doda tudi, da ne mara pasivnih ljudi, kar lahko povežemo z njenim načinom dela (glej kategorijo šolanje). Kot svojo slabo lastnost vidi to, da včasih prehitro izgubi živce ter dvigne glas ter s tem človeku ne da dovolj prostora in možnosti, da se izrazi na svoj način. *»Ne pustim včasih, da mi kdo kaj razloži in pač že hočem svoje povedat.«* Zanimivo pa je, da prav sebe opiše kot pasivno v odnosu do očeta. Na moje vprašanje, ali je bila nanj jezna, odgovori: *»Ne, ne jezna, ne. Mislim, bolj tko, pasivna, kokr hoče. Če ti lahko, jaz tudi lahko. Tko bolj, prav jezna ne.«* Pasivnost sama po sebi ni čustvo, a veliko pove o človekovem doživljanju nekoga. Za njo se lahko skriva marsikaj – česar človek ne prepozna ali pa ne želi videti.

Odnosi, kjer Ana ne more skrivati čustev, so odnosi do nadrejenih oz. avtoritete. *»Ne morem bit tih, to nikol nisem znala. Da ti en neki reče, recimo ena avtoriteta, učitelj al pa kdorkol, al pa šef, in ti moraš bit tih.«* Če ne gre drugače, pokaže to z nebesedno komunikacijo. *»Pač če ne družga začnem kr z očmi zavijat.«* Ta njena lastnost je bila zelo pomembna že v najstniških letih, saj je bila del njene uporniške drže.

Iz vsega povedanega se da razbrati, da je jeza tisto čustvo, ki Ano najbolj plaši. *»Da je dalj časa eden jezn nate. To si sploh ne morem predstavljat.«* Pravi, da ne more biti skregana dlje časa, da mora stvari razčistiti in jim priti do dna, pa če to traja celo noč. Odnos, kjer pride to najbolj do izraza, je odnos z možem. *»Kadar se midva skregava, se kregava fejest pa nisva nikol skregana. Midva nisva še u vseh teh letih bla dva dni skregana.«* Dodaja pa, da tega ne vidi kot slabo lastnost in iz vsega povedanega lahko sklepam, da je to lastnost, ki pomembno pripomore k rasti njunega odnosa. Podobne odnose imajo tudi v sorodstvu – kar jim gre, si povejo v obraz, a ne ostanejo skregani oz. ne poznajo zamer.

2.4 Analiza intervjuja 4

2.4.1 Kontekst intervjuja

Čas izvedbe: 22. 8. 2010, 14.00

Dolžina pogovora 19 minut.

Kraj izvedbe: miren kotiček pred kavarno v Logatcu

Intervju sem izvedla v mirnem kotičku pred manjšo kavarno v Logatcu. Edini moteči dejavnik tekom intervjuja je bil natakar, ki je prinesel pijačo. Odprt in na nek način domač prostor je na Janeza po eni strani vplival pozitivno. Po drugi strani pa se mi postavlja vprašanje, ali bi bil bolj zgovoren, če se ne bi dobila v njegovem domačem kraju. Na skoraj vsa vprašanja je odgovarjal z enako mirnostjo, na obrazu se mu je večkrat zarisal nasmešek zadrege – predvsem pri vprašanjih, pri katerih se je najmanj znašel.

Intervju z Janezom sem doživljala kot najzahtevnejšega od vseh štirih, saj nama je beseda zelo težko stekla. Trudila sem se, da bi ga z vprašanji čim bolj vzpodbudila k razmišljanju in da bi mi na nek način uspelo kar največ izvedeti. A Janez je po tej moji izkušnji sodeč precej zaprta osebnost in tudi ne pretirano zgovoren. Predstavljam si, da bi lahko intervju izpeljala kvalitetneje, če bi se z Janezom dobila večkrat, saj sem čutila, da se je proti koncu malo bolj odprl. Kljub vsemu pa sem iz odgovorov poskušala potegniti kar največ.

2.4.2 Analiza posameznih kategorij

V sledečem delu bom predstavila rezultate kvalitativne analize za posamezne kategorije.

Kategorija: spomini na otroštvo

Tabela 21: Spomini na otroštvo v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
pozitivni spomini	Lepi spomini na otroštvo, lušno, nikoli nič slabega, nič manjkalo.	»Nič mi ni manjkalo. Nikoli nič slabega, no.«
negativni spomini	/	

Janez se ob vprašanju o spominih na otroštvo najprej ni znašel oz. je reagiral, kot da vprašanja ne bi razumel. »Kako misliš ...« Ko sem mu vprašanje v malo razširjeni obliki postavila še enkrat,

je lažje našel besede, čeprav mu je bilo na nek način to še vedno težko. »Ne vem, težko je zdaj, kakšne spomine.« Na splošno ima na otroštvo lepe spomine, nič mu ni manjkalo in imel se je »lušno«. Dodaja tudi, da ni bilo nikoli nič slabega.

Janez uporabi večkrat tekom intervjuja močne/absolutne besede, kot so nikoli, zagotovo, vedno, nič. Ob tem se mi postavlja vprašanje, če je možno, da se človeku v otroštvu ne zgodi prav nobena slaba stvar (gledano z otroškega vidika) oz. v kolikšni meri je tak način izražanja le obrambni mehanizem. Ob navidez tako dokončnih odgovorih je očitno tudi meni zmanjkalo besed. Zavedam pa se, da nisem imela niti interesa, da bi neprestano z dodatnimi vprašanji »vrtala« v sogovornika.

Kategorija: oče

Tabela 22: Oče v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
očetova prisotnost	Očeta videl trikrat v življenju. Ob stiku z očetom čudno – vedel je, da je oče, a ni imel do njega kakih posebnih čustev.	»Mislim, čudno.«
očetova odsotnost	Oče ni bil prisoten, videl ga je samo tisti dan. Živel z mamo, babico in dedkom. Očeta ni nikoli pogrešal. Očeta sigurno ni pogrešal. Zagotovo bi bilo drugače, če bi živel z očetom; ne ve, kako drugače, v katero smer. Ga ni prizadelo, ko je gledal družine z obema staršema; nekaj normalnega, da so tudi z očetom. Veliko sebi podobnih. Od SŠ ne stikov z očetom. Oče imel interes za stik, on je rekel ne; že tako navajen. Nikoli se mu ni zdelo, da je za kaj prikrajšan; lahko bi bile kakšne stvari boljše ...	»Težko vem. Če bi živel še eno življenje zraven z očetom, potem. Sigurno je drugače, ne, v vsakem primeru.«
oče negativno	/	

Janez je od rojstva najprej živel z mamo, babico in dedkom. Stik z očetom je imel trikrat v življenju, samo po en dan. Pravi, da se je takrat počutil »čudno« in da do očeta ni čutil nič posebnega. »Veš, da je oče, pa ga v bistvu, nimaš nobenih kakšnih čustev posebnih do njega, ker ga nikoli v življenju niti ni bil zraven tebe in potem ...« Od srednje šole z očetom nima več stikov. Oče je sicer imel interes, da bi se še videla, a si Janez tega ni več želel. »Oče je imel interes, pa sem rekel jaz ne. Sem že toliko navajen, da ...«

Janez pravi, da očeta zagotovo nikoli ni pogrešal. Zaveda se, da bi bilo življenje drugačno, če bi živel z očetom, kako drugače bi bilo, pa si ne predstavlja. Pravi, da mu ni bilo težko videti družin

oz. otrok z obema staršema oz. mu je bilo normalno, da imajo pač nekateri tudi očete. Doda pa, da je videl tudi veliko družin, podobnih njegovi. *»Sem videl tudi veliko jih, ki nimajo očeta ali pa so zdaj samo z očetom, ker jim je mama umrla.«*

Ob koncu intervjuja je na moje vprašanje, če bi še sam kaj povedal, odgovoril z naslednjim stavkom: *»Meni se nikoli ni zdelo, da bi bil za kaj prikrajšan ali pa karkoli. Sigurno bi bile kakšne stvari, ane, lahko boljše, če bi ...«* Velikokrat tekom intervjuja je čutili, da stavkov ne konča. Verjetno bi mu lahko bolj pomagala, da bi misli izpeljal do konca, in tako dobila kak pomemben odgovor več. Kljub vsemu pa je iz tega stavka razvidno, da se zaveda, da bi njegovo življenje lahko bilo boljše ..., če bi bil oče kljub vsemu prisoten.

Pomemben odgovor, ki sem ga pričela pogrešati šele pri analizi intervjuja, je, zakaj sta šla Janezova mama in oče narazen. Čeprav to dejstvo ni bistvenega pomena, bi takšno vprašanje prineslo dodatne odgovore, s pomočjo katerih bi morda kakšno stvar lažje razumela oz. lahko iz odgovor razbrala še več.

Kategorija: odraščanje

Tabela 23: Odraščanje v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
doživljanje	Celo mladost lušno. Nikoli nobenih težav.	<i>»Meni je bilo, celo mladost mi je lušno.«</i>
značilnosti	Igral košarko. Treniral bolj zaradi višine. Vedno ga je bolj veselil nogomet.	<i>»Ja v bistvu ... košarko sem bolj tako, ker sem bil visok.«</i>
nasprotni spol	Odnos do deklet normalen. Ni imel resnega dekleta. Ni bil z njimi tako ... S kakšnimi se je razumel bolj, s kakšnimi manj. Tako kot se tudi v razredu ni z vsemi enako družil.	<i>»Isto je tako, ne, s kakšnimi se bolj, s kakšnimi manj, ne.«</i>

Janezov odgovor na vprašanje o odraščanju je bil zelo skop in na videz dokončen. *»Meni je bilo, celo mladost mi je lušno, ne vem, nikoli nobenih težav.«* V srednji šoli in tudi kasneje je treniral košarko. Košarka je ena od tem, o kateri mu je beseda lažje stekla. Dodaja, da je košarko igral bolj zaradi svoje višine, čeprav ga je vedno bolj veselil nogomet.

Svoj odnos do deklet opiše kot *»normalen«*. To je beseda, ki jo v intervjuju uporabi večkrat, čeprav sama po sebi ne pove veliko oz. si jo lahko vsak razlaga drugače. Kasneje doda, da se je s kakšnimi razumel bolj, s kakšnimi manj, kar primerja z druženjem s sošolci, kjer se ni družil z

vsemi enako. Resnega dekleta v najstniškem obdobju ni imel. *»Jah, zdaj resno, prav resno ne, da bi rekel, da je bila ... da bi bilo ... Pač bolj, ko najbrž nisi z njimi tako ...«*

Kategorija: šolanje

Tabela 24: Šolanje v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
spomini	/	
uspeh	V šoli naredil vse sproti (gimnazija, končal faks). Nobeni težav v OŠ (uspeh, v razredu). V času šolanja nič ponavljal.	<i>»Ja, vse sem sproti naredil. Na gimnazijo hodil, maturo naredil, zdaj faks končal.«</i>
vrstniki	S sošolci so se vedno dobro razumeli. Vedno so se dobro imeli (s sošolci). Med vrstniki se je dobro počutil. <i>»Normalno«, »kot vsak človek«.</i> Tudi skregal, ni dobro razumel – prišlo in šlo. Ni imel stalnih problemov. V OŠ se je stepel.	<i>»V bistvu, nobeni težav ...«</i>
smisel	Zdaj dela. Delal je tudi že med študijem. Honorarno pri časopisu. Košarko igral do nedavnega. Poškodoval hrbet, eno leto počival.	<i>»Hrbet sem si poškodoval. Ko ti uklesti živec med dva diska in potem ...«</i>

Janez je v času šolanja vse obveznosti opravil redno, prav tako pravi, da ni imel težav v razredu. Končal je gimnazijo in tudi fakulteto. S sošolci se je vedno dobro razumel in se med njimi dobro počutil. Ko sem ga vprašala o kakšnih lastnostih, ki med sošolci niso bile sprejete, je bil njegov odgovor najprej zelo splošen: *»Normalno, no, tako kot vsak človek.«* Nato je dodal, da se je s kakšnimi tudi skregal oz. ne dobro razumel, stalnih problemov pa ni imel. *»Pač, pride pa gre, ne. Da bi pa prav imel kakšne probleme stalne pa ne.«* Kasneje v intervjuju, ko sva govorila o čustvih, je dodal, da se je v osnovni šoli stepel. *»Ja v osnovni šoli, samo tisto je bilo ... Drugače, da bi bil pa prav ono kaj zdaj pa nikoli.«* Tako je odgovoril na konkretno vprašanje, če se je kdaj stepel. Iz tega je ponovno razvidno, da bi z zelo konkretnimi vprašanji, ko besede tako rekoč že polagam v usta, verjetno izvedela še marsikaj več.

Že med samim študijem je delal v časopisni hiši, kjer dela sedaj honorarno. Do dveh let in pol nazaj je še treniral košarko, a je trening prekinil zaradi poškodbe hrbtenice. Enoletni počitek je bil očitno prevelik premor, da bi se vrnil k treningu. *»Zdaj je v redu. Samo sem prej eno leto počival, potem pa zgubiš on ...«* Treniranje košarke sem namerno uvrstila tudi v vsebinski sklop »smisel«, saj je razvidno, da ji je Janez posvetil velik del svojega življenja in je bila zanj očitno pomembna.

Kategorija: odnosi

Tabela 25: Odnosi v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
prijatelji	Odnosi s prijatelji normalni. Odkriti odnosi le s prijateljem in njegovo punco.	»Normalni no, ne vem.«
partner	Trenutno nima punce. Punco imel v času študija.	»Trenutno ne.«
družina	Dedek že umrl. Sestrična in bratranec nekaj časa z njimi (probleme doma, ker umrla mama). Tudi kregajo se, pa tudi pogovarjajo se, dobro se razumejo. Odnos s starimi starši v redu. Dve leti zdaj doma (prej od začetka SŠ od doma).	»So imeli neke probleme doma, ker jim je tudi mama umrla, potem so bili pri nas.«
mama	Mama v bistvu nikoli sama. Odnosi z mamo normalni. Razumeta kot v vsaki družini. Odnos z mamo v redu. Mama do neke mere zagotovo preveč navezana nanj. Težko potegniti mejo, kje še normalno. Se mu zdi, da ima dovolj svobode (v povezavi z mamo), ga ne ovira.	»Mislim ne, to pa nisem nikoli da bi rekel zdaj, da bi pa mogla it kam stran, ali pa da bi ji rekel ...«

Svoje odnose s prijatelji opiše kot »normalne«. Kasneje v intervjuju pove, da ima odkrite odnose, kjer se pogovarjajo o vsem, le s prijateljem in njegovo punco. V času študija je imel punco, trenutno pa je nima. S tem odgovorom pa na nek način tudi nakaže, da si jo v prihodnosti želi imeti.

Janez živi v razširjeni družini, čeprav je dedek sedaj že umrl. Nekaj časa sta z njimi živela tudi bratranec in sestrična, ki jima je umrla mama. Kot družina se dobro razumejo, se pogovarjajo, pa tudi kregajo. Kljub vsemu pa je Janez od srednje šole naprej doma preživel malo časa, saj je zaradi treninga živel v kraju šolanja. Ponovno živi doma zadnji dve leti.

Mama ni bila z Janezom nikoli sama. Janez opisuje njun odnos kot v redu, »normalen«, tak kot v vsaki družini. Tako kot z ostalimi družinskimi člani se tudi z njo pogovarja, a tudi skrega. Po drugi strani se Janez zaveda oz. čuti, da je do neke mere mama nanj preveč navezana. »Do neke mere zagotovo. Težko je tukaj zdaj mejo potegniti, kje je zdaj še normalno, kje ne.« Zdi se mu pa, da ima dovolj svobode in da ga mama pri tem ne ovira.

Kategorija: čustva

Tabela 26: Čustva v intervjuju 4

Koda 2. reda	Koda 1. reda	Primer izjave
odnos med staršema	/	
doživljanje čustev	Ne ve, mu je težko, ne zna odgovoriti – o svojih čustvih. Zelo težko ubesedi čustva. Ko je imel punco, je čutil drugače. Ko je imela punca probleme, je poskušal pomagati, če se je le dalo.	»Težko je to z besedami povedati.«
izražanje čustev	Doživel že obe skrajnosti jeze (da bi se stepel, nič ne pokažeš). Odkvisno, kdo je na drugi strani – drugače pred avtoriteto ali pred najboljšim prijateljem (lahko bolj jezen, lažje pove). Doživlja žalost. Žalost izraža odkvisno od tega, kje je (doma, drugje, prijatelji, družina). Če je doma (sam), gre poslušat glasbo – ga sprosti. Če je s prijatelji, se pogovori, vpraša karkoli. Je že jokal.	»Ponavadi grem glasbo poslušati. To me dost' sprosti.«

Janezu predstavlja opisovanje lastnega čustvenega življenja zahtevno nalogo. »Ja zdaj ... Ne vem, res, kaj bi sploh odgovoril. ... Mislim ... To je zdaj težko, to je od situacije do situacije, ne Sploh v bistvu ne znam ...« Z vprašanji o bolj konkretnem doživljanju čustev najde odgovore. Prizna, da čustva zelo težko ubesedi. Pravi, da je takrat, ko je imel punco, čutil drugače. Kljub vsemu pa o samih čustvih ne pove veliko, bolj o načinu delovanja. »Drugače čutiš, ane. Ona, ko ima probleme, ti kaj pove, pa potem ji poskušaš pomagati, če se le da, ne.«

Ob primeru izražanja jeze, ki sem mu ga ponudila v vprašanju, je povedal, da je doživel že obe skrajnosti – da bi se od jeze stepel oz. da navzven ni pokazal ničesar. Pomembno se mu zdi, kdo je ta na drugi strani, na katerega si jezen. Drugače bo namreč reagiral pred avtoriteto kot pred najboljšim prijateljem. V odnosu s prijateljem je lahko bolj jezen in to tudi lažje pove. »Če je recimo v službi kaj takega ali pa šef ti kaj takega naredi, boš težko bil agresiven, ne. Če je kakšen taboljši ti kolega kaj takega naredi, si lahko bolj jezen, mu lažje kaj poveš.« Prav tako pove, da doživlja žalost in da tudi joče. Izraža jo prav tako odkvisno od tega, kje in s kom je takrat. »Čisto odkvisno kje sem. Ali sem doma ali sem kod drugod, so zraven prijatelji ali niso, ali je družina zraven ali ne.« Če je sam doma, gre poslušat glasbo, kar ga sprosti. Če je s prijateljem in njegovo punco, se pogovori, vpraša karkoli.

3. RAZPRAVA

V nadaljevanju sledi primerjalna analiza rezultatov glede na raziskovalna vprašanja ter povezovanje s teoretičnimi izhodišči.

3.1 Prvo raziskovalno vprašanje

Kako je posameznik doživljal svoje otroštvo in očetovo (ne)prisotnost v svojem življenju?

(Kakšne spomine ima na otroštvo? Kako je bil oz. ni bil oče prisoten? Kaj je še posebej rad/a počel/a z očetom in ali je kdaj očeta še posebej pogrešal/a?)

Različni avtorji, ki se ukvarjajo z družinsko problematiko, poudarjajo, kako pomembni sta materinska in očetovska vloga v otrokovem odraščanju. Pravijo, da mama in oče drug drugega ne moreta nadomestiti ali zamenjati. Če eden odpove, bo za njim ostala praznina – otrok namreč potrebuje oba starša, vsakega na svoj način (Gostečnik, 1999; Gostečnik, 2003; Jelenc, 1969; Kompan Erzar, 2003; Žmuc Tomori, 1989). Že prvi odgovori na vprašanje o spominih na otroštvo so nakazali razlike med intervjuvanci. Sara in Filip, ki sta celo otroštvo odraščala z obema staršema, sta se ob mojem vprašanju bolj razgovorila kot Ana in Janez. Hitro in brez daljšega razmišljanja sta našla pozitivne stvari in dogodke, ki sta se jih z veseljem spominjala. Sara se je opisala kot samostojno, zgovorno, sproščeno, odprto, spomnila se je otroških pričakovanj in hrepenenj. Filip se je spomnil raznih dogodkov – obiskov v porodnišnici, skupnih izletov in vsakdanjih dogodkov. Ana, ki je pet let odraščala ob očetu alkoholiku, je bila v svojih besedah bolj skopa. Svoje otroštvo je označila kot lepo, a ni opisala nobenega konkretnjšega spomina oz. dogodka. Prav tako ni omenil konkretnih spominov Janez, čeprav je opisal svoje otroštvo kot lepo in brezskrbno.

Praper (1992) poudarja, da razlike v tipični materinski in tipični očetovski negi izboljšujejo otrokove prilagoditvene zmožnosti in pospešujejo njegov razvoj. »Danes prihaja varnost za otroke iz src njihovih očetov. Temelji na očetovi prisotnosti v otrokovem življenju – čustveni in fizični« (Gottman, 1989: 173). V življenju vseh štirih intervjuvancev je bil oče tako ali drugače prisoten. Najmanj stikov z očetom je imel Janez, saj ga je videl le trikrat v življenju. V intervjuju jasno pove, da očeta ni pogrešal oz. da se je navadil, da ga ni. Odraščal je tudi ob dedku in babici, tako da mama nikoli ni bila edina vzgojiteljica. Kljub temu pa iz vsega povedanega in doživetega (ob poslušanju in analiziranju intervjuja) sklepam, da je odsotnost očetovskega lika pustila močno sled v Janezovem življenju. Za visoko in športno postavbo se »skriva« dokaj

negotov, prestrašen in socialno zaprt mlad odrasel moški, ki se težko prilagodi drugačni, novi situaciji. Tudi na dokaj preprosta vprašanja težko najde odgovore oz. so le-ti skopi. Gostečnik (1999) pravi, da otroci, ki so odraščali brez očeta, izražajo svoje ideje in prepričanja z veliko težavo, saj jih je strah, da zaradi svoje drugačnosti ne bodo sprejeti. Morda se nekaj tega strahu skriva v Janezovih posplošenih odgovorih, ki na prvi pogled o njem ne povedo tako rekoč ničesar.

Ana, ki je z rodnim očetom živela pet let, je precej bolj zgovorna in je z menoj relativno hitro vzpostavila zaupnejši odnos. Čeprav je bil oče alkoholik in zato na nek način nefunkcionalen oče, je njegova prisotnost pustila pomemben pečat v Aninem življenju. Njun odnos potrjuje dejstvo, na katerega opozarjajo vsi avtorji, ki se ukvarjajo z očetovstvom in pomenom očeta v družini – da je za otroke veliko pomembnejša kvaliteta preživetega časa z očetom kot količina. Ana pravi, da z očetom ni bila veliko, a spomni se posameznih trenutkov, ki jih je preživela samo z njim. Kljub vinjenemu stanju oz. prav zaradi takšnega stanja se je s hčerko igral in zabaval in Ana ima te trenutke igre v dobrem spominu. Maine (1991 po Kompan Ezar, 2003) poudarja, da se najbolj intenzivno preživeti trenutki med očetom in otrokom odvijajo prav v njuni skupni igri. Pravi, da je njegova vloga v njej edinstvena in ključnega pomena za otrokovo socializacijo. To je zanj telesna in psihološka stimulacija, preko nje se povezuje z novimi izkušnjami, odkriva spontanost in izzive in le-ta ga vedno znova vzpodbuja k novim aktivnostim. V nasprotju z Janezom, ki je bil za igro z očetom prikrajšan, so te Anine izkušnje zagotovo pustile pomemben pečat v njenem življenju. Nove izkušnje, aktivnosti in socialni odnosi nasploh ji v večini primerov v življenju niso povzročali težav oz. izzivov, ki jim ne bi bila kos.

Očetova prisotnost je prav tako pustila pomemben pečat v življenju Sare in Filipa. V obeh družinah je bil oče močno prisoten – tako v vsakdanjem življenju kot pri vzgoji, posredno in neposredno. Obema ostajajo v spominu trenutki, ki sta jih preživela samo z očetom. Košiček in Košiček (1975, 1980) navajata, kako pomembno je, da oče in otrok ustvarjata čustveno vez že od rojstva. Pravita, da bo le tako lahko oče v kasnejših otrokovih letih začel otroka tudi razumsko usmerjati. S fizičnim ukvarjanjem z otrokom si pridobiva njegovo zaupanje in ljubezen in preko njiju si ustvarja avtoriteto. Ta mu bo kasneje v veliko pomoč, saj bo postala temelj pozitivnega vpliva na otroka in usmerjanje njegovega vedenja. Praktični prikaz te teorije je zelo dobro razviden v Filipovem življenju. Filip je že od malih nog gradil odnos z očetom – in mizararska delavnica jima je bila pri tem v veliko pomoč. Skupaj sta preživljala čas ob ustvarjanju, ki je bilo obenem tudi igra. In kot dodaja Jelenc (1969), otrok pri igri pozabi na očetov avtoritativni odnos, saj je takrat oče njegov partner, kar njun odnos dodatno pogloblja. Oče je Filipu omogočil učenje

na napakah, ga vzpodbujal in upošteval njegovo mnenje, v delavnici sta bila partnerja. Tako si je ustvaril avtoriteto, ki jo je Filip lahko spoštoval in se ji pustil usmerjati. Obenem je bil tudi voditelj celotne družine, branitelj in zavetje, kot ga imenuje Filip.

Očetova prisotnost pa lahko ima tudi negativen vpliv. Sara je predvsem v obdobju najstništva pogrešala očeta, ki bi bil konstruktivno kritičen, bi jo razumel, ji pustil več svobode, jo vzpodbujal in je ne komandiral in kaznoval. V povezavi s šolskimi stvarmi, sta bili njegovi vzgojni metodi tudi grožnja in fizična kazen. Vse to in tudi njun način medsebojne komunikacije je povzročil, da se je Sara od očeta vedno bolj umikala.

Fizične kazni z očetove strani se spomni tudi Ana. A še pomembnejša negativna izkušnja z očetom je povezana z očetovim neustreznim načinom reagiranja. Meekerjeva (2009) poudarja pomen očetovega odziva na zlorabo hčerke. Pravi, da je le-ta tako pomemben za njeno čustveno zdravje kot dogodek sam. Ana in prijateljica sta se počutili ogroženi in sta tako poiskali pomoč – ki pa je ni bilo. Kako drugače bi Ana doživljala svojega očeta, če bi ji takrat priskočil na pomoč. Kljub temu da je bila to na nek način le otroška igra, je od očeta zahtevala resen odziv. Kot nadaljuje Meekerjeva (2009) – če bi oče hčerko zaščitil, bi dobila občutek pravice in bi bila zanjo ta zgodba zaključena; tako pa se počuti osramočeno, neljubljeno in nebranjeno. Za Ano se je ta zgodba na nek način zaključila – a tako, da je bilo to zadnjič, da se je zaradi česarkoli obrnila na očeta.

Prvo raziskovalno vprašanje nas pripelje do spoznanja, da je očetova (ne)prisotnost zaznamovala otroštvo teh štirih posameznikov. Sarino, Filipovo in Anino otroštvo pritrjujejo teoriji, ki pravi, da je kakovost preživetega časa z očetom pomembnejša kot kvantiteta. Čeprav so njihove zgodbe precej različne, je bila očetova družba za vsakega izmed njih pomembna in nenadomestljiva. Tudi (in še bolj) takrat, ko je nasprotovala otroškim oz. najstniškim željam in potrebam. Na drugi strani pa je moč slutiti, da bi lahko bilo Janezovo življenje še polnejše, če bi imel priložnost graditi odnos tudi z očetom.

3.2 Drugo raziskovalno vprašanje

Kako se je posameznik razvijal na področjih, na katera očetova prisotnost še posebej vpliva?

(Kako je doživljal/a odraščanje? Kakšen je bil njegov/njen šolski uspeh, kako se je počutil/a med vrstniki? Kakšen je bil njegov/njen odnos do nasprotnega spola?)

Odraščanje oz. najstniško obdobje je vsak od intervjuvancev doživljal na poseben način. Najmanj je o svojem odraščanju povedal Janez. Ostali trije intervjuvanci se zavedajo, da je najstniško obdobje drugačno, posebno ter tako ali drugače zahtevno, Janez pa ga označi kot »lušno« in brez težav. Pomemben del njegovega odraščanja je povezan s košarko, o kateri najlažje spregovori. Kompan Erzarjeva (2003) in Žmuc Tomorijeva (1989) pravita, da potrebujejo dečki, ki odraščajo brez očeta, že pred adolescenco in tudi med njo še posebej močan občutek pripadnosti in sprejetosti med vrstniki. In dodajata, da so za to, da bi bili sprejeti, pripravljeni narediti več kot drugi. Za Janeza je bila košarkaška ekipa verjetno velikega pomena – v njej je verjetno čutil pripadnost in sprejetost, saj sta ti dve lastnosti pomembni za uspešno ekipno delo.

Na drugi strani so tukaj Filipovi odgovori, ki sicer niso obsežni, a povedo veliko več. Najstništvo mu ni povzročalo pretiranih preglavic, saj pravi, da ga je prenesel kar dobro. Zaveda se, da je takrat gledal na svet bolj egoistično, da bi z zdajšnjim gledanjem kdaj sicer ravnal drugače, a svojih dejanj ne obžaluje. Meekerjeva (2009) poudarja, da otrok z vsakim bojem očeta vedno znova sprašuje, če mu je zanj zares mar, in ga s tem preizkuša, če je dovolj močan, da ga bo vodil. Filipov oče je »boje« s sinom vzdržal – njegovo trmo in preizkušanje meja je omejeval oz. ustavil. Filip ob tem ni doživljal hujših pretresov, temveč je našel svoj način, kako se z omejitvami soočiti, in je očetove meje spoštoval.

Za Saro je bilo obdobje odraščanja oz. najstništva zanimiv, a naporen čas. Na eni strani je občutila močan pritisk družbe, na drugi strani pa je v iskanju lastne identitete bila težak boj z očetom. Sara v »bojih« s svojim očetom ni naletela na močnega in občutljivega voditelja, ki bi ga takrat potrebovala, temveč na očeta, ki je vsemu nasprotoval. Arenes (2003) in Meekerjeva (2008) pravita, da je ena od očetovih pomembnih nalog, da se zna odločno postaviti po robu otrokovemu trpljenju. Le-to lahko še posebej v adolescenci včasih preseže navadno stisko. Zato nadaljujeta, da mora biti oče dovolj dovteten, da bo otrokovo trpljenje razumel in bo dovolj močan, da mu ga bo pomagal preživeti. Za Saro so pritiski okolice in iskanje lastnega mesta v

družbi zagotovo predstavljali neke vrste trpljenje. Veliko lažje bi se s tem trpljenjem soočila, če bi ji oče znal stati ob strani in ne bil sam razlog Aninih dodatnih stisk.

Skyner in Cleese (1994) poudarjata pomembnost očetove prisotnosti v obdobju, ko začne otrok razvijati samostojnost in voljo. Takrat potrebuje ljubečo oporo, trdnost in nadzorstvo. Oče je tisti, ki otroka nauči samoobvladovanja, brez katerega ne bo nikoli vzpostavil pravega odnosa do avtoritete. Pomembno je, da ima otrok priložnost zaletavati se ob zidove – preizkušati meje. Ana je še bila v obdobju iskanja samostojnosti in preizkušanja meja, ko je oče odšel iz njenega življenja, in prihajal je čas, ko bi ga vedno bolj potrebovala. Sama pravi, da je bila v najstniškem obdobju upornica – preizkušala je meje, ki jih ob lastnem očetu ni mogla. Osnovnošolsko obdobje je bil zanjo najtežji čas; čas, ko se je najbolj iskala in bi lahko zabredla v slabo družbo. Pokazal se je tudi njen uporniški odnos do avtoritete – učiteljev; tem se je postavljala po robu in se z njimi prepirala. Očim, ki bi ji v tem obdobju iskanja lahko predstavljal trdno oporo in »zid« za preizkušanje meja, te vloge ni prevzel. Poleg tega se je v tem obdobju zgodila še ena pomembna sprememba, v kateri bi morala svojo vlogo bolje odigrati Anina mama. Svoji hčerki ni dovolj jasno predstavila in povedala, da je novi moški v njenem življenju tukaj za dlje časa. Ta nejasnost je Ana še dodatno zmedla; postavitve na realna tla, kar je doživela ob rojstvu polbrata, pa je zanjo eden od težjih dogodkov v njenem življenju. Kljub vsemu pa je v osnovnošolskem obdobju doma našla dovolj podpore, razumevanja in vzpodbud, da je svoje uporništvu izživel v ravno pravi meri.

S samim učenjem in uspehom Ana v šoli ni imela težav. Negativno je na uspeh vplivalo le njeno postavljanje po robu krivicam ter prepiranje z učitelji. Prav tako z uspehom na splošno ni imela težav Sara. Težavo pa je predstavljal očetov odnos do učenja, kar je prišlo še bolj do izraza v srednji šoli, ko je imela Sara popravni izpit. Gottman (1998) je v eni od raziskav ugotovil, kako pomembno je, da se oče izogiba kritiziranju, poniževanju in vsiljevanju v stiku z otroki. Ugotovil je, da so se otroci, katerih očetje so potrjevali njihova čustva in pohvalili njihove dosežke, najbolje znašli pri stikih z vrstniki in imeli kvalitetne učne dosežke. Vzgojni način Sarinega očeta v večini ni bil podoben zgoraj opisanemu; njegov način so bile grožnje in komandiranje, kar je s seboj prineslo drugačne rezultate. Najmanj težav v povezavi s šolskim uspehom sta imela Filip in Janez – vse sta opravila sproti in uspešno.

O odnosih z vrstniki ima vsak intervjuvanec svojo zgodbo. Največja podobnost med njimi je ta, da so se odnosi vseh izboljšali v srednji šoli. Janez, ki se je načeloma že v osnovni šoli med vrstniki počutil dobro, čeprav se je tudi stepel, je dobre odnose gojil tudi v srednji šoli. Sara se je

prav tako že v osnovni šoli razumela z vsemi, a v srednji šoli so njene pozitivne lastnosti prišle še bolj do izraza. Kljub temu da to zanjo ni bil čas navezovanja trajnejših prijateljskih odnosov, je bila med sošolci sprejeta kot optimistka, neobremenjena, odprta, brez predsodkov. V dekliško družbo se je vključevala težje, saj so jo pri tem ovirale njene fantovske lastnosti, ki jih je pridobila v času odraščanja ob treh bratih. Če je Filipa v osnovni šoli obremenjevala njegova izjemna redkobesednost, se je proti koncu osnovne šole pričel zavestno truditi, da bi več govoril. V srednji šoli je tako vzpostavljaj prijateljske odnose, od katerih nekateri držijo še danes. Celotni čas šolanja pa so pozitivno zaznamovale njegove umirjene reakcije na sporne situacije, za kar sta mu bila dober vzgled prav starša. Anino osnovnošolsko obdobje iskanja, kjer se med vrstniki ni počutila dobro in je prijatelje iskala pri starejših šolarjih, se je zaključilo zelo pozitivno. Ob koncu osnovne šole se je namreč kot oseba odprla in pričela tudi doma govoriti o sebi. V srednji šoli je vzpostavila močne prijateljske odnose, bila je družabna in odprta tudi za kakšno neumnost. Vsekakor je ohranila del svoje upornosti, saj je vedno povedala svoje mnenje.

Jelenc (1969) in Meekerjeva (2008) poudarjata pomen očetovega odnosa s hčerko za njen zdravi odnos do nasprotnega spola. Oče s svojim drugačnim, a čustveno enako močnim odnosom do hčerke, v njej razvija občutek in zavest o njuni neenakosti oziroma različnosti in jo s tem usposablja za boljše sožitje z drugim spolom. Ljubezen, ki jo hči prejema od očeta, je njena začetna točka in vsak odnos, ki ga bo imela z moškim, bo presejala skozi odnos z očetom. V osnovni šoli je bila Sara radovedna najstnica, ki je skupaj s prijateljicami odkrivala svet zaljubljenosti. Drugačen odnos do fantov se je pokazal v srednji šoli – do njih je postala bolj zadržana in je ljubezensko sceno raje opazovala z razdalje. Prav tako se je težje vklopila v dekliško družbo, saj ji je bil fantovski način razmišljanja bližji prav zaradi odraščanja ob treh bratih. Verjetno pa je imel pomembno vlogo tudi njen oče. Iz vsega povedanega je mogoče sklepati, da je bil njun odnos v času šolanja precej napet in tako Sara ni dobila dovolj očetove pozornosti in ljubezni, ki bi ju potrebovala. Meekerjeva (2008) pravi, da so pogovori med hčerko in očetom skoraj vedno čustveno nabiti prav zaradi njene želje po tem, da bi si zagotovila očetovo ljubezen – da bo lahko zrasla v čustveno zdravo žensko. Iz vsega skupaj je mogoče razbrati tudi to, da si je Sara znala vzeti čas in prostor, ki ga je potrebovala, da je v njej zrasla želja po intimnejšem odnosu.

Drugačno zgodbo ima za seboj Ana, ki opiše svoj odnos do fantov kot »zanimiv«. Že v osnovni šoli se je močno navezala na enega fanta in bila vanj zaljubljena kar precej časa. V osmem razredu sta za pol leta tudi hodila, a nanj je ostala navezana tudi po razpadu zveze. V srednji šoli se je njen odnos do fantov spremenil – rada je flirtala, menjala pet fantov, a po drugi strani je

znala postaviti jasno mejo, da ni »prišlo do česa preveč«. Žmuc Tomorijeva (1989) in Meekerjeva (2009) poudarjata, da je zaradi očetove neprisotnosti najbolj ogroženo dekletovo oblikovanje spolne vloge. Čustvene napetosti in stiske, ki jih dekleta doživljajo ob spreminjanju svojega telesa, skušajo razrešiti na različne načine. Eden od načinov je tudi zgodnje in povečano zanimanje za fante, pri katerih iščejo le potrditev in priznanje. Na Anino vedenje do fantov lahko pogledamo tudi kot na iskanje potrditev in priznanj, ki jih od očeta ni dobila, a jih je potrebovala. Žmuc Tomorijeva (1989) pravi tudi, da dekleta, ki so prikrajšana za možnost zaupanja v moški spol, zelo težko navezujejo trdne, globoke in trajnejše čustvene odnose. Srednješolsko obdobje je bilo za Ano zagotovo iskanje čustvene varnosti in ponovnega zaupanja v moški spol, ki pa je dobilo pozitiven zaključek v času študija.

Filipu odnos z dekleti zagotovo ni bil tuj, saj je odraščal ob treh sestrah. V šoli se je s dekleti dobro razumel, medsebojno so si pomagali, nikoli pa ni imel s kakšnim dekletom resne zveze. Prav tako se je z dekleti dobro razumel Janez – s kakšnimi bolj, s kakšnimi manj. Resnega dekleta v najstniškem obdobju tudi on ni imel.

Najstništvo, odnosi z vrstniki, šolski pritiski, spoznavanje nasprotnega spola – vse to je predstavljalo pred štiri intervjuvance nove izzive. Za soočanje z njimi sta morali več truda vložiti Sara in Ana. Prva je imela očeta, ki je ni razumel in podpiral; druga je imela očeta, ki ni bil prisoten. Obe sta pogrešali očeta, a po drugi strani sta znali izkoristiti svoje pozitivne lastnosti in se soočiti z novimi izzivi. Janez je bil pri opisovanju najstniškega obdobja precej bolj zadržan, a kljub vsemu je moč izluščiti, da je tudi on svoje pozitivne lastnosti v tem obdobju dobro izkoristil. Filipova zgodba pa predstavi očeta, ki je ob sinovi trmi, dvomih, preizkušnjah vztrajal in vzdržal. Ta odnos je tako dobil v najstniškem obdobju še trdnejše temelje.

3.3 Tretje raziskovalno vprašanje

Na kak način se očetova (ne)prisotnost v življenju kaže danes, s poudarkom na čustvovanju?

(Kako posameznik doživlja in izraža čustva? Kakšni so njegovi/njeni odnosi s partnerjem, starši in prijatelji? Kakšna je njegova/njena profesionalna/poklicna pot?)

Tomorijska (1994) poudarja, da je družina prostor, kjer otrok prične deliti svoj notranji svet z drugimi. V tem okolju nabira prve izkušnje o tem, kaj pomeni izmenjavati čustva, hotenja in razmišljanja z drugimi. Že zgodaj se nauči prisluhniti samemu sebi, se ceniti, si biti pomemben, sprejemati svoja lastna čustva in doživljanja, si jih dovoliti in tudi odkrito ter jasno izražati – če mu okolje to možnost ponuja. Različni avtorji (Čačinovič, 1998; Dinkmeyer in McKay, 1996; Goleman, 2006; Gostečnik, 1999; Skynner in Cleese, 1994) nadaljujejo, da usodnost v družini naučenega ravnanja s čustvi učinkuje še naprej. Posameznik na podlagi tega prvotnega vzorca išče in se odziva v poznejših prijateljstvih in vseh povezavah s pomembnimi drugimi.

Sara se je z opazovanjem staršev že v otroštvu naučila izražanja različnih čustev. Starša sta si izkazovala naklonjenost in ljubezen, po drugi strani pa s prepiri reševala nestrinjanja. Jelenc (1969) poudarja, da starša ne smeta skrivati medsebojnih čustev, saj je temeljna in nenadomestljiva funkcija družine čustveno oblikovanje ter povezovanje družinskih članov. Po eni strani sta bila Sarina starša zagotovo čustvena kouča – kot imenuje Gottman (1998) starše, ki se vključujejo v čustveno življenje svojih otrok – po drugi strani pa oče nekaterih Sarinih neprijetnih čustev ni izkoristil kot priložnost za učenje. Sarino izražanje jeze, občutka manjvrednosti in zapostavljenosti je kaznoval, tudi fizično. McElwain, Halberstadt in Volling (2007) povzemajo raziskave različnih avtorjev, ki so ugotovili, da imajo reakcije staršev na otrokovo izražanje čustev, še posebej na izražanje negativnih čustev, pomembne posledice za otrokovo socialno-čustveno delovanje. Starševske kaznovalne ali odklonilne reakcije lahko ovirajo otrokovo sposobnost za uravnavanje telesnega prebujenja in predelavo informacij o čustvenem dogajanju. Skynner in Cleese (1994) opozarjata, da morajo biti starši tisti, ki otroku postavljajo meje – tudi v čustvovanju. Starši so tisti, ki morajo obvladati otrokovo čustveno situacijo, jo vzdržati in sprejeti vso silo čustev, obenem pa preprečiti škodo. Otrok se bo v sebi počutil zares varnega, če bo imel priliko iti do skrajnih meja svojih čustev in se tako postopoma naučil z njimi tudi ravnati. Sara ob sebi ni doživela očeta, ki bi vzdržal silo njenih čustev. Namesto tega je doživljala kaznovanje in nesprejemanje nekaterih čustev, kar pomeni, da ni mogla izkusiti njihovih skrajnih meja. Te meje verjetno preizkuša danes – ob ljudeh, ki jim zaupa in si želi, da bi ob njej zdržali. V zadnjih letih se namreč doživlja kot čustveno nestabilno,

preseneča jo moč nekaterih čustev ter lastni odzivi. Po eni strani jo takšno močno čustvovanje bremeni, po drugi strani pa se zaveda, da imajo vsa čustva svoj namen in smisel – kar vidi kot priložnost za učenje. Prav tako nima težav z izražanjem čustev, saj so le-ta premočna, da bi jih zadržala v sebi; pa naj bodo pozitivna ali negativna.

Ana je bila del drugačnega družinskega sistema, kjer sta starša otroka želela zaščititi pred lastnimi spori, a vprašanje je, koliko je takšna zaščita le iluzija. Kompan Erzarjeva in Poljančeva (2009) pravita, da se otroci počutijo varne, če sta si starša naklonjena, če se lahko sprostita in najdeta varnost drug ob drugem. Zagotovo je Anina mama težko našla varnost ob nepredvidljivem možu alkoholiku. Vsekakor pa je Ana lahko iz maminih reakcij razbrala, da njun odnos ni takšen, kot bi naj bil – kar pomeni, da za Ano ni bil varen. To iskanje občutka varnosti – na nek način tudi čustvene varnosti – Ano močno spremlja tudi danes. Varno se počuti, ko ima okoli sebe ljudi, ki jim zaupa, ki so ji blizu, in si ne predstavlja, da bi živela nekje, kjer ti ljudje ne bi bili dovolj blizu.

Ana o svojem čustvenem doživljanju spregovori nekoliko bolj previdno kot Sara, a je mogoče razbrati, da ji čustva niso tuja oz. se z njimi uspešno sooča in jih tudi izraža. Eden največjih čustvenih izzivov je zagotovo partnerska vez, o kateri več kasneje. Kar jo pri lastnem čustvovanju moti, je njena nepotrpežljivost – ko sogovorniku ne da dovolj prostora, da bi se izrazil na svoj način. Največ prostora v pripovedovanju pa posveti jezi. To je čustvo, za katerega bi si upala reči, da Ano plaši. Na eni strani je jeza, ki je Ani blizu – to je njena lastna jeza, ko ji ni težko povedati, kar si misli in se brez večjih težav skrega. Na drugi strani pa je jeza nekoga drugega – ko si ne predstavlja, da bi bil nekdo nanjo jezen dlje časa. Tukaj bi zagotovo bilo na mestu vprašanje, kaj bi se zgodilo, če enkrat stvari ne bi uspela priti do dna ... Prav zaradi tega sem ji postavila vprašanje, če je bila na svojega očeta jezna. A svojega odnosa do njega ni označila s kakšnim močnejšim čustvom, temveč s pasivnostjo – svojo pasivnostjo, ki je bila na nek način odraz njegove. Zanimivo pa je, da sama pasivnih ljudi nikoli ni prav dobro prenašala.

Filipu in njegovim staršem prepričano zagotovo niso domači. Filipova starša sta bila zgled mirnega reševanja težav. Če pa sta se sporekla, sta situacijo hitro obrnila v smeh. Gostečnik (1999) pravi, da se otroci hitro učijo in uglasijo oz. prilagodijo čustvenemu sistemu družine. Tako je ta njun način soočanja s težavami in nestrinjanji prevzel tudi Filip. Dunsmore in Halberstadt (1997, po McElwain, Halberstadt in Volling, 2007) dodajata, da se otroci, ki izkusijo različne ravni čustvene podpore od matere in očeta, bolje zavedajo, da se ljudje razlikujejo v reakcijah na čustvene dogodke. Takšno zavedanje pa vodi k bolj kompleksnemu razmišljanju o čustvih in njihovem razumevanju. Zagotovo ni bilo čustvovanje Filipovega očeta in mame vedno enako, a

v nekaterih situacijah je bilo temu zagotovo tako. Razmišljanje o čustvih Filipu ni domače. Težko razmišlja o svoji jezi, ki je na nek način niti ne dojema kot jezo. Prizna, da poskuša najprej stvari speljati po ovinkih, a se zaveda, da tak način reševanja zagotovo ni najboljši. Najprej razmišlja, da je neizražanje čustev že v njegovi naravi, a potem nadaljuje, da v sebi čuti neko oviro, ki čustvom ne pusti naprej. In želi si, da bi večkrat pokazal svoja čustva, ne glede na to, kakšna so.

Arenes (2003) in Halpern (1999) govorita o drugačnem, alternativnem očetovem odnosu z otrokom, ki je še kako pomemben, da niso vsi zametki otrokovih čustev vezani samo na en izvor. Janezovi zametki čustev niso vezani le na mamo, saj je odraščal tudi z dedkom in babico. Kljub temu da je dedek zanj verjetno predstavljal nadomestnega očeta, ima očetova odsotnost v njegovem čustvenem življenju pomembno vlogo. Janez ni imel priložnosti opazovati odnosa med mamo in očetom – prvega in najpomembnejšega prizorišča čustvenih odnosov. Četudi je opazoval čustveni odnos med mamo in dedkom, je bil to kljub vsemu odnos oče-hči in mu ni ponujal tiste palete čustev, ki bi mu jo odnos med staršema. Janez je z velikim naporom iskal besede, ki bi opisale njegovo čustveno doživljanje. Pri izražanju čustev je zelo previden – pomembno je, kdo je ob njem oz. na drugi strani, ker to mu na nek način pove, kako lahko čustvo izrazi. Skynner in Cleese (1994) pravita, da če posameznik ni v stiku s svojimi čustvi, se nikoli ne nauči ravnati z njimi. Ko izbruhnejo, so zanj zunaj nadzora in delujejo razdiralno. Iz Janezove celotne zgodbe bi lahko razbrala tudi to, da se čustev boji – prav zaradi tega, ker so mu tuja, ker jih ni imel priložnosti izživeti in preizkušati njihovih meja.

Grossmann, Grossmann in Waters (2005, po Kompan Erzar in Poljanec, 2009) navajajo rezultate longitudinalne raziskave, kjer so prišli do ugotovitve, da očetje najmočneje vplivajo na negotovost glede odnosov in na sprejemanje čustvenih izzivov. Prav tako so ugotovili, da je predstava o varnosti v partnerskih odnosih nekoliko bolj pod vplivom zgodnjih izkušenj z očetom. Ana je edina od intervjuvancev, ki je imela v času raziskave partnerja oz. v njenem primeru moža. Že enajst let, odkar sta skupaj, se je pripravljena soočati s čustvenimi izzivi, ki jih partnerska vez prinaša. Začetki njune zveze so bili čustveno precej naporni, saj je imela veliko potrebo po uveljavljanju svoje volje. Gledano z drugega vidika je bilo to preizkušanje partnerja, ali bo ostal ob njej tudi takrat, ko bo težko. Ana je ob možu potrebovala občutek varnosti še toliko bolj, ker le-tega ob očetu ni čutila. Težke preizkušnje so njun odnos le še dodatno utrdile in Ana ugotavlja, da je njeno življenje sedaj takšno, kot si ga želi.

Po drugi strani Sara, ki je odraščala ob očetu in mami, gleda na partnerski odnos in ustvarjanje družine veliko bolj previdno. V sebi ima željo po takšnem odnosu oz. družini, a na prvi pogled deluje, kot da si je ne bi upala priznati. Iz vsega povedanega je mogoče začutiti njen rezervni plan – če partnerja ne bo našla, ostajajo odprte tudi druge možnosti. Po eni strani je takšna odprtost razumljiva in zdrava, a vprašanje, koliko takšnemu razmišljanju botruje nizka samopodoba ali strah, ali nekje res obstaja moški, ki bo ustrezal njenim zahtevam.

Filip svoje želje po partnerskem odnosu in družini izraža veliko jasneje. Pove, da je po vseh drugih aktivnostih sedaj končno prišel čas, da se posveti tudi temu delu svojega življenja. Ali temu, da partnerke še nima, botruje le to, da se je do sedaj načrtno posvečal drugim stvarem, ali tudi kaj drugega, ostaja neodgovorjeno vprašanje. Iz Filipove celotne zgodbe je mogoče razbrati, da mu odnosi z dekleti niso tuji, da pa morda zaradi svoje redkobesednosti težje navezuje stike, ki bi lahko vodili v kaj več kot prijateljstvo.

Janez je imel dekline v času študija, trenutno je nima. Kompan Erzarjeva (2003) in Žmuc Tomorijeva (1989) pravita, da se sinovi, ki so odraščali le ob mami in je njun odnos zelo intenziven, že v adolescenci bojujejo proti vsemu, kar velja za žensko – čustva, občutljivost, bližina, navezanost. Ko ti sinovi odrastejo, tudi v intimnih odnosih ne prenesejo čustvene bližine. Sin namreč za razvoj lastne identitete najbolj potrebuje model, kako ravnati s čustvenimi pritiski s strani mame. Pomembno je, da pozna drug model moškosti in ne samo tistega, ki mu ga posreduje mama. Kljub temu da je Janez odraščal v razširjeni družini in bil v času srednje šole tudi veliko od doma, je njegov odnos z mamo zagotovo zaznamoval njegovo osebnost. Pravi, da je do neke mere mama nanj preveč navezana, a po drugi strani se zaveda, da ima dovolj svobode in da ga mama ne ovira. Sama med intervjujem nisem čutila, da bi se Janez zavestno upiral 'vsemu ženskemu', temveč sem ga doživela bolj kot izgubljenega in neveščega – predvsem na področju čustvovanja. Izgubljenega zaradi njegovih odgovorov, ki so ponavadi prišli z rahlim nasmeškom zadrege. Za njim pa kot da bi se skrivala ogromna soba, v kateri stoji mali Janez – in išče odgovor. Težko je opisati, kako sem doživela tako velikega človeka v določenem trenutku kot zelo majhnega in izgubljenega. Kot bi ga spraševala po frnikoli, ki jo je izgubil nekje v otroštvu ...

Različni avtorji (Gostečnik, 1999; Gostečnik, 2003; Jelenc, 1969; Kompan Erzar, 2003; Žmuc Tomori, 1989) pravijo, da osnovni vzorec odnosov do ljudi in sveta posredujejo otroku starša. In sicer s svojim medsebojnim odnosom, preko svojega vedenja, čutenj in mišljenja. Otroci starševske vrednote ponotranjijo, njun odnos budno spremljajo ter v tem odnosu iščejo ponos,

vero vase in varnost. Vsak od intervjuvancev ima za seboj drugačno zgodbo in vsaka je polna odnosov in zgledov. Janez je bil prikrajšan za črpanje varnosti in zgledov iz odnosa med staršema, a je imel priložnost črpati iz drugih odnosov. Zagotovo je bil to tudi odnos med babico in dedkom. Odnose z mamo in z razširjeno družino opiše kot dobre, kjer se tako pogovarjajo kot prepirajo. Kot najbolj zaupljiv odnos opiše odnos s prijateljem in njegovim dekletom.

Ana ima z odnosi na splošno zelo pozitivne izkušnje, izjema je bil le odnos z očetom. Z vsemi sorodniki – tudi po očetovi strani – imajo dobre odnose, kjer brusijo svojo neposrednost. Žmuc Tomorijeva (1989) pravi, da prinaša očetova odsotnost v otrokovo odraščanje svoje posebnosti tudi preko matere, ki škodo odločilno poveča ali zmanjša. Ana opiše svoj odnos z mamo kot zelo pozitiven. Tudi če jo je mama v odnosu kdaj razvajala, je bila vedno ob njej in svojih negativnih izkušenj z očetom ni projicirala nanjo. Od moža se je ločila, ko jo je za hčerko postalo strah – in Ana to mamino odločitev razume in spoštuje. Žmuc Tomorijeva (1989) nadaljuje, da je včasih otrok brez očeta v svojem razvoju precej manj prizadet, kakor pa če bi živel ob odklonilnem, osebnostno problematičnem, prešibkem ali drugače neustreznem očetu. Poleg sorodnikov je krog prijateljev tisti, ki Ani veliko pomeni in ob njih se počuti varno. Nekatera prijateljstva gradi že od srednje šole naprej.

Prav tako ima krog prijateljev pomembno vlogo v Sarinem življenju. Prijatelji so trenutno v življenju njena glavna opora, prostor, kjer je lahko to, kar je. Tudi odnose s starši doživlja sedaj kot veliko bolj sproščene in v svojih odločitvah se počuti bolj svobodno. Z očetom se v nekaterih točkah še vedno ne strinjata, kar povzroči občasne prepire. Večjo svobodo pa čuti v odnosu z mamo, ki jo dojema kot zelo razumevajočo.

Tudi iz Filipove zgodbe je razvidno, da imajo odnosi v njegovem življenju pomembno vlogo. Najprej je tu družina, ki ima v Filipovem življenju posebno mesto. Svoje starše spoštuje in se po njih zgleduje, prav tako pa skuša graditi odnose z vsemi brati in sestrami, prilagojeno starostni razliki in značilnostim. Med različnimi krogi prijateljev posebej izpostavi skavte, kjer odnose gradijo na zaupanju.

Oatley in Jenkins (2002, po Smrtnik Vitulić, 2007) vidita bistvo čustva v pripravljenosti za delovanje ter v izoblikovanju načrtov. Pravita, da so čustva tista, ki dajejo določenim smerem delovanja prednost pred drugimi. Prednost dobi smer, ki je za posameznika pomembnejša oz. ga bo pripeljala do zelenega cilja. Ana je znala svoja čustva v življenju dobro izkoristiti – pomagala so ji do ciljev, ki jih je želela doseči. Eden takšnih ciljev je zagotovo želja in potreba, da bi s

svojim delom družbi nekaj doprinesla. Svojo trmo, zagnanost in željo po akciji je uspešno uporabila pri delu v nevladni organizaciji, kjer je že med študijem lahko dodobra izkoristila svoje sposobnosti. Te so jo pripeljale do visokega položaja, kar obenem pomeni, da nad njo ni veliko avtoritet, ki bi jim bila dolžna odgovarjati. Tudi zaradi te svoje funkcije se pri delu zagotovo počuti uresničeno, saj je podrejeni položaj tisti, ki ga nikoli ni marala.

Sara s svojo profesionalno potjo ni tako zadovoljna. Ni ji žal, da se je odločila za študij, ki ga sedaj končuje. Žal ji je, da ni poleg tega študirala še česa. Sara si ne želi oz. še ni pripravljena na po-študijsko življenje, kjer bi iskala redno zaposlitev in na nek način ustalitev. Morda temu botruje tudi njeno čustveno življenje, ki ga sedaj na nek način ponovno odkriva in ji ne da miru. Stack, Serbin, Enns, Ruttle & Barrieau (2010) pravijo, da so sposobnosti uravnavanja, izražanja, prepoznavanja in razumevanja čustev bistvenega pomena za vzpostavitev in gradnjo odnosov, razvoj samozaupanja, samouravnavanja in učinkovitega spoprijemanja s stresnimi situacijami. Vse to vpliva na akademski uspeh, zavedanje v socialnih odnosih in človekovo blagostanje (dobro počutje). Sara očitno potrebuje čas in dodatne izkušnje, kjer se bo lahko še naprej brusila in iskala svojo nadaljnjo pot v življenju. Išče čustveno stabilnost, za katero pravi Eysenck (po Žorž, 2006), da omogoča trdno, čustveno kontrolirano in uravnoteženo vedenje, obvladanost, samozaupanje, gotovost in osredotočenost, mirnost, dobro razpoloženje in zadovoljstvo z življenjem nasploh.

Filip je glede svoje želje po delu oz. poklicu zelo jasen. Želi početi to, kar počne že od malih nog. Zaveda se, da ta pot ne bo tako enostavna, da je veliko oz. največ odvisno od njega – od njegove pripravljenosti in želje po dodatnem izobraževanju, saj sam študij še zdaleč ni dovolj. Domača delavnica je tako že dolgo prostor, kjer vedno najde delo. Čeprav si Filip s čustvi ni tako domač, je le-ta znal izkoristiti v svoje dobro. Verjetno je bila delavnica marsikdaj tudi prostor zaupnega pogovora z očetom, samo delo pa priložnost za sprostitev tistih čustev, ki so ga težila.

Prav tako je svoje akademske cilje znal zasledovati Janez. Trening košarke je sicer pustil zaradi poškodbe, a sam študij je končal brez težav. Že med študijem si je nabiral delovne izkušnje, ki jih nadgrajuje še sedaj, ko je študij že končal. Akademski uspeh je zagotovo Janezovo močno področje, kjer čustva verjetno niso igrala tako pomembne vloge, kot so na katerem drugem področju v njegovem življenju.

Vsi štirje posamezniki so s svojimi zgodbami pokazali, da so očetje pustili sledove tudi v njihovem čustvenem življenju – ali zaradi svoje neprisotnosti ali zaradi pomanjkljive čustvene

prisotnosti. Vsak izmed njih se še danes sooča s čustvenimi izzivi – ali so to čustva, ki presenečajo; čustva, ki plašijo oz. povzročajo stisko; čustva, ki ne znajo biti izražena; čustva, ki jih je težko prepoznati in ubesediti. Obenem pa so ti čustveni izzivi bili in so še danes za vse štiri tudi gonilna sila, ki jim pomaga pri sledenju ciljem, uresničevanju želja in načrtov.

IV. ZAKLJUČEK

S študijem teoretičnih spoznanj ter raziskavo pričujočega diplomskega dela se je moje dojemanje očetovskega lika pomembno spremenilo. Iskanje in raziskovanje literature me je najprej pripeljalo do spoznanja, da je povezava med očetom in njegovim vplivom na otrokov čustveni razvoj relativno neraziskano področje. Vedno več je sicer literature, ki skuša pokazati na pomembno vlogo očeta v otrokovem življenju. Vedno več je tudi literature o čustvih in njihovem pomenu. Težje pa je najti literaturo, ki bi zgornji temi povezala in raziskovala. Tudi sama sem skozi pisanje in raziskovanje spoznavala, da raziskovanje tega področja ni preprosto. Zagotovo lahko do najkvalitetnejših rezultatov pripeljejo longitudinalne raziskave. A glede na to, da je očetovstvo postala aktualnejša tema konec prejšnjega stoletja, so bile takšne raziskave do sedaj redke.

Pri samem raziskovanju sem naletela na več težav. Prva je bila zagotovo ta, kako se raziskave lotiti. Želela sem izvesti intervjuje z mladimi odraslimi, ki so odraščali z očetom oziroma brez njega, a sem med analizami večkrat pomislila, da bi z anketnim vprašalnikom lahko prišla do kvalitetnejših rezultatov. Mikalo me je tudi, da bi anketirala očete in skušala priti do odgovora, kako sami doživljajo svojo očetovsko vlogo, kako pomembna se jim zdi – tudi kar se tiče otrokovega čustvenega življenja. Rezultati bi bili verjetno privlačnejši in tudi zanimivejši, a sem se kljub temu odločila, da vztrajam pri intervjujih. Naslednja težava, ki se je kazala že med samo izvedbo intervjujev, je bil verjetno preozko zastavljen vprašalnik. Vprašanja so bila zelo splošna – ker z njimi sogovornikov nisem želela omejevati. A po drugi strani so bila preveč odprta in so bili odgovori zato včasih presplošni. Intervjuvanci so morda zaradi tega težje prišli do spominov in bolj konkretnih odgovorov. Tema je kljub vsemu od njih zahtevala več napora in zbranosti, po drugi strani pa zaupanja in občutka varnosti.

Z rezultati raziskave sem kljub vsem dvomom, s katerimi sem se srečevala med raziskovanjem, zadovoljna. Cilje, ki sem si jih postavila na samem začetku, sem dosegla in prišla do pomembnih zaključkov. Vsaka od štirih življenjskih zgodb je na svoj način pokazala, da je prisotnost očetovskega lika v posameznikovem življenju pomembna. Morda še bolj pa je pomembno, kakšna ta prisotnost je oz. kakšno vlogo v družini oče prevzema. Vsa njegova dejanja, vse njegove odločitve pustijo neizbrisno sled – pa čeprav se morda oče tega nikoli ne zaveda. Otrokovo življenje je polnejše in bolj izpolnjeno, če oče da otroku priložnost, da skupaj odkrivata svet in se soočata z novimi izzivi. Ta očetova ponudba in vztrajanje v odnosu se je pokazalo kot zelo pomembno tudi v obdobju najstništva. Predvsem je to vztrajanje pri

postavljanju smiselnih meja in srečevanju s stiskami. Zadnji – a zagotovo ne najmanj pomemben – pa je zaključek, da je očetova prisotnost pomembna tudi za otrokov zdravi čustveni razvoj. Njegovo prepoznavanje, sprejemanje in spoprijemanje z otrokovimi čustvi je otroku pomembna popotnica za lastno čustveno življenje.

In kaj lahko raziskovanje te teme doprinese k moji socialno-pedagoški izobrazbi in delu? Najprej je tukaj zagotovo poznavanje čustev – osnovnih teoretičnih pojmov in zavedanje, kako in zakaj so pomembna. Nadalje razumevanje, kakšno vlogo imajo čustva v družini – primarnem okolju (najverjetneje) vsakega posameznika, s katerim se socialni pedagog srečuje. In potem je tukaj oče – vsak otrok ga ima; če ga pozna ali ne, če ga raje ne bi imel ali pa ga ne bi zamenjal za nič na svetu. Povezovanje obeh področij lahko pomembno pripomore k še bolj celostni obravnavi posameznika. In tukaj se mi zdi najpomembnejša preventiva. Pomagati očetom odločiti se – opozoriti jih na pomembnost njihove vloge, pokazati jim tako pozitivne kot negativne možne izide, nuditi jim priložnost in možnost za pogovor, vprašanja, dvome ter jasno poudariti njihovo odgovornost. »Očetje potrebujejo za izgradnjo svojega modela očetovstva, s katerim bodo zadovoljni, čas in podporo ter zaupanje bližnjega socialnega okolja (predvsem partnerke). Pri tem je nujna tudi podpora širšega okolja, ki sicer na deklarativni ravni vzpodbuja večjo vlogo očeta (z novim zakonom, ki omogoča očetom več starševskega dopusta)« (Poljšak Škraban, 2001: 420). In socialni pedagogi na takšnih in drugačnih delovnih mestih smo širše socialno okolje, ki lahko s takšnimi preventivnimi ponudbami izboljšamo življenje marsikaterega posameznika.

»... Zakaj majhen otrok je kot vroč pečatni vosek, v katerega je lahko vtisniti obliko.«
(Jelenc, 1969: 62)

V. LITERATURA

- Arenes, J. (2003). *Je oče še del družine?* Ljubljana: Oka, otroška knjiga.
- Brajša, P. (1987). *Očetje, kje ste? Mit in resnica o materinstvu.* Ljubljana: Delavska enotnost.
- Cassidy, J., Parke, R., Butkovsky, L. in Braungart, J. (1992). Family-Peer Connections: The Roles of Emotional Expressiveness within the Family and Children's Understanding of Emotions [elektronska verzija]. *Child Development*, 63(3), 603–618.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Dinkmeyer, D., McKay, G. (1996). *Raising a responsible child: how to prepare your child for today's complex world.* New York: Simon & Schuster.
- Galimberti, U. (2009). *Grozljivi gost: nihilizem in mladi.* Ljubljana: Modrijan.
- Goleman, D. (2006). *Čustvena inteligenca: zakaj je lahko pomembnejša od IQ.* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gostečnik, C. (1999). *Srečal sem svojo družino.* Ljubljana: Brat Frančišek, Frančiškanski družinski center.
- Gostečnik, C. (2003). *Srečal sem svojo družino II.* Ljubljana: Brat Frančišek, Frančiškanski družinski inštitut.
- Gottman, J. (1998). *Raising an emotionally intelligent child.* New York: Fireside, Simon & Schuster.
- Halpern, H. M. (1999). *Rezanje spon; osvobajanje od starševskih vezi, priročnik za odrasle, kako prekiniti odvisen odnos s svojimi starši.* Ljubljana: Center Kontura.
- Jelenc, Z. (1969). *Otrok si želi dobrega očeta.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kennedy-Moore, E., Watson, J. (1999). *Expressing emotion: myths, realities, and therapeutic strategies.* New York, London: Guilford Press.
- Kompan Erzar, L. K. (2003). *Skrita moč družine.* Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan Erzar, K. in Poljanec, A. (2009). *Rahločutnost do otrok.* Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Košiček, M. in Košiček T. (1975). *Tudi vaš otrok je osebnost: I. del.* Zagreb, Ljubljana: Publicitas, Orbital.
- Košiček, M. in Košiček T. (1980). *Starši – nestarši: kako se starši sprevržejo v antistarše.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lamovec, T. (1991). *Emocije.* Ljubljana: Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta.

- Lunkenheimer, E., Shields, A. in Cortina K. (2007). Parental Emotion Coaching and Dismissing in Family Interaction [elektronska verzija]. *Social Development*, 16(2), 232–248.
- McElwain, N., Halberstadt, A., Volling, B. (2007). Mother- and Father-Reported Reactions to Children's Negative Emotions: Relations to Young Children's Emotional Understanding and Friendship Quality [elektronska verzija]. *Child Development*, 78(5), 1407–1425.
- Meeker, M. (2008). *Boys should be boys: 7 secrets to raising healthy sons*. Washington: Regnery Publishing.
- Meeker, M. (2009). *Močni očetje, močne hčere: 10 skrivnosti, ki jih mora poznati vsak oče*. Maribor: Slomškova založba.
- Milivojević, Z. (2008). *Emocije: Razumevanje čustev v psihoterapiji*. Novi Sad: Psihopolis institut.
- Poljšak Škraban, Olga (2001). Očetovstvo in razvoj očetovske identitete. *Socialna pedagogika*, 5(4), 413–422.
- Praper, P. (1992). *Tako majhen, pa že nervozen!?: predsodki in resnice o nevrozi pri otroku*. Nova Gorica: Educa.
- Saarni, C., Buckley, M. (2002). Children's Understanding of Emotion Communication in Families V R. A. Fabes (Ur.), *Emotions and the family* (213-242). New York: The Haworth Press.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Shapiro, L. E. (1999). *Čustvena inteligenca otrok: kako vzgojimo otroka z visokim čustvenim količnikom*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Skynner, R. in Cleese, J. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.
- Smith, M., Fong, R. (2004). *The children of neglect: when no one cares*. Philadelphia, Hove: Brunner-Routledge.
- Smrtnik Vitulić, H. (2007). *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Stack D., Serbin, A., Enns, L., Ruttie, P. & Barrieau, L. (2010). Parental Effects on Children's Emotional Development Over Time and Across Generations [elektronska verzija]. *Infants & Young Children*, 23(1), 52 – 69.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Ule, M. (2005). *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zeman, J., Garber, J. (1996). Display Rules for Anger, Sadness, and Pain: It Depends on Who Is Watching [elektronska verzija]. *Child Development*, 67(3), 957-973.
- Žmuc Tomori, M. (1989). *Klic po očetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Žorž, B. (2006). *Razvajenost: rak sodobne vzgoje*. Celje: Mohorjeva družba.

VI. PRILOGE

Intervju št. 1 (Sara)

- Kakšne spomine imaš na otroštvo?

Hmmm ... Ful mešane. Zdaj v bistvu do kdaj si mislila otroštvo, do katerega leta? Ne vem čisto točno, kaj vse naj zajema, naj zajema od prvih spominov pa, ne vem, do kirga leta starosti? (- Recimo do mladostništva, do ...) 12, 13, 11? Aha, ok. ... Kokr mam spomine, recimo sploh od zgodnjega otroštva, od takrat ko se spomnim naprej, se itak bolj po fragmentih spomniš neki pač, posamezne dele, se ful ne samega sebe, kak si se takrat sam sebe zavedal, pa sam sebe, kot kaka osebnost si bil, se ne spomniš, sam pač se mi zdi, da je blo kr pestro pa živahno otroštvo. Pustili so mi, mislim, je blo razgibano, ne vem, so mi omogočili, da sem pač že takrat šla, sem šla na morje, sem šla na počitnice za dva tedna kr nekam že kot tri leta star otrok sem pač skoz bla brez problemov kje, od staršev, vedno sem šla kam na počitnice. Če so me mogli kam dat v varstvo, sem bla tud za pet dni pri kom, kr tak, ni problema. Pa ful se spomnim, da mi je blo fajn, pa ful sem bla zgovorna, saj sem še zdaj, ampak takrat sem bla še bolj, tak ko bi me kdo navil. Sem bla hiperaktivc, totalni. Pa ... ne vem ... Mislim, da tak otrok, tak ko vsak, ko je mel one svoje otroške ... hrepenenja, vse je blo tak fajn. Veselil si se vsake stvari, leto je minlo ful počasi, ne tak kot zdaj, čas je šel ful počasi, veselil si se, od božiča, kda bo že, kda bo že, pa rojstnega dneva, vsako stvar si ful pričakoval, hrepenel po njej, pa tud naspluh, mislim, ne vem ... Otroštvo je nek tak čas, vsaj za mene je bil nek tak čas, tak, kot bi naj bil. Večinoma, no. ... Delno, no, moram rečt. Tak no, načeloma, otrok, da ma družino, da so mu dani neki pogoji, da se lahk normalno razvija, da mu je tud marsikaj omogočeno, ker pač ni recimo socialni problem, da mu je omogočeno, da gre kdaj na morje, da gre v kolonijo z otroki, da hodi v vrtec, da se v bistvu socializira na tak način, da hodi v šolo. V šoli tud, recimo, ni blo glih problemov, al pa kaj. ... Moji spomini na otroštvo so pestri, predvsem.

- Koliko se spomniš, koliko je bil oče prisoten?

Prisoten ... Ma skoz je bil prisotn. Mislim, tk no, mislim, itak je skoz, z mojga vidika, no, zdaj odvisno kaj mama pravi. Mislim, on je, skoz je bil doma, mislim, skoz je doma, ni da bi kaj odpotoval za dlje časa, al pa da bi imel kako tako službo, da bi pač bil bolj odsotn, normaln delovni čas, bi temu reku, oziroma pač odvisno od tega, kaj je počel, ker je imel ene dva al tri različne poklice vmes. Doma je bil prisotn, zdaj kok pri sami vzgoji, pa ne vem, neki delno že ... Ma ja, no, je bil, mislim, skor enako kot mama je bil prisotn, v smislu, pač, ne vem, si vprašal enga al pa si vprašal drugega, če kaj lahk nardiš. Ne vem, če si glih skoz lahko enega spraševal, da bi bil en čist, ne vem, odsotn, pa se ne bi zanimal al pa ga ne bi zanimali otroci. Oziroma si lahk vprašal enega, pa je rekel ja, pa če si vprašal drugega, pa je tisti rekel ne, pa si mel probleme.

- Torej se je veliko ukvarjal z vami? Ne vem, ali vas je več ...?

Veliko ... Ja, mi smo štirje. ... Ma ja, no, mislim, v nekaterih stvareh, recimo, ne tolk, v smislu šole, recimo, da bi on zdaj tisti bil, ki bi pomagal domačo nalogo delat, al pa šolske stvari. To ne. Recimo je pa ribič in, recimo, smo vsi lovili ribe, od prvega do zadnjega. Pač vsi brati, imam tri brate, pa še jaz sem lovila ribe do ne vem kirga leta, še deset let nazaj. In smo bli vsi, v tem smislu se je, ane, z ribiškega vidika, ker on itak ribič, smo bli vsi ribiči, nas je, bi reku, izobraževal na tem področju. Smo hodli na tekmovanja. Kar se drugih stvari tiče pa ... ja, no, smo šli skup na dopust, smo šli skup na morje, smo šli ... tk no. Bil je povsod prisotn, enako kot mama, približno. Razen šole.

- A so kake stvari, ki si jih še posebej rada počela z očetom?

Hmmm ... ne. Ne. V bistvu ne spomnim se kakih takih posebnih stvari, da bi kaj posebej ... hmm ... Razen ribe, ker je edino on bil prisotn, tak smo šli ribe lovit, to z njim največ povežem, ker pač ribolov. Drugač pa ... pa tega je blo tud največ, veliko, no. On še zdaj veliko ribe lovi,

drugi pač manj. Ne vem, mogoče kaki izleti, če smo šli na kak izlet, al pa recimo na kako goro, recimo, da smo šli na Peco al pa kaj takega, takrat je blo fajn. Drugače pa kaj posebnega, da bi, ne ...

- A se spomniš npr. otroške igre, že od malega, koliko se pač spomniš, a se je igral z vami oče? Ne ... ne ... ker itak smo se večinoma otroci med sabo igrali, tak da v bistvu, da bi se šli kake igre, al namizne družabne ali zunaj, ne.

- So bile kake situacije, ko pa si na primer pogrešala očeta?

Misliš, da ga ni blo?

- Ja, kaka situacija ali obdobje ali tako, da bi si želela, da bi bil, pa ga ni bilo.

Mmm ... ne. Pravzaprav ne. Se ne spomnim kakega takega obdobja. ... Mogoče bi hotla, da bi bil drugačn, sam to je druga stvar, ane. Da bi ga pa zdaj prav pogrešala nekaj, ne.

- Kakšne pa imaš spomine na odnos med mamo pa očetom, iz otroštva?

Ma ja, no. Men se zdi tak dokaj, moj spomin, da sta pač, ni bil negativen al pa ful pozitiven. Po mojem tak nekaj srednjega, normalnega, al pa mogoče prej pozitivn. Se mi zdi, da tud jaz kot otrok nisem, nista se, da bi se tok kregala, da bi pač mel tist negativn občutek al pa karkoli, da bi kako fizično blo al kaj takega. Nikoli. Sta se itak skregala, ker je pač bil en sitn in drug sitn, objektivno pogledano (smeh). Ampak z majnšega vidika, ko si bil pač otrok, si mogoče bil na nekogaršnji strani pa si mislu, da ma on prav, pa ne, v bistvu pač je prišlo do kakih preprirov ampak ne kakih večjih. Nič hujšega, da bi pol, ne vem, cel tedn ne govoru ali pa da bi se kdo izselil al kaj takega, nič. V bistvu tisti obični družinski prepiri, ko se užgejo, pa v bistvu kričijo po celi hiši in pol čez dve uri je pa že dobro. Torej v bistvu, tak se mi zdi da ... ne. Edino pač to, da si drug drugemu kaj naprej mečeš, da on njej reče, da je sitna al pa da mu naj ne teži s tem, ona pa njemu reče, da vedno ene in iste stvari, vedno puščaš to tu, a ne morš pospraviti. Se pravi v tem smislu, ne, tak kot verjetno pride pri starejših zakoncih, al pa tud ne, odvisno kok pustijo, no. Ampak se mi zdi dokaj tipično, nič tak preveč posebnega, tak no. Še zmeraj ljubeč odnos, kar se je tud pač vidlo vedno, no, od tega, da sta kje plesala, al pa da, konc koncev tud tak izkazovala ljubezen, da prideš, pa daš lupčka, al pa kaj takega. Tud tak, no.

- Zdaj pa greva na malo starejše obdobje, na adolescenco.

Ooo, kriza. (smeh)

- Kako si doživljala to obdobje, kakšno ti je bilo?

Nasploh?

- Ja.

Ful, ful močni občutki, najstniški. Je res, marsikaj al ti gre na živce al pa marsikaj hočeš pa misliš da ne smeš, ne upaš, bi, pa ne upaš vprašat, če lahko. V bistvu si v takem obdobju tud ko družba ful pritiska na tebe, v smislu pač, da bi naj probal od kajenja do tega, da začnejo vsi okrog tebe pit, dobesedno vsi. Ful je tako stresno obdobje, ko si ti najstnik, se mi zdi, da je ful stresno. Ker tebi je takrat vse pomembno. Vse ti je pomembno, od tega kak zgledaš, do tega, kaj boš naredu, kak se boš obleku, kaj boš konc koncev jedu. Vse, vse je pomembno. Tud malenkosti, ko zdaj recimo pol niso več. Dokaj zahtevno obdobje, s svojimi posebnimi specifikami. Se mi zdi, da je v najstništvu, da ima v najstništvu tak težek karakter, čeprav drugač nimajo vsi ljudje preveč težkih karakterjev, pač take al pa drugačne, ne bi rekel, u, tot je pa ful težek. Najstniki so pa vsi po vrsti že specifično grejo skozi neke spremembe in hormonske in take in drugačne spremembe, telesne, psihične, v smislu, da pač se pozna pri njihovem prenašanju komunikacije, ko smo bli najstniki. ... Zanimivo, ampak si vseeno rečeš, še dobro, da pač je mimo (smeh), sem preživel, sreča, čakam na drugo puberteto. (smeh)

- Kako si se pa v tem obdobju razumela z očetom?

Uf, kreganje. Tu pa je se začelo, kokr prej ni blo tok, mislim, prej, dobro, so tebe kregali, ko si bil otrok, so mene kregali recimo, samo ni bilo nekih zamer al pa neki takega. Kot najstnik pa mi je pa verjetno šel ful na živce, mislim mi je začel it ful na živce, ker pač zarad komunikacije, take ki jo mam, pa pač očitno sva si tud dost podobna. To je problem. Sva si dost podobna, in po karakterju in po tem vsem. In trije pr nas smo pač podobni si – jaz pa brat pa on, drugi trije so pa mogoče si mal bolj al pa so pač niso čist tipični skupaj. In mi trije se najmanj razumemo. Mi se res užgemo glih kadar je treba. Tak da ja, kot najstništvo, je bil problem, ker kot najstnik se mi zdi, da se itak hočeš nekak izrazit na nek, iščeš svoj način, nek svoj individualn način, kak se boš izrazu. Od razne frizure, do oblačil, in moj način je bil pač tak, ki se ni skladal z njegovim prepričanjem, v smislu; sicer nisem tak odstopala, da bi reku, da bi zdaj ne vem kaj, da bi bil zdaj ful, ne vem, da bi začel ful pit pa kadit, al pa kaj takega, da bi se o tem kregal, to se nismo. Ampak se je pa recimo že glede frizure smo se ful užgali, ne smem met dredov, pa da ne morem met normalna oblačila, pa da ne smem met strganih kavbojk pa take zadeve. Kot najstnik se mi zdi se probaš poistovetit z nekim stilom pač probaš neke stile različne dobit, da bi se v nečem našu, ker se pač iščeš. Ampak on tega se mi zdi ne razume, ker pač človek pozabi, da si tud ti bil najstnik in da si bil pravzaprav na nek način enak. Sam pač se mi zdi, da očitno vse to on pozabi, ko je starejši in se ti zdi, različne stvari no, a tokrat greš ven, a morš it vsak tedn ven, a morš to, daj si obleci to, daj si skrajšaj hlače, take zadeve. Glede tega smo se kr vlk prekgali. Pa tud glede samih obnašanj, glede načina komunikacije. Pač men je šlo itak vse na živce in karkoli mi je kdo reku, tud čeprav dobronamerno, ampak če ni rekel na pravi način, kar pač on ni rekel na tak način, da bi men pasalo, sem že pač pol ne vem kaj nesramno nazaj rekla oziroma pač odrezavo in pol sem bla kregana zarad tega in pride do prepira.

- Ampak če zdaj, ko si starejša, z distance na to pogledaš, a se ti zdi, da je delal prav, mislim, da je vedel, kaj dela? Kako zdaj vidiš to, da je, recimo, nasprotoval ...?

Ja, ne vem, vsemu je nasprotoval, se mi zdi, da preveč ... Ma ne, ne vem, če je delal prav. Mislim, jaz ne bi na njegovmu ... da bi mojmu otroku tak ... Čeprav ne bi rekla, da je zdaj glih strašno narobe delal, ker pač razumno je, da pač starše skrbi za otroka in da pač, ne sam da jih skrbi, ampak da jih tud hočjo na nek način v pravo smer peljat. S tako vzgojo kot oni hočejo, da pride tak ven, kot ga oni hočjo met. In da pač jih skrbi, če se ti hočeš preveč odstopat od normalne družbe, recimo, pa od, ne vem, kakih tradicionalnih vrednot al pa česarkoli takega. Da pač hočeš bit nekaj preveč posebn. V bistvu se mi zdi, da težko dopustijo to, da bi bil nekdo čist odpštekan, odpilen, čeprav najstnik pa večino vlko ma potrebo po tem. Ne vem ... Ne bi rekla, da je tok slab način, sam ne zdi se mi pa glih primern, zarad tega ker v bistvu daje najstniku skoz občutek, da mu krati svobodo, pa da se boji pol kaj vprašat, recimo, al lahk grem tja pa tja in, pišuka, ne vem, za tri dni taborit, pa ne upaš vprašat, pa vprašaš mam, pa mama pol naprej. Mislim taki postopki so ... (smeh)

- Če greva od očeta k šoli. Kako ti je bilo v šoli? Tvoj uspeh, si bila vredu učenka, kako si se razumela z vrstniki?

V osnovni šoli to?

- Ja, pa tudi srednji.

Razlika, v osnovni šoli – glede uspeha je bilo predvsem tak, da mi ni blo težko, nisem se kaj preveč učila, mau neki, pa sem bla pač prav dobra skoz, tak normalno, oziroma odlično prav dobra. Ni bil problem, edino z matematiko pa fiziko pa temi predmeti in to pač tud itak takoj hitro ugotovili, da men to ne gre, in pol so me pač tam malo bolj terali zravn, da se naj tisto učim pa da moram nalogo narest pa take zadeve. Tak tu smo se mogoč mal pregovarjali, ampak so pač sprejeli v bistvu to, da mi ne gre, ker je tud brat pred mano pa mu tud ni šlo.

V srednji šoli se je pol vse spremenilo, ker sem še manj delala kot bi mogla, tak no, kar se ni treba blo tok učit oz. kar ne rabiš bit tok talent kot pri matematiki, so mi pač šle bolj družboslovne smeri, tisto ni bil problem, pač od zgodovine do jezikov do psihologije pa takih zadev. Recimo matematiko sem mela pa popravca in tu smo se tud precej kregali pol okrog tega,

ker pač ne bi rabla, ker je v bistvu sama lenoba bla, kar zdaj vem in priznam, ampak takrat pač se ti zdi, da je pretežno.

Glede vrstnikov ... v osnovni šoli sem se ful razumela, ker smo meli eno tako klapo, pač pet punc in to je blo to in tista klapa je bla povsod. Mislim ful ... počutu si se dokaj sprejetega, zato ker si mel svojo klapico, po drugi strani se pa tud v tisti klapi nismo tok razumeli, ker se nisi mogu v bistvu zanest na nekoga, ker so te tud tam zabavali pa so se tud tam lahk kaj izpostavljali na tak način, kot si ne bi želel, v bistvu drug drugega. Tak da tud ni blo nekega ful hudega zaupanja, bi reku, takega. Drugač smo se pa razumeli, z vsemi vrstniki, mislim vsaj jaz sem se, večina, kdor pač nismo bli kaj izpostavljeni al pa kaj posebej.

V srednji šoli pa ... manj. Se v bistvu nisem vklopla v kako družbo posebej, da bi bla del, ker so itak vedno skupinice narjene. Oni, ko so ne vem kaki, oni, ko so piplarji, oni, ko so katoliški, oni, ko so taki, oni, ko so taki, pač, vedno so neke skupinice nastale. In tam se nisem v nobeno skupino vklopla in sem bla v bistvu z vsemi kul. Z vsakimi malo sem bla nek tak splošno razredni človek. Z drugimi vrstniki, ja ne, v bistvu ni kaj posebej blo. V bistvu nimam nobenga prijatla, prijateljstva, da bi ga sklenla v tistih letih, v srednji šoli, pa da bi se obdržalo zdaj, da bi blo prav od tam. To je prišlo kasneje.

- Se spomniš kakih lastnosti takih bolj konkretnih, ki na primer niso bile sprejete ali pa so bile zelo dobro sprejete med tvojimi vrstniki?

Lastnosti?

- Ja, lastnosti. Ali obnašanje ali kako izražanje čustev ...

... Hmm ... Ne vem. V srednji šoli je bilo mogoče dobro sprejeto, ko sem bla takrat ful optimist pa ful tak flegmatik sem bla, tak 'tejk it izi'. Tak dokaj neobremenjen človek, dokaj tak nezategnjen in to se mi zdi, da je blo dobro sprejeto, da sem se glih zaradi tega lahko, kokr sem se pač s skupincami pa tistimi ljudmi pogovarjala, ker v bistvu na nek način si dost odprt človek, pa tud tak si no, tak da se da z vsemi pogovarjat, ker pač ne sekiraš se za neke stvari ... Kaj posebej slabo ... pa se ne spomnim, da bi bla kaka tak izrazito neki mojga, zarad česar ne bi sprejemali. ... Mogoče mal, al pa tud ne, malo mam fantovskih, bi reku, lastnosti, zarad tega ker mam tri brate, starejše, in se mi pozna, se mi definitivno pozna, in pač mam, in sem pač, je razlika, če imaš starejšo sestro al pa starejšega brata. Se mi zdi, da mam mal tistga fantovskega obnašanja, in to mogoče se teže vklopiš v skupino pri puncah, recimo, ker pač, ne vem, ker te mogoče že druge stvari zanimajo pa ti niso tok pomembne ene stvari v smislu od, ne vem, lakiranja nohtov al pa kaj takega, ker pač, recimo, ne to tok zanima, ker doma maš tri razgrajaške brate (smeh), pod narekovaji razgrajaške ... Vedno sem bla za akcijo, mislim vedno sem bla za kaj ušpičit, malega pač, kot najstnik, al pa tk za kam it pa karkoli. Da nisi nič zategnjen, no, da te ne kr preveč skrbi glede vsega, da te nimaš nekih ful predsodkov pa pomislekov glede česa, ampak da si v bistvu skoz odprt, da se pustiš nekam peljat.

- Kak pa je bil tvoj odnos, v času šole, do nasprotnega spola, torej do fantov?

V osnovni šoli so nas začeli fantje zanimat, nas, našo skupinco punc, no, pa mene, tam pri nekih dvanajstih letih, približno, al pa trinajstih. Prej se ne spomnim, da bi blo pač kaj izrazito posebej, so bli bolj kot ne fantje pač fantje oziroma nisi nikoli v takem kontekstu razmišljal o njih o nasprotnem spolu. Takrat pol smo postale radovedne tak kot vsi ostali, pa smo se v bistvu sparčkali, mal, bolj zarad radovednosti, ne vem, če smo bli v resnici pač neki, dobro, pač bil ti je nekdo všeč, in pol smo se malo poparčkali sem in tja. Sam to itak ni trajalo dolgo, ker pač ni blo resno, to je blo tok da si pač vidu za kaj sploh gre. (smeh) Po mojem bolj eksperiment, no.

V srednji šoli pa ... ne vem ... pa sem bla bolj zadržana pa, kake tri leta približno nisem nič ... nič delal na tem v smeri fanta, niti me ni ... ne vem, če sem hotla, pravzaprav. Se mi zdi, da sem uživala v tem, tak da pač mam mir in da, ne vem, pač se mi zdi, da mi je bilo po eni strani prav kul. ... Ja, blo je zanimivo spremljat vse dogodke okrog in tud vse spremembe in vso parčkanje in vse to ljubezensko sceno, bi temu reku, no. To je blo vsekakor zanimivo, definitivno.

- Sama torej nisi imela v srednji šoli fanta?

Ja, pol konc srednje šole, tam ja.

- Zdaj se seliva v bolj zdajšnje obdobje, zdaj trenutno. Kakšni so pa zdaj tvoji odnosi s starši?

Ma zdaj so ful boljš, mislim, bolj sproščeni so, ker jaz nisem več najstnik (smeh) in še zmeraj se lahk ful skregamo glede določenih stvari, predvsem z atanom, z mamno ne. Mama je ful razumevajoča, ful je carka, res, ful je fajn. Razume stvari, ne vmešava se v stvari, prepusti v bistvu, da si ti, konc koncev si odrasl človek pač kokr si še vedno na dom, al finančno al kakorkoli, še zmerom pač ti pusti, da si tisti individualist, tak, kot si. Ata tud no. Več svobode je zdaj, to se pozna, in zarad tega je tud boljš. In tud vlk manj se vidimo, zarad tega, ker pač pridem za dva dni, pa še to me večkrat pol ni dva tedna al pa kaj takega. Pa v bistvu prideš, redkeje se vidiš in se mi zdi, da te drugač jemlje, v drugačni luči. Pa tudi je razlika, ker ne rabiš nič več vprašat, al lahk kam greš, ampak ti poveš, da te ne bo al pa da nekam greš. Ampak smo pa na takem odnosu, recimo, da komuniciramo, no, da povem, da nekam grem. Tud ko sem doma, nikol ne grem kr tak. Ampak povem, tud če ne grem z domačim avtom, ampak povem, recimo, jaz grem zdaj tja pa tja, me ne bo. Ampak je pa ful fajn, ker se v bistvu počutiš svobodnega pa kr te ne omejujejo, čeprav se hočejo kdaj kaj vtikat v tvoje zadeve. Ampak pač poveš, da tak ne gre.

- Kaj pa s prijatelji?

Prijatli pa zdaj meni kr vlk pomeni prijateljstvo trenutno v tem obdobju. Oziroma pač v zadnjih letih. Se ful fajn razumemo. V bistvu so na prvem mestu neka pri meni, pred čemerkoli, ker so mi tok pomembni pa tud se ful fajn razumemo pa se mi zdijo neka, ene izmed glavnih, če ne celo glavna opora trenutno v življenju. Z njimi deliš to, kar si, trenutno. Od tega da, ker so pač podobni tebi, da si enako, da si v procesu šolanja al pa zaključevanja šolanja, pa potem zaposlitve naprej, iskanja pa tega, pa bolj podobno je glede ljubezenskih zadev. Podobno, al si samski al pa si tud začenjajo resno, pač resne partnerje pa družine pa to. Se mi zdi, da smo si pomembna opora, pa da mam fajn prijatle, to je to.

- A fanta imaš sedaj?

Ne.

- Se vidiš, je tvoja želja v prihodnosti, da bi si našla partnerja pa na primer ustvarila družino?

Ne vem. Pravzaprav ne vem. Mislim, da me lahko v vse smeri vleče. Ne, nimam posebne, da bi si ful želela to, v bistvu, če bi si ful želela, bi verjetno kaj delala na tem, pa verjetno bi tud ne bla bi tok samska, ampak enostavno mi ni problem oziroma mi na nek način celo ustreza. Pa tud pol si postavim neke take mal hujše kriterije al pa vrednote, zarad tega pa se mi zdi da pač se ne bi kr spustla v zvezo, če že vnaprej vem, da pač se v nekih vrednotah al pa z nečim z nekom ne strinjam. Se mi zdi, da pol ... Ja, lahko bi, mislim, mela pač partnerja pa družino. To je pa po moje odvisno od tega al najdeš takega partnerja. Če ga najdeš, ok, super, zakaj pa ne, saj itak pol si čisto zadovoljn pa srečn pa hočeš družino pa vse. Če ga pa ne najdeš pa ne vem, če bi me to glih preveč obremenjevalo, vsaj zaenkrat ne, zato ker se mi zdi, da pač so tud druge poti v življenju, pa, karkoli, pravzaprav. Al si sam, al se usmeriš na kako drugo pot.

- Kaj pa, glede na to, da zaključuješ študij, kako si zadovoljna s študijem, s svojo profesionalno potjo?

Se mi zdi, da sem bolj slabo profesionalno usposobljena, kar je tud moj problem, ker pri našem faksu je tak, kolko se daš zravn, tolko lahko odneseš. Ne sili te tok, tako kot recimo drugi faksi, kjer je treba bit redno tam pa redno sproti vse delat pa se še ful učit pa to in že avtomatsko morš neki odnest, ker pač pogoj je tak, da ne morš študirat. Pri nas je dokaj, za moje pojme, luftarski faks in ti oni sicer nekaj ponudijo, ampak če tistega ne zgrabiš pa se še dodatno sam zravn angažiraš, ne boš tok odnesu. In se mi zdi, da jaz ki pač mi je šola vedno tak, da pač mam tak kot

hobi jo, postrani nekje, sem se pač premalo zraven dala. Se mi zdi, da nimam take profesionalne usposobljenosti kot bi jo rabla. In tud nisem tok zadovoljna s tem, kar znam al pa kar ne znam. Delno je kriv faks, smer študija, ker bi lahk drugač naredli al pa več ponudli, delno pa, več pa seveda jaz, po mojem. Ker bi lahk tud s tem, kar ti dajo, si pač pomagal. Po drugi strani pa poklic, za katerega se izobražujem, sta mi oba fajn, nimam nič proti nobenemu od teh poklicev, sam nisem pa prepričana, če je to to, kar bi jaz hotla delat. Skoz, recimo, vsaj skoz. Mislim, mi ni žal, konc koncev mi ni žal, da sem ta študij dala skoz, da nekaj pač o tem vem, da nekaj o tem znam, mi je pa žal, da nisem kaj drugega, da bi pač kaj drugega poklicno ukvarjala oziroma bi še kaj, ampak pač ni tak enostavno it štir študijev al pa treh.

- Ampak se pa vidiš na primer kot zaposleno oziroma vidiš, da imaš neko željo nekaj postat in da boš našla delo; ali te skrbi, da ne?

Ne, pravzaprav sploh ne vem, kaj naj sama s sabo. (smeh) In tud ne, nimam, mislim, ne obremenjujem se s tem, a bo služba al ne bo, a dobiš službo al ne, mislim, saj verjetno zdaj bolj kaže na to, da je bolj problem v raznih poklicih. Ampak se ne obremenjujem s tem, ker si v bistvu sploh v resnici ne vem, če si želim delat v tem poklicu in če hočem to službo. Zaenkrat pač se mi zdi, da počakam kar bo, bo, ko bom tak dauč, da bom rabla pač redno zaposlitev in bom pol vidla, kaj bom. A bom v kakem drugem poklicu al pa bom ... Ne, ne vidim se še trenutno kot zaposlena, verjetno bom šla kr kam še v Evropo malo se izobraževat, še na kakem drugem področju. Ne šola, ampak tak v smislu prostovoljstva pa to.

- Če pomisliš na čustva pa na svoje čustveno življenje, čustveno doživljanje. Se ti zdi, da si to, kar si, glede čustev, ali jih moraš kdaj skrivat, al so kaka čustva, ki se jih bojiš, ki te jih je strah; se ti zdi, da si svobodna, da lahko vsako čustvo izraziš?

Se mi zdi, zdaj v zadnjih letih, zadnjih recimo dveh, treh letih, sem se kar se tega čustvenega področja ful spremenila ozirama al sem se spremenila al pa so prišla bolj do izraza nekatera čustvovanja, ko pa prej. Zdi se mi, da mam tok močna čustva, večino čustev mam močnejših, da jih v bistvu niti ne morem preveč skrivat, tak da mam potrebo po tem, da jih dam ven, pa naj bo pozitivna al pa negativna in pač slej ko prej to opazijo tisti, ko so mi blizu, ker pač bi težko, nisem tok introvertiran človek, da bi zadržala v sebi neka ful močna čustva, čist v sebi, in da jih nebi, recimo, nobenmu povedla. ... Ja, pač to opazim, da so dokaj, zdaj zadnje cajte, da mam dokaj intenzivno čustvovanje, to sem pač ... Ja, no. Od tega da, če maš nekoga rad, da ga maš ful rad, da če si na nekoga navezan, da si ful navezan, da te kaj razjezi, da te ful razjezi, od tega da če si kaj razočaran, da si ful razočaran, da si res žalosten zarad tega no ... Tak no, pa še kr se mi zdi, da nisem preveč čustveno stabilna zdaj. Se mi zdi, da se kr spreminja. Si kul, pol pa te nekaj vrže s tira pa si kr nisi več, pa si že tam v nekem drugem čustvu, pa pol spet nazaj pa si spet vredu. Tak se mi zdi, tak kot kako najstniško obdobje, kar se čustev tiče, se mi zdi. Takrat nisem tok, takrat je bolj stabilno, mogoče sem zamenjala.

- A v najstniškem obdobju si bila bolj stabilna?

Bolj stabilna, ja, nisem imela tok problema s čustvovanjem pa da bi blo tok različne burne reakcije, mislim, burne so ble, ampak niso me presenečale same sebe, pač, tak je blo ko je blo. Se mi zdi, da ni blo tok, so ble kompulzivne, ker kot najstnik, ane, pač vzroji za kako stvar, ko mogoče drugač nebi, samo, je to takoj minlo, pač, je bla sam kot taka muha, ok, ok, nič zamerljivega, nič posebej, da bi si posebej k srcu gnal pol neka čustva. Pač so prišla pa so šla, v eni uri pa so šla tud.

- A se ti zdi to slabo zdaj, trenutno, da si ne nestabilna čusteno, ampak da so čustva tok močna? Ja, mislim moti me, tak da s tega vidika se mi ne zdi glih, za mene se mi zdi boljš da nebi, no, oziroma lažje je živeti, če tak rečem. Če, ne da te ne briga nič, ampak da si malo manj obremenjen oziroma da te ne tok, ne vem, če je pozitivno čustvo si čist hepi, če je negativno si čist anhepi (unhappy) (smeh), no, mislim, se mi zdi lažje, če te ne tok premetava po totih

čustvenih valovih sem pa tja, da si mal bolj, da te ne tok vržejo s tira zadeve, al pa da te ne tok motijo kaka čustva al pa kaj takega.

- A te motijo kaka lastna čustva, prav motijo?

Ja, recimo ... kaj me moti ... moti me to, že to me moti, da mi gre kaj na živce, da ti nekdo neki, sam to je ful redko, odvisno, kaka je oseba, na kak način komunicira, ampak me moti recimo to, da me moti odnos ljudi do tebe. Recimo če ... kak odnos do nečesa pokažejo, al do tebe al pa do nečesa, kar si se zmenu, da bi naredu, pa ne boš naredu, pa tud se mi zdi, ne sama stvar, ki je v ospredju, da nekdo bo neki naredu pa neki ni naredu, ko bi mogu naret, al pa da bi mogu prit pa ni prišu, ampak da me moti tisti odnos, ko ti ga pokaže s tem al pa ko ga ne pokaže, kr ti ne pove tega sploh, kr te ne pokliče, ker ga ne briga, ker pokaže v bistvu, da mu je vseeno. Mislim, ful me take stvari spravljajo s tira, al pa moti me, recimo, ... kako ljubosumje se te pa te pojavi včasih, no, to je itak tako čustvo, ko pač človeka moti, ampak se pojavi, ne morš kaj, bi blo kr boljš, da ne. ... Al pa tud kak, ja no, to.

- Zaupaš svojim čustvom?

V kakem smislu? Kak zaupam? Da so prav, al ka?

- Ja, pa da ti kažejo neko pravo smer. Na primer, če si ljubosumna, ne Ne, ker si lahk tud brez pravega razloga.

- Dobro, ljubosumnje mogoče res ni najboljši primer. Jeza. Na primer se razjeziš. A ti da to vedet, da nekaj ni vredu pa da boš začela gruntat, al boš sam rekla, uu, jeza, brezveze, ne, ne smem se jezit, v tem stilu. Če lahko zaupaš, da ti čustva pokažejo na nekaj, da se nekaj dogaja in da se je vredno s tem ukvarjat, al pa da se je vredno vprašat, zakaj sem pa zdaj ljubosumna?

Ja, ja, ja, definitivno, jaz definitivno mislim, da vsako tako čustvo ma svoje ozadje, od koder izvira, ker nisi kr tak jezn za neko stvar, za katero en drug ni. To izvira neki iz tebe iz nekih česarkoli že, od ljubosumja do jeze, do tud pozitivnih čustev. Ja se mi zdi, da ja, je vredno, bi blo vredno, no, se poglobit oziroma raziskat zakaj. Sploh, če hočeš se rešit tega. Če hočeš, da pač, ne vem, te nebi razjezlo več, če bi ti nekdo reku, ne vem, recimo, da maš nek vzdevek in da te nekdo skoz kliče po vzdevku in se vedno razjeziš. Zakaj, se vprašal, zakaj me pravzaprav to moti in če bi razčistu, recimo, te pol nebi več motlo. Ne morš si rečt, ja, ne bom se več jezu, ker enostavno bi se jezu. Če bi v bistvu raziskal pa bi prišu do tega, da bi te to res ne več motlo, ker bi pač razčistu, pol bi pa ne, no. Samo se mi zdi, da ni tak lahko prit do dol oziroma it raziskovat take zadeve.

- A se ti zdi boljše ne tega občutit, al se ti zdi boljše občutit bolj intenzivno, pa gre včasih na živce, pa maš včasih preveč vsega?

Počutiš se živega, to je res. (smeh) Ker pač maš, ma ne vem. Ne vem, jaz v bistvu verjetno nisem, boljš ne v taki meri, da pač, dobro, ne morš rečt, da nebi rad kaj občutu, itak da ne, ampak, se mi zdi, da je boljš, če ne tok, no, ne tok intenzivno vse občutiš. Vprašanje pa, kaj je za druge okrog tebe boljš.

- Še zadnje vprašanje. A misliš oziroma kaj misliš, kakšno vlogo ima oče pri tem, pri tvojem čustvenem svetu, kako izražaš čustva, kako doživljaš? A misliš da ima, da je imel vlogo v času odraščanja, je bil pomembn?

Ja, po mojem je. Tok zarad tega, ker so bla nekatera čustva kaznovana, v smislu, ne vem. Mislim, reakcije, ki jih imaš, nastanejo zaradi čustev, a ne, in ti se počutiš al jeznega al manjvrednega al pa zapostavljenega al pa karkoli, sploh, recimo, ob neki določeni situaciji. In to, taka situacija izzove neka čustva, ki jih imaš, in neke reakcije, recimo, če si jezen, začneš kričat al pa, ne vem, zlomiš neki, kuli tam, zmišljujem si. Če si žalostn pol jokaš pa take zadeve in se mi zdi, da če reakcija staršev, tud očeta, na tista čustva, ki jih ti pokažeš ob neki določeni situaciji, vplivajo na to. Recimo, ne vem, očitno pač maš potrebo po tem, da te ne nekdo komandira al pa da ti ne sitnarijo z nečim, ampak, da ti pomagajo naredit domačo nalogo in ti rečeš, ne bom je oziroma pač ne znam je al pa kakorkoli, pomagaj mi, in pol lahk pride do tega,

da ker ti jezikaš nazaj in sem bla tepena, recimo, ne vem, parkrat, al pa vsaj grozil mi je pa tko, sam ne tk, ampak recimo no, kao vzgojni način je bil tak. S čemer se tud ne strinjam, sploh, ampak se mi zdi, da to vpliva, no, mislim, definitivno vpliva na zdajšnje čustvovanje in na vse skupaj, mora vplivat.

- Hvala.

Intervju št. 2 (Filip)

- Kakšne spomine imaš na otroštvo?

Tja do enga leta se ne spominjam, potem se pa spominjam svojih sester, ko sta se rodili dvojčici in potem tud vseh ostalih otrok. Nas je ene šest, tri sestre, ne, štir sestre pa dva brata in se zelo dobro spominjam, kako smo jih šli v porodnišnico iskat pa gledat pa tud na splošno, ko smo kam šli, kakšne izlete se spominjam dobro, kakšne take dogodivščine, ki ti ostanejo v spominu za vedno. Pa tud kakšni vsakdanji dogodki, tako ne, ki se mogoče tud vsake tok časa ponavljajo.

- Kako je bil v tvojem otroštvu prisoten oče?

Ja mislim, da je zlo odigral pomembno vlogo. Ker sem jaz prvi fant, in potem, dokler nisem bil star petnajst, šestnajst let sem bil edini fant v družini. In nisem imel recimo nobenga takega zaveznika, same punce. No, potem, ko sem dobil še mlajša brata, se je pa malo, malo se je razmerje podelilo. Prej sem bil samo jaz bolj od fantov, zdaj se je pa malo drugače. Drugače, oče mi je pa zelo, dobro se razumeva, veliko skupaj debatirava o raznih stvareh, tako da mislim, da je zelo pomembno prispeval k oblikovanju mene, mojega vedenja in vsega kar spada zraven.

- Se spomniš kakšnih stvari, kar sta skupaj počela, npr. da je bilo samo vajino ali pa kaj si še posebej rad z njim delal?

Aha, jaz sem že zelo zgodaj začel oblikovat iz lesa, ne vem, ko sem bil še štiri, pet let star. In ati je imel včasih za hobi delavnico in posebej v zimskem času je bilo več časa, je bla zgodaj tema, v zgodnjih večerih sva večkrat delala recimo za jaslice, cel projekt jaslice in sva recimo cel december pa še malo prej kakšne tako po pol urce malo delala skupaj. In to se, meni se zdi, taki večeri, prijetni, skupaj. ... Pol naprej, ko sem bil deset let star sem že pomagal druge stvari, ni bilo več toliko, ampak sem potem že bolj samostojen bil. ... Potem, kaj jaz vem, kakšne projekte, ko ati dela sam, to velikokrat skupaj se odločava. ... Potem mogoče kakšni izleti, hoja, recimo, ker niso ravno pri nas vsi za kakšne izlete pa daljše ture, sva večkrat midva ta glavna.

- Gresta prav sama oz. sta že prej hodila sama?

Ja, mami gre še zraven, zdaj mogoče zadnje čase še Martin, prej pa tudi punce niso se hotele odločit, ali jih ne zanima hoja ali pa tudi ne paše jim.

- Kaj pa kakšne stvari v otroštvu, ki ste jih počeli vsi skupaj? Kaj ti tako še posebej ostaja, kaj ste počeli skupaj, kako ti je bilo takrat?

Največ je povezanih teh skupnih stvari z delom na kmetiji, razna dela na njivi, travniku, tudi doma. Potem da bi ... kakšen skupni projekt, potem se že delijo, že niso bili vsi zraven.

- Vas je kar veliko za skupni projekt.

Ja, zato. Kadar je kaj več dela, lahko kaj več skupaj delamo, drugače pa se že takoj potem deli. Če ne drugega, že po starosti, ne moremo vsi delat isto.

- Pa na izlete greste skupaj?

Ja, zdajle zadnje čase bolj tako. Vsak po svoje gre, čeprav grem rad še zmeraj kdaj, če le utegnem, na kakšen tak krajši izlet.

- Si kdaj v otroštvu, se spomniš, očeta pogrešal?

Ja, spomnim se, ko je ati še prej, ko je delal v službi, ko je imel nekaj teh službenih potovanj za par dni, mislim da tako en teden, in je kar nekaj manjkalo. Drugače pa je večinoma bil skozi doma.

- To sem te sicer že vprašala, ampak a ti ostaja, če pomisliš na otroštvo ali pa na osnovno šolo, kak trenutek z očetom, ki ti je res dobro ostal v spominu, tak poseben. Omenil si delavnico, da sta delala skupaj po večerih ...?

Ja, lahko, ja, osnovna šola se spomnim, ko smo šli s šolo skupaj v jame, je šel on z mano. Drugače je zmeraj bolj mami hodila v šolo, na govorilne ure pa te stvari. Enkrat smo šli pa skupaj v jame, je pa ati šel z mano. ... To bolj srednja, ne, osnovna šola?

- Lahko tudi, karkoli, lahko tudi zdaj, da ti je res veliko pomenilo, da je bil on zraven ali pa da ti res močno ostaja v spominu. Ti je res dragoceno, da je bil on ... Lahko so tudi npr. pogovori, si prej rekel, da precej debatirata.

Meni dosti pomeni, da se pogovoriva o takih stvareh, da vsak pove svoje mnenje o eni stvari, potem se pa skupaj odločiva, tisto, kaj je najboljša možna varianta. To mi dosti pomeni. Iz tega se dosti naučim, timsko delo.

- Torej ti še vedno veliko pomeni oz. če se še vedno pogovarjaš z očetom o takih pomembnih stvareh, ti je to zelo pomembno, njegovo mnenje, še vedno ga poiščeš za take stvari?

Ja, še vedno, ampak zdaj, ko se počasi osamosvajam, tako da ... Kakšna taka, ki se tiče tudi širše družine, se odločit, tudi vprašam, recimo, če je pa čisto nekaj zasebno pa ponavadi ne.

- Ampak na primer v najstniškem obdobju si se pogovarjal z njim?

Ja, ja, tako čisto normalen odnos sva imela, kot ga imava tudi danes.

- Kakšne pa imaš spomine, iz otroštva, na odnos med mamo in očetom?

Ja, imam zelo dobre, nikoli se nista kregala, vse sta reševala čisto tako mirno. Tudi če sta se včasih kaj sporekla, hitro sta vse obrnila v smeh. Tudi ni bilo takih stresnih situacij, da bi bilo kaj takega.

- Zdaj pa če greva na najstniško obdobje. Kako si doživljal odraščanje?

Jaz sem že zelo zgodaj začel odraščat, ti znaki so se pokazali, nižanje glasu in vse, kar je povezano z odraščanjem. Tako da sem bil že v šestem, sedmem razredu, ne, še prej, zelo zgodaj, no, in sem tudi že, dosti so me že tako mešali, kot da sem starejši, z leti zamenjali, čeprav sem bil še zmeraj čisto, ne vem, po starosti še mlad.

- Ti je bilo naporno, se spomniš tistega najstniškega obdobja, ali ti je bilo, pač, je bilo?

Pa mislim, da sem kar dobro prenesel. Če gledam zdaj za nazaj. Ni bilo nobene take situacije. Mogoče je kakšna taka situacija, zdaj če bi danes, bi drugače razmišljal, bi kaj drugače ukrepal. Ampak takrat je tako bilo. ... Takrat se odločaš po svoje. Danes malo bolj trezno premisliš pa vidiš, mogoče tudi danes imam drugačen pogled na svet kot takrat. Takrat ga verjetno sploh še dosti nimaš, vidiš samo svet okoli sebe, kaj več pa že ne.

- Kako pa si bil takrat z očetom? Se spomniš, ali ti je bilo ... a sta se kregala?

Ja, takrat je bilo pa kar, ne vem, včasih sva se kar, ali sem bil jaz trmast ali ... sem kaj prehitro, kakšno tako sem ušpičil, me je potem ati malo nakregal, potem sem pa šel za kakšno popoldne malo stran, potem zvečer je bilo pa že dobro. To se je kar večkrat dogajalo, to obdobje pride ... Potem se je tudi na koncu, zvečer je bilo čisto vse vrede že. Pač pozabiš.

- Ampak zdaj, če pogledaš nazaj na to obdobje, razumeš njegova dejanja?

Ja, jih ja. Mislim, da sploh ni bil tako strog. Bi jaz mogoče danes v kakem primeru bil bolj strog ali pa kakšne drugače ukrepe.

- Kak pa je bil tvoj uspeh v šoli?

Skozi sem bil prav dober, celo osnovno šolo in celo srednjo šolo.

- Kako si se pa počutil med vrstniki?

Ma tako. V osnovni šoli nisem imel tako dosti prijateljev, ene par. Tako da tudi nisem imel. No, v srednji šoli sem se pa zelo dobro razumel, še danes imam res prijatelje, ki se dobimo skupaj, imamo še kontakt. Skoraj bolj kot v srednji šoli. Čeprav se tako pozdravimo pa tudi govorimo, samo, ne vem, drugačen občutek je. ... Za nazaj težko presodiš, kaj se je takrat dogajalo.

- Si se dobro počutil, si imel koga, si rekel, da si imel sošolce, to je tako obdobje, ko ...

Ja, mislim, da je to obdobje tako, sem v puberteto že dosti zgodaj padel in potem tisti konec srednje šole, ne, konec osnovne šole je tako, če po svoje trmariš pa ... svoje muhe imaš ... potem je to malo drugače. Čeprav še danes s parimi še dosti delamo pa govorimo skupaj.

- Se spomniš kakšnih svojih lastnosti, ki so bile dobro sprejete ali pa kakšnih, ki niso bile dobro sprejete med vrstniki?

Ja, recimo dobra lastnost je to, da nisem reagiral na kakšno res sporno situacijo, da se nisem pretepal, razbijal, ampak sem kar bolj besedni obračun ali pa bolj na lahko, nisem reagiral tako močno. Mogoče slabše stvari, da ... nisem toliko govoril, recimo, čeprav se danes skušam popravljat malo, da nisi skozi tiho.

- A si bil skozi tiho?

Ne skozi tiho, ampak, kaj pa vem, občutek imam tak, da nisem govoril, danes je malo drugače.

- Se ti zdi to nujno slaba lastnost?

Po moje slaba, mogoče, ne sprejemajo te tako, ker si malo odmaknjen, se nočeš pogovarjat ali, ne vem, kaj takega.

- Torej se ti zdi, da si bil odmaknjen?

... Ne da bi bil čisto, ampak tako, nekaj so me imeli malo za več, tako, ne več, nisem bil, da bi bil čisto povezan, ampak smo bili ena družba, ena klapa, ko smo manj govorili. Čeprav potem se je to kar spremenilo, na koncu.

- Kakšen je pa bil tvoj odnos (zdaj sva še v šoli) do punc?

Aha, jaz sem jih jemal čisto tako, nisem zafrkaval jih, sem razumel vse, mislim da večinoma sem s punco sedel v klopeh, s sošolkami, tako da smo se dobro razumeli pa pomagali med seboj.

- Si imel tudi kakšno punco v osnovni ali pa srednji šoli?

Ne, v osnovni šoli ne. Ne, nisem imel nikoli kakšne, da bi prav rekel, kakšno resno razmerje.

- Zdaj pa če se preseliva na sedanost. Kakšni so tvoji odnosi s starši in prijatelji danes?

Aha, s starši ... Ja po moje ni več tisto otrok – starš, ampak je že bolj odrasla oseba. Se skoraj primerjamo kot enaki med sabo, tako da se sam odločam, pa ... Delam tudi ostalo, skušal sem mogoče tudi posnemati kdaj starše ... Tisto mogoče, kar moji starši niso težili, kaj več tega ... Več kakšnega pa kam iti, več moram kot včasih.

- Ampak še vedno imaš z njimi tak odnos, še vedno ...

Ja, še vedno spoštujem brez da se bi kregali. Mislim da, sploh ne vem, kdaj smo se nazadnje kaj skregali. Tudi recimo ko kam grem, sporočim kje sem pa tako, čisto te splošne informacije. Tako da vejo, kje sem, da oni vejo, kje sem jaz ali pa obratno.

- Kaj pa prijatelji?

Prijatelje lahko delim, imam različne. Eni so recimo pevski zbor, potem zdaj, ko sem bil na faksu, sem imel tudi dobre. Ene štiri, pet nas je bilo skupaj, ki smo bolj redno hodili pa smo hodili tudi na kosila in se tudi kdaj srečamo, pa gremo na obiske, grem zmeraj k njim na obisk, če me kakšna taka pot zanese. Potem imam pa veliko prijateljev še med skavti. Kar en krog je, krog voditeljev, nas je ene devet, deset, ki se res dobro razumemo. Tudi če se kaj zmerjamo, zmeraj samo hec. Mogoče včasih, če se nam zdi, da vsi mislimo resno, potem na koncu izpade hec. Smejanje je skozi, pa zbadanje med sabo.

- Si tudi zaupate, osebne stvari, na primer?

Ja, zelo. Postavljen si itak v tako funkcijo, voditelj, da si moraš zaupati. Recimo, gremo na poletni tabor, je treba nekaj narediti, aha, trije smo in moramo vse pripraviti, do vsake podrobnosti. In eden ne more tega. Vsak si razdeli delo in tisto mora narediti. Če ni tega, potem nekaj manjka. Lahko je zelo pomembno, tako da ni mogoče izvesti tabora.

- Kaj pa z brati in sestrami?

Ja ... jih lahko tudi delim na več. Starostna ... z Martinom sem osemnajst let razlike, tako da je veliko drugačen odnos kot s Klaro, Moniko, Marijo. S Klaro se zelo dobro razumem, tudi večkrat govoriva kaj. Z Moniko pa Marijo manj, nista prav zgovorni pa ne vem, o čem bi se pogovarjal z njima. Z Lucijo pa, kaj ti rečeš, je vedno nekaj užaljena, neka ihta, je v dobi pubertete, tako da je zelo zanimivo. Tamalim je pa dobro, ko se smejimo, se po meni kopljejo.

- Kakšna pa je tvoja profesionalna oz. zdaj še študijska pot?

Zdaj, končal sem štiri leta študija lesarstva na Oddelku za lesarstvo na Biotehniški fakulteti. Zdaj me čaka še en izpit, potem pa diploma. Potem pa kakšna zaposlitev, če se bo le dalo.

- Si zadovoljen s svojim študijem pa tudi s to smerjo? Ti je to to, kar si želiš delati?

Ja, želim si delati v tej smeri, ampak nisem zadovoljen s situacijo, mogoče tudi s študijem. Ni šel v korak s časom, je po moje za časom. V zadnjih štirih letih se je situacija tako spremenila, bi morali čisto drugače začeti. Ko prideš na eno delovno mesto, praktično lahko začneš od začetka delati.

- Ampak se vidiš v tem poklicu, lesarskem?

Ja, se vidim ja. Tudi že doma ogromno izkušenj pridobim. Na faksu teorijo, doma prakso, tako da je skupaj, mora skupaj prit.

- Rekel si sicer, da še nisi imel punce, ampak če se uzreš malo v prihodnost. A se vidiš z eno punco oz. si želiš kakšne veze, družine?

Ja, želim si ja. Po moje zdaj prihaja ta čas. Zdaj sem dosti po svetu hodil, več časa sem drugim aktivnostim. Zdaj po moje prihaja čas, da si še kaj zase vzamem.

- Kako bi opisal svoje čustveno življenje? Čustva. So ti čustva domača, tuja, se jih bojiš, te strašijo ...?

Ma ja, ne vem, zelo hitro me kakšen tak dogodek spravi v solze. Čeprav, kar avtomatično jih zadržuješ, pa skrivaš. Po moje, če gledam pri sebi, po moje jih preveč zadržujem zase, da jih ne kažem.

- Zakaj pa jih ne kažeš?

Po moje je to že po naravi tako, da ... Kar nočem pokazati. Kot ena ovira te nekaj drži. Do ene meje lahko, potem pa konec.

- Torej se ti zdi, da je žalost taka najbolj, da te najbolj teži?

Ne žalost, saj to ni nujno, da je žalost. To je lahko sreča, veselje. Ni vse žalost. Žalost je tudi eden od možnih dogodkov. Jaz se lahko toliko smejim, smejiš ... Zadnjič smo mi prav solze res dolgo tekle, ne vem, kje smo že bili. Po moje nekje smo bili skupaj. ... Po moje tudi, ko vidiš kakšno stvar ... Zdajle se ne spomnim, kje sem na zadnje doživel nekaj res tako, da te čustva preplavijo čisto.

- A kot ganljivo?

Ja. Pa ni bilo dolgo nazaj.

- A se ti zdi to slabo?

Ne, mislim da je dobro, da je to včasih. Če je pa prevečkrat, pa ne.

- To praviš ti ali družbena pravila?

Jaz, jaz.

- Torej si želiš, da bi bilo drugače oz. bi to rad pri sebi spremenil?

Ne. Mogoče samo to, da bi večkrat pokazal čustva. Pa ni važno, kakšna so.

- ... Se ti zdi, da kakšnega čustva ne poznaš, na primer jeze?

Mislim, da se jaz sploh toliko ne jezim, da kar bolj mirno prenesem ali pa ne izražam je na tak način, da bi jo lahko imenoval jeza.

- Kako pa jo izražаш?

Hmmm ... Kako to opisati, to je težko. ... V glavnem, če je kaj narobe, se ne jezim takoj, ampak hočem po ovinkih okoli speljati, da potem nekako prav pride, čeprav ni, ne.

- Se ti zdi, da jo kdaj nalagaš, nalagaš jezo, da bi potem kar kaj razbil?

Ja, po navadi me tamali jezijo, potem moram pa kakšne malo prijeti, hlače strest. ... Mislim, da največ doma, tako da me kar zapored.

- Zdaj, ko si govoril o očetu, se spomnil za nazaj. Se ti zdi, da je bil oče pomemben lik v tvojem odrasčanju?

Ja, mislim da je, zelo. Le tisto vlogo pokaže, praktično vodi celo družino, se odloča, skoraj reče zadnjo besedo. Pa tudi kot en zavetje, kot en branitelj v kakšnih situacijah, se postavi zate.

- Torej ga doživljaš kot »očeta na mestu«? Je oče, ki si ga želi vsak.

Ja. Ja, ja, recimo, ker me ne zmerja, če kaj ušpičim, pa saj bo drugič boljše. Iz tega se naučiš za življenje naprej. Ta prvič ne moreš že tako narediti.

Intervju št. 3 (Ana)

- Kakšne spomine imaš na otroštvo?

V glavnem v redu, mislim, nimam kakšnih travmatičnih spominov, nimam no. V glavnem, bi rekla, da se po moje spomini vežejo bolj na mamo, ane. Tista prva leta, ko smo živeli skupaj pa tud ni tko, da bi se spomnila kakšnih slabih stvari. V redu, no. Mislim, da sem imela lepo otroštvo.

- Oče pa mama sta bila skupaj do?

Do mojga petga leta.

- Kaj pa potem?

Potem je pa, se prav, najprej sva se z mami preselili k star mam, tok časa, da so se uredile vse tiste stvari glede stanovanja ... Z očetom v bistvu nisem mela poj več nekih tko ornk stikov, nikoli ni blo tko, da bi za vikende hodila k njemu ali pa kaj tacga. Oče je bil namreč alkoholik. Tako da on je živel pri svoji mami, kiro sem jaz še zmeraj obiskovala in tam sem ga recimo tko srečala. Odnosi so bli, bi rekla, kot z nekim stricem, tko mau. Kako si kaj, gor, dol, nč kaj dost več. Ni se nikol kaj dost zanimal, no. ... Potem pa kmalu, po enem letu, je pa mami začela hodit z enim drugim moškim. Sta še zdaj skupaj. Imam tud polbrata. Pol sta živela skupaj.

- Kaj se spomniš iz teh zgodnjih spominov, kolikor se lahko, ko je bil še oče prisoten? Koliko se spomniš vašega skupnega življenja?

Ja, mislm, spomnim se določenih dogodkov, trenutkov. Moram rečt, da se spomnim in dobrih in slabih, ni da bi si ene stvari bolj zapomnila. ... Verjetn nisem bla velik z očetom, sploh, tako da bi me kam pelau. Zato ker se mi zdi zanimiv, da se spomnim par takih, ko sem bla z njim, se prav je blo verjetn to dost izjema bolj, zato se verjetno spomnim. Spomnim se recimo ene take, ko nisem nekaj ubogala, pa me je po riti. Tko, mislim, se spomniš kakšnih takih posebnih dogodkov z očetom. Vem tudi, recimo, da, recimo, če je prišel domov pijan, je bil zlo, mislim, je bil dobre volje, je bil prijazen z mano. In to se je poj še tud kasneje, ko sem ga srečala, ta vzorec isto. Če je bil trezen je bil tist hujš, kokr pa kadar ni bil. Tako da vem, da včasih recimo, ko je prišel domov, se je meni zdel tak, se je igral z mano, pa tam skakal pa to, takrat se je mami umaknila. Zdaj vem, da to je bilo takrat, ko je prišel domov pijan, ko ga je mami imela že polhn kufer. Take stvari, no, se tko mal spomnim. ... Nimam, hvala Bogu, kakšnih takih travmatičnih, da sta se kregala pa to, ker se nista pred mano kregala. ... Tko, potem se mau spomniš bolj iz slik, pa to. Kaj pa jaz vem. ... Kakšne take zlo specifične se spomniš, ane, ne vem, kako me je peljal nekam, kjer so kegljal, pa take stvari, pač malenkosti.

- Kaj pa potem z očimom? Kakšne pa imaš potem spomine?

Ja, z očimom nikoli nisva imela enga takega odnosa hči-oče, nikol. ... Tko da tiste prve spomine, mi je bil tko čist vredeu, simpatičen, samo sploh nisem dojemala ga v smislu, da bo on zdaj cel življenje ob nama z mamo, to nisem na ta način dojemala. In se tud spomnim, da je bil ta, da sem to nekak zapopadla, da zdaj pa to tko bo, mi je blo to ena taka travmatična po svoje, spomin, sploh recimo, ko je mami poj zanosila, se mi je tko zdelo, kaj, a zdaj pa kar to to, ane, mislim tko, nikol mi ni blo tko predstavljen, kkor poslušā, zdaj pa to, z njim bom celo življenje, ker nista se pa prav poročla. Ni blo ene take prelomnice zdaj je pa to to. Sta pa skupaj živela in jaz sem tko se spomnim, po moje ene par let mislila OK, to je zdaj pač on je tu, kot mau na obisku, dokler se ni brat moj rodil. Takrat mi je pol ratal jasn, tudi malo večja sem že bla. Brat se je pa rodil, ko sem bla enajst let. ... Tko da, ne vem, nikol tud on ni prevzel te vloge, da bi bil moj oče, niti mu jaz nisem pustila. Ker potem, ko sem bla jaz najstnica, upornica totalna, sem mu zmeraj dala vedet, ti mi ne boš govoril, kaj naj delam, ker ti nisi moj oče.

- In je to sprejel?

Mislim, ja, ni tak tip človeka, da bi si glih analiziral kakšne stvari, tako bolj na preprost način. Če sem se pač jaz uprla, si je on mislil verjetno, bo že mama z njo.

- Kak pa je bil tvoj odnos z mamo po tistem, ko sta se ločila?

Ja ... Jaz imam, mislim, kar v glavnem, se mi zdi, da sem imela zelo dober odnos z mamo. ... Ne vem ... če bi kaj drugega rekla. Tako, dober odnos, mislim, zmeraj, v vseh obdobjih, če pomislim, zmeraj me je tko nekak zastopla, nikoli me ni kaj forsirala. Tko no, doma tud pravijo, da sem tako malo scrklana, drugi sorodniki to pravijo. Tko, da sem zmeraj vse dobila. To je tud verjetn poj bla mau posledica tega, da ... kaj pa vem, mogoče kakšna slaba vest staršev. Da ti malo več probajo nudit. ... Pa tud sem bla dolg sama, do enajstega leta.

- Se spomniš, da si kdaj pogrešala očeta? Že prej, ko je bil, dejansko, pa tudi potem, ko ga ni bilo.

Ne, nikoli. ... Prav tko ne.

- Tudi kasneje, ne, ko si imela očima?

Ne. ... Mogoče en tak spomin mam, no. Ble sva, s prijatelco sva se zunaj nekaj igrale, to sem mogla bit stara ene sedem let, kaj tacga, sta bla že narazen. In so naju tam eni fantje lovili, in sem šla, ker to ni daleč, ko sta poj živela narazen. In potem sva letele tja, sem rekla, pridi, greva k mojemu atiju, bo on. Pa je reku kaj, kaj se tle nekaj, to se boste že otroci sami zmenili, in od takrat naprej tako OK, k njemu ne grem več, nikoli več nič. Ker prav takrat sem ga dejansko v življenju je bil to edin tak kontakt, da sem jaz šla tako do njega, daj, nekaj mi pomagaj, pa sem bila v bistvu tko otrok, saj on tudi verjetno ni mislu, zakaj se zdaj tu otroc nekaj kregate, verjetn. Ni zdaj, da bi mislila, da je kaj groznega s tem naredu, ampak tko no, to je en tak spomin. Drgač pa, da bi kdaj ... da bi ble situacije, ko bi si rekla, škoda, ker nimam zdaj enega odraslega moškega, na katerega bi se lahko uprla, ne, nikoli.

- Na očima se nikoli nisi obrnila kot na odraslega moškega?

Ne vem, v kakšnih bolj takšnih tehničnih stvareh že, daj mi pomagaj, nekaj mi popravi ali pa tko, ja, ampak na čustveni ravni pa ne.

- Če se zdaj spomniš, ko si bila malo starejša, odraščanja, najstniškega obdobja, kako ti je bilo na splošno to najstniško obdobje?

... Bla sem kr upornica ... Tako dost' nekak v obdobju osnovne šole, prva najstniška leta, sem bla, mislim da, dost' zaprta tud vase, tako da nisem doma razlagala kaj si mislim, kaj se mi dogaja in to. Potem, pri enih petnajstih, ko sem šla v srednjo, sem se pa totalno odprla, sem pa zmeraj vse razlagala doma, kaj se dogaja, od, ne vem, ljubezenskih stvari, do takih no, prijatlii, recimo, so hodil k men, so se vse poznal, vedel so kam hodim ven, tko, vse so vedel, kaj počnem. Mislim da najbolj tko, da bi rekla kritična, v tem smislu, da sem se res upirala, da smo traparije počel je blo tam nekje trinajst, štrinajst let. Takrat tud res po moje noben ni vedu kaj počnem.

- Se spomniš, je bila prav kaka situacija ali dogodek, da si se tako odprla in spremenila ...?

Ne, ne. Pojma nimam, kako je to prišlo do tega. Tko, vem, da sem tkole vsak večer sva z mami sedele pa sva se pogovarjale. ... Kaj pa vem.

- Rekla pa si, da stikov z očetom nisi več imela, razen tega, da ...

Kadar sem ga slučajno srečala.

- Kako pa ti je bilo to, je bil blizu?

Ja, par ulic naprej. ... Ne vem, mislm tko, če sem ga srečala na ulici sem zmeraj tako, če je bil kdo z mano, sem rekla, glej, to je pa moj foter, tko, brez, pa nima veze a je bil trezen a ni bil trezen. Tko, nikol me ni blo sram ga, da bi se ga sramovala al pa karkol. Tud mislm, da je bil to velk vzrok no, da so zmeri vsi zanga govorl, da ni slab človk. Sam pač pije. Tko. Škoda ker pije, ker drgač tko ni slab človk, v tem smislu. In tud mami ni nikol, niti v času, ko sta se ločevala, niti kasnej, da bi v bistvu kaj slabga tko men o njem govorila, čeprav verjetn si ni glih dobrih stvari mislila. Mi je blo to čist prizanešeno, tko da nikol nisem bla obremenjena s tem. Ne, ne vem, saj pravim, jaz sem ga tko dojemala kot enga strica, bi reku človk.

- Kaj pa šola pa uspeh. Rekla si sicer, da si bila upornica, ampak, kaj pa šolski uspeh?

Ja, v osnovni šoli, v času, ko sem bila upornica, je šolski uspeh tako nekak mal padu, no, to pomeni, da nisem bila več odlična ampak prav dobra. Ampak no, blo je tko, to iz petk na trojke padeš hitr, ane, to ni tko ... Predvsem zato, ker sem se z učiteljico kregala, jaz sem se zmeraj postavila po robu in to se poj hitro odraža na ocenah, tle nimaš kej. In tud tuki, recimo, sem zmeraj od doma dobila eno tako podporo, da nisem bila tista, ki sem bila zdaj za vse kriva. Mislim tko, že so me malo ej, brzdaj se, pa tko, ampak ne pa, počutila sem se, da mam doma oporo, tko bi rekla. Tko da nikol me ni to nekak tko fejest prizadelo, ta šikaniranja v šoli no, sem jih res, v bistvu iz osnovne šole najbolj, tko, travmatičnih spominov.

Tud takrat družbo no, mi je mal tko, takrat sem kr lahko zabredla v kakšno slabo družbo, sam se je pol tko obrnil, da nisem.

- Kako si se pa počutila med vrstniki?

Osnovna šola v bistvu ... tko, med sošolci ne preveč dobr, ker sem se večinoma družila s starejšimi od sebe. Zmeri sem mela prijatle tam kakšen razred al pa dva višje. Pol, v sredni, smo pa itak imel tako klapo, tko da smo bli res, tako super družbo no, kjer sem se počutila sprejeto. Zmeri sem mela en krog prijateljev, ki so bli res moji prijatli pa večina jih je še zdaj istih. V osnovni šoli mogoče najbolj tist tako obdobje, ko smo se tko nekje iskal. Ampak koj poj iz srednje šole ...

- Se spomniš kakšnih svojih lastnosti, ki na primer so bile zelo dobro sprejete med vrstniki ali pa kakšnih, ki niso bile.

Niso bile sigurn to, da sem bila včasih, precej bolj kot pa zdaj, kolerična, kar pomeni, da sem res, hitro so me lahko sprovciral. Tko, res ne vem, to mejo, ko mi je en na rep stopu, je bila zelo kratka. Tud ni se mi blo težko skregat, mislim, pa ne tko, da bi bila skregana, užaljena, ampak tko, povedat ljudem, kar si mislim, v trenutku. ... Dobre lastnosti pa, kaj pa vem, zmeraj sem bila tko zelo družabna, kako bi rekla, odprta, zmeraj za vsako foro, za vsako, ne vem ... Tko, za družbo, zmeraj sem bila v centru, če se je neki dogajal, jaz sem mogla bit tam. Mislim da, sploh v obdobju srednje šole, ko smo res mel velik prijateljev pa to. Mislim, da sem bila na splošno dobro sprejeta. Kot posameznik.

- A si ti tud k skavtom hodila?

Tud, ja. Saj to tud tko vpliva, no. Ta družba se je pol tko razširila. Eni ti, ki smo k skavtom hodili, smo se pol družili tud izven skavtov pa še tko v širši klapi. To je tud mislim da dost, skavti pa take aktivnosti podobne, ki so staršem zelo pri srcu, mislim da je dost vplival tud na zaupanje moje mami predvsem, da sem recimo lahko hodila ven zvečer pa take stvari. Vem da tam v osmem razredu jo je res skrbel, pol ko sem pa začela s skavti ven hoditi je blo pa tko, ni problema, kr pejte.

- Kakšen je bil pa tvoj odnos do fantov?

Zanimiv. Mislim da sem v času srednje šole, da sem kr rada flirtala s fanti. Nikoli nisem pustila kaj preveč, ampak zmeri sem pa rada bila v centru, no, tudi kar se tiče fantov.

- Si imela tudi kakega bolj resnega fanta?

Bolj resnega, ne. Ne vem, mela sem enga v kirga sem bila zalubljena leta in leta ampak skupaj sva bila pol leta, kar je v bistvu blo velik za tist čas, ker to je blo v osmem razredu. Potem sem bila še prej pa pol dolg v njega zaljubljena. Pol sem pa še v sredni šoli z enim pol leta hodila, ampak, to je blo to, drgač pa mislim, da sem mela vse skup, v cel sredni šoli, da sem bila s kakšnimi štirimi fanti po dva mesca. Mau, za lupčke pa tko.

- Kdaj pa si potem se resno vezala?

Prvi tak resni fant je bil moj zdajšnji mož. To je blo pa na faksu, konec prvega letnika faksa.

- Kako dolgo sta poročena?
Poročena sva pa zdaj štir leta.

- Kakšni so pa zdaj tvoji odnosi z najbližjimi sorodniki, mamó, polbratom, tudi z drugimi sorodinki, prijatelji?

Mislím, da mamó zelo dobre odnose, na splošno smo taka familija, da noben z nobenmu nikol ni skregan, da bi ble kakšne zamere al pa kaj, tega res ne poznamo. Smo taki, sicer, da, tko kot sem že rekla, tud jaz povem v facó, to smo vsi mal tko narjeni. Ampak smo zlo hitr spet vsi prjatli. Zdaj, na primer, ko sem poročena, grem domov na štrnajst dni. Tud z očetovo stranjo mam dobre odnose, s staro mamó pa s teto, sploh recimo s teto sva v zlo dobrih odnosih. Pa sestrična pa bratranc po oni strani. Saj ni velike žlahte tam na uni strani, ampak tko, kar jo je, smo v zlo dobrih odnosih. Z mamino stranjo pa sploh.

- Kaj pa s polbratom?

Aja, s polbratom tud, ja. Ja, ja. Zdaj sploh zadnja leta, kar je mal bolj tko odrasu. Prej, ko je bil otrok, je bil še čist majhen, sem bla jaz tista najstnica, takrat ne morem rečt, takrat ti gre pač na živce. Ampak zdaj se pa zlo dobr zastopva.

- S prijatelji pa si tudi rekla, da imaš še vedno?

Ja, ja, družbo mamó kr tako.

- Kakšna pa je tvoja profesionalna pot? Že delaš, si zadovoljna s tem?

Profesionalno sem se začela že na faksu ukvarjat, zmeri sem hotla delat v nevladnih organizacijah. To sem na faksu začutla to potrebo, da nočem hodit v službo sam zato, da bo eden od mojga dela nekaj imel, ampak da hočem pač neki več družbi tud prinest, recimo temu. Tako sda sem začela delat v nevladni že ko sem bla še na faksu. Pol sem kmal prevzela vodenje enga projekta in od takrat naprej mam več teh vodstvenih delovnih nalog, kokr pa. Zdaj sem recimo v d direktorja že dve let. In to mi ustreza. To mi res, tko se mi zdi, všeč mi je to, kokr sem rekla, da ne delam za profit. Tko da zaenkrat mi to no. Mam pa zmeraj mau to težnjo, da hočem vzet stvari v svoje roke. Nimam živcev gledat stvari, če se ne premikajo, recimo takih. Na splošno mi to pač leži, že ko smo na faksu delal recimo en projekt al pa karkol da delaš, nikol nisem bla tista k sem čakala, da se je neki zgodl. Moram daj, daj, ajde, akcija, gremo, gremo. Tko da mi tukaj tud paše taka služba.

- Torej si tudi diplomirala po moje zelo redno?

V bistvu ne, zato ker sem začela pač delat prej. Ko sem diplomirala sem mela redno službo, no, to je blo dve let po absolventu.

- Zdaj si poročena. Kak pa je vajin odnos z možem?

Zdaj je vreau. (smeh) Ja ne, tko pač, kaj pa vem, sva le skupaj zdaj, ne vem kok je to, enajst let, ane, to je velik. Tko vmes se vse sorte maš take aps end davns, ane. Zdaj, kako bi opisala najin odnos. Bil je svoje cajte precej buren, tko, bla so obdobja, ko sva se velik kregala, sploh recimo, mislim na začetku, če pomislím, sem se jaz, če zdaj za nazaj gledam, sem se zlo trudla uveljavnó to svojo volo, da bo tko, kokr jaz hočem. Pol čez neki časa pa vidš, da itak nima nobenga smisla, da to je čist brezveze, pa tko no. Pol sva mela pač pred dvemi leti eno tako precej travmatično izkušnjo, pa potem, pač sva se pol, tud to vpliva na odnos, ampak zdaj sva kul. Zdaj je tko, moram rečt, res, ne vem kako bi rekla, si težko predstavljám, to je to, kar si želim, no, tko, res mava, mislim da moraš it čez kakšne take hujše stvari in da se mau to utrdi. Tko da obupala nisem.

- In zdaj pričakujeta otroka?

Ja, decembra.

- Zdaj pa malo bolj splošno vprašanje. Se ti zdi, da je to, da je oče pil pa potem, da sta šla narazen, ta njegova odsotnost vplivala nate?

Težko to reči, ne vem. Mislim, sigurno bi bil življenje drugač, karkoli bi bilo drugač bi bilo drugač. Kdorkoli je več ali pa manj v tvoji okolici ma nek vpliv, tko da težko rečem. Mislim si, da, recimo, če bi se mami odločila, da vztraja, pa da se on nebi spremenu, bi blo to sigurn velik slabš. Kokr pa to, da sta šla narazen in da je pač mami dejansko prevzela vlogo mame in očeta. In ji je kr šlo, kokr jaz zdaj gledam za nazaj. Velikokrat si mislim svaka čast. ... Drgač bi blo sigurn. Kako drgač pa težko reči.

- O čustvih si že kar nekaj povedala, a vseeno. Kako bi opisala svoje čustveno življenje? Na primer, te je katerih čustev strah, so ti tuja, na primer, rekla si sicer, da se nikoli ne skregate, no, z možem, da se ...

Ne, saj tud z možem, kadar se, tud kadar se midva, to, kar sem rekla, travmatična izkušnja je blo zarad tega, ker sva zgubla otroka. Tko, pa da se kadar se midva skregava, se kregava fejest pa nisva nikol skregana. Midva nisva še u vseh the letih bla dva dni skregana. To še vseen je taka, ne morem, da bi bla skregana. To, recimo, verjetn me je tega strah, evo. Da je dalj časa eden jezn nate. To si sploh ne morem predstavljat. Hočem razčistit stvari. Pa če, ne vem, celo noč to traja, hočem pridet stvari do konca, ne odneham. ... To bi lažje kdo drug odgovoru zame, česa se bojim. ...To v kakšnih urah psihoanalize pogruntaš. ... Moram malo premislit. ... Ne vem, mogoče to, da mam res rada družbo skoz okol sebe, da, recimo, zlo neprijetn bi mi blo, če bi bla nek sama. To tud, na primer, ko se odločava, kje bova živela, mam jaz zmeri to v glav ne, ne, ne daleč stran. Recimo ne grem tja (v možev domači kraj), ker tam nimam svojih ljudi okrog sebe. To, recimo, mi je ta socialen krog mi ful pomen. ... Te pasivnosti ne maram, ljudi takih pasivnih, al pa če moram bit tko v zlo podrejenem položaju. ... Ne morem bit tih, to nikol nisem znala. Da ti en neki reče, recimo ena avtoriteta, učitelj al pa kdorkol, al pa šef, in ti moraš bit tih. Pač če ne družga začnem kr z očmi zavijaj, ne morem ne, pokažem čustva, no, ne znam skrivat čustev.

- A vidiš to kot slabo, na primer, da hočeš priti stvari do dna ...

Ne, jaz drugače ne, ne vidim kot slabo, ampak tko, če me vprašaš česa se bojim – da nebi prišla do dna, al pa da. Ne, ne vidim to kot slabo. ... Kot slabo lastnost vidim to, da prehitr zgubim živce včasih. To res tega nebi blo treba. Vzdignem glas prehitr. Ne pustim včasih, da mi kdo kaj razloži in pač že hočem svoje povedat. To mislim da je slaba lastnost.

- Ampak se ti zdi, da si v odnosu zdaj z možem, prej s fantom napredovala?

Ja, ja, mislim, da sem. Ja, sigurn. To pa se da naučit, ampak najprej se moraš zavedat, da je to narobe.

- Kakšen imaš pa odnos do alkohola?

Hvala Bogu nikol nisem mela preveč okrog sebe kakšnih ljudi, k majo probleme z alkoholom. Tko da, tud recimo, če se ga moj mož napije enkrat na cel let, to me nič ne prizadane. Al pa tud mi, ko smo bli v sredn šol al pa tud na faksu, nikol nisem mela težav niti, kadar smo bli na žuru, ne morem reči, da sem bla tista, ki sem manj pila, sem bla mogoče tista, ki sem več pila. Ampak nikol pa tko, da bi mela cel dan težave. Ampak pol se tud to naveličaš. Tko, v študentskih mislim da smo ga kar dost prežural. ... Povprečen odnos, kako bi temu rekl. Nimam strahu pred alkoholom, niti nimam, da se ga mora pit, dajmo ga pit čim več. Nimam pa mogoče tega zadržka, če je žur, pa bi zdaj rekla ne, ne, ne bom, ne bom, ker se to ne spodob al pa kaj takega. Tega nikol nisem mela.

- Če zdaj razmišljaš za nazaj. Te je kdaj prešine, da si želiš, da bi bilo drugače, v otroštvu, pa tudi potem?

A da bi kakšno konkretno stvar spremenila?

- Ja, predvsem kar se tiče očeta pa odnosa?

Mogoče da bi blo, mislim da sem kdaj razmišljala to, mogoče sem bla mal prizadeta v določenem trenutku, ker oče nikol ni zame vprašal več. Ne tok tko, da sva bla narazen, ker tle, saj pravim, se mi zdi, da je edin prau, da je v taki situaciji se to zgodil, ker dejansko moja mami je zaščitla na nek način. Sva se tudi pred leti zdaj, ane, ko sem odrasla, pogovarjali o tem, in je tko dost opisala še kakšne malenkosti, ki jih valjda kot otrok ne veš. Tko kaj vse je blo zadaj, pa da vbistvu res, v trenutku, ko se je vstrašla zame, je rekla zdaj pa konc pa grem. Ampak, to se mi je tko zmeri zdel zamau, da ... in jaz mislim, da je moj oče mel skoz slabo vest, da zato ni pol stika z mano. Ker recimo, če sva se tko pr star mam srečala, če je sam mau bil pijan, mu ni bil noben problem se z mano usest, pogovarjat, gor, dol, vse. Če je bil čist trezen mi je komaj upal v oči pogledat. In to mislim, da je slaba vest. Tud če je bil mau pijan pa mi je kr dnar dajau pa tko, drugače mu je blo pa tko kr nerodn, je kr v tla gledal. To se mi je tko zmeri zdel. ... To, da nikol pol ta drug starš ne vpraša.

- Pa si kdaj zaželiš, da bi se lahko pogovorila z njim pa mu povedala?

Ja zdaj je prepozn, pred dvemi leti je umrl. Ampak prej ... nisem tega čutla tko. Mogoče, če bi se on spremenu, če bi on, ne vem, se šel zdravt, da bi vedla, da je neki naredu, da je drugačen. Ampak takega, kot sem ga jaz poznala, se mi je pa tko zdel, saj nima smisla, brezveze, ne bi nič dosegla s tem.

- Imaš občutek, da si bila jezna na njega?

Ne, ne jezna, ne. Mislim, bolj tko, pasivna, kokr hoče. Če ti lahko, jaz tudi lahko. Tko bolj, prav jezna ne.

- Hvala.

Intervju št. 4 (Janez)

- Kakšne spomine imaš na otroštvo?

Kako, misliš ...

- Otroštvo, zgodnje otroštvo, tako do šole, recimo.

Lepe, no. Nič mi ni manjkalo. Nikoli nič slabega, no. ... Ne vem, težko je zdaj, kakšne spomine.

Nič mi ni manjkalo, v redu. Lušno mi je bilo, no. ... Ja, to je to.

- Je bil kdaj v tvojem otroštvu prisoten oče?

Ja razen tistih, ko sem ga videl za tisti dan, ne, drugače ne.

- Torej si sam z mamo živel od začetka?

Ja, pa babica pa dedek.

- Kolikokrat pa si videl očeta?

Trikrat v življenju.

- Kako ti je bilo takrat?

Mislím, čudno. Veš, da je oče, pa ga v bistvu, nimaš nobenih kakšnih čustev posebnih do njega, ker ga nikoli v življenju niti ni bil zraven tebe in potem ... Tako da v bistvu ...

- Tujec?

Tujec, no, ja.

- A si ga kdaj pogrešal?

Ne. Nisem nikoli.

- Nikoli? Prav nikoli si nisi zaželel, da bi ...?

Ne, prav sigurno ne.

- A to pomeni, da sta verjetno veliko sodelovala pri vzgoji stara starša? Skupaj živite?

Ja, no, dedek je zdaj že umrl. Drugače pa tudi sestrična pa bratranec sta nekaj časa še tamle živela. So imeli neke probleme doma, ker jim je tudi mama umrla, potem so bili pri nas.

- Tako da ni bila mama sama?

Ne, v bistvu nikoli.

- Kaj pa če, na primer ... Odraščanje. Osnovna šola, pa potem srednja šola. Kako si doživljal odraščanje? ... Ti je bilo naporno, najstniško in to, si imel kakršnekoli težave?

Meni je bilo, celo mladost mi je lušno, ne vem, nikoli nobenih težav.

- Kako ti je pa šlo v šoli? Uspeh, odnos s sošolci?

Ja, vse sem sproti naredil. Na gimnazijo hodil, maturo naredil, zdaj faks končal. Sošolci pa tudi, skozi smo se dobro zastopili. V bistvu, najprej sem v Koper hodil direkt, ko sem tam košarko igral, potem pa še v Ljubljano dve leti.

- A v srednjo?

Ja.

- Kaj pa osnovna šola? Se spomniš? Si imel kakšne težave?

V bistvu, z uspehom šolskim ali tako v razredu?

- Oboje.

Nobenih. ... V bistvu, nobenih težav. ... S sošolci smo se vedno dobro imeli, no.

- Torej si se med vrstniki dobro počutil?

Ja.

- Se spomniš kakšne lastnosti, ki ne bi bila dobro sprejeta med sošolci?

... Normalno, no, tako kot vsak človek. ... S kakšnim si se skregal, ne, pa se nisi dobro razumel

... Pač, pride pa gre, ne. Da bi pa prav imel kakšne probleme stalne pa ne.

- Kakšen pa je bil tvoj odnos do punc? V šoli, srednji šoli?

Ja, normalen, no.

- Si imel kdaj kakšno punco? Tako resno, v času šolanja?

Jah, zdaj resno, prav resno ne, da bi rekel, da je bila ... da bi bilo ... Pač bolj, ko najbrž nisi z njimi tako ...

- Si se dobro razumel z njimi?

Ja, več, po moje da ja. ... Mislim, dobro razumel. Isto je tako, ne, s kakšnimi se bolj, s kakšnimi manj, ne. Saj nisi ... saj mi v razredu tudi nismo bili vedno se enako družili.

- Kakšni so pa sedaj tvoji odnosi s prijatelji pa starši? Z mamo? ,

Normalni no, ne vem.

- Se vrede razumeta?

Ja, tako kot pač tudi, ane, v vsaki družini.

- Ja ne, eni se sploh ne pogovarjajo, na primer, eni se skozi kregajo, eni se imajo ful radi ...

Včasih se kregamo, včasih se pogovarjamo. Mislim skregamo ... Pridejo stvari, ane, ko se skregaš. Pa pridejo tudi se dobro razumemo.

- Ampak na splošno pa imaš vrede odnos z mamo?

Ja.

- Kaj pa s starimi starši?

Tudi vrede, ja.

- Kdaj pa je dedek umrl?

Pred pol leta.

- Študij si rekel, da si končal, srednjo končal. Si kaj ponavljal?

Absolventa sem vpisal na koncu.

- Zdaj pa delaš?

Ja, saj sem tudi že prej med študijem.

- A prav redno?

Ne, sem pač še honorarno zaposlen pri časopisu.

- Drugače pa si študiral?

Ekonomijo.

- Imaš sedaj kakšno punco?

Trenutno ne.

- Si jo pa verjetno imel v času študija?

Ja.

- Se ti zdi, da je očetova odsotnost vplivala na tvoje življenje?

Težko vem. Če bi živel še eno življenje zraven z očetom, potem. Sigurno je drugače, ne, v vsakem primeru. Drugače, če bi živel z očetom ali če bi živel samo z očetom pa brez mame. Sigurno bi bilo drugače. Koliko drugače pa v katero smer drugače pa ...

- Kako pa gledaš na takšne povprečne družine z otroki, ki imajo oba starša pa imajo skozi oba starša? Si bil kdaj nevoščljiv, te je to kaj prizadelo ... ti je bilo vseeno?

V bistvu me ni, ker sem že od majhnega sem videl, da so kakšni z očetom tudi in mi je bilo nekaj normalnega. Sem videl tudi veliko jih, ki nimajo očeta ali pa so zdaj samo z očetom, ker jim je mama umrla.

- Zdaj že dolgo nisi imel stikov z očetom?

Od srednje šole.

- Pa nimaš niti interesa?

Ne. Oče je imel interes pa sem rekel jaz ne. Sem že toliko navajen, da ...

- Kako bi opisal svoje čustveno življenje? Se ti zdi, da poznaš vsa čustva, se ti zdi, da imaš s kakšnimi čustvi težave? Ali pa da je kakšno čustvo, ko sam vidiš, da te zablokira ali pa da bi si želel, da bi bilo drugače?

Ja zdaj ... Ne vem, res, kaj bi sploh odgovoril. ... Mislim ... To je zdaj težko, to je od situacije do situacije, ne ... Sploh v bistvu ne znam ... Da imam problem s kakšnim čustvom, ga izrazit do drugega?

- Npr. da te nekaj jezi. Ali se ful razjeziš, pretirano, tako da bi se stepel, to je ena skrajnost. Ali pa druga skrajnost je, da sploh nič ne pokažeš. Jeza je mogoče najlažji primer.

To sem v bistvu doživel že obe vrsti skoraj. ... Je tudi odvisno od tistega, ki je nasproti tebe, na onega, ki si jezen. ... Če je recimo v službi kaj takega ali pa šef ti kaj takega naredi, boš težko bil

agresiven, ne. Če je kakšen taboljši ti kolega kaj takega naredi, si lahko bolj jezen, mu lažje kaj poveš.

- Se spomniš, da si se kdaj stepel?

Ja v osnovni šoli, samo tisto je bilo ... Drugače, da bi bil pa prav ono kaj zdaj pa nikoli.

- Rekel si, da si treniral košarko.

Ja.

- Kako to? No, razen zaradi višine. ... Verjetno te je veselila?

Ja v bistvu ... košarko sem bolj tako, ker sem bil visok. Bolj me je vedno nogomet veselil.

- Pa ga igraš?

Ja zdaj ne. Sem pa košarko do dve leti in pol nazaj.

- Si skozi igral?

Ja.

- Prav treniral?

Ja.

- Kako to, da si nehal?

Hrbet sem si poškodoval. Ko ti uklesti živec med dva diska in potem ... Zdaj je vrede. Samo sem prej eno leto počival, potem pa zgubiš on ...

- Kaj pa primeri, ko se lahko lažje spomniš na čustva, npr. ko si imel punco. Kako ti je bilo takrat? Se mi zdi, da lahko ženska prebudi v tebi marsikatero čustvo? Se spomniš, npr., kako ti je bilo sprejemati njena čustva, kako ti je bilo takrat? Se spomniš kakšne posebnosti?

... Zdaj isto kot prej. So ne, sigurno so, samo zdaj ... Težko je to z besedami povedat. ... Drugače čutiš, ane. Ona, ko ima probleme, ti kaj pove, pa potem ji poskušaš pomagat, če se le da, ne.

- Npr. žalost izražaš? ... Žalosten verjetno si kdaj?

Ja, sigurno sem.

- In kaj potem narediš?

Čisto odvisno kje sem. Ali sem doma ali sem kod drugod, so zraven prijatelji ali niso, ali je družina zraven ali ne. Odvisno.

- Kaj pa narediš doma, npr. če si sam?

Ponavadi grem glasbo poslušat. To me dost' sprosti.

- Kaj pa med prijatelji?

Se pa pač ... V bistvu imam ... Se pač pogovorimo z njimi, vprašam karkoli.

- Torej imaš tako odkrite odnose, se o vsem pogovarjate?

Ja, v bistvu s prijateljem in njegovo punco, no. ... V bistvu.

- A jočeš tudi kdaj?

Hja, tudi sem že, ne.

- Si edinec?

Ja.

- Se ti zdi, si kdaj o tem razmišljal oz. ali kdaj to tako občutiš, da je mama preveč navezana nate? Verjetno da je, no. Do neke mere zagotovo. Težko je tukaj zdaj mejo potegniti, kje je zdaj še normalno, kje ne.

- Ti si najboljša meja. Npr. a se ti kdaj slabo počutiš zaradi tega?

Mislím slabo počutiš ... Ne vem v kakšnem smislu.

- Ti kdaj ni prav, in si npr. misliš, da si raje naj najde koga drugega. Bi si želel, da bi imela nekoga drugega ob sebi, ki bi mu lahko svoje probleme zaupala. Saj ne vem, kak odnos imata vidva.

Mislím ne, to pa nisem nikoli da bi rekel zdaj, da bi pa mogla iti kam stran, ali pa da bi ji rekel ...

Mislím, vsaj meni se zdi, da imam čisto dovolj svobode, da me nič ne ovira. V bistvu sem šest let, zdaj dve let spet živim doma, prej, od začetka srednje šole do konca faksa sem itak zaradi košarke.

- Najprej si živel v Kopru?

Ja, dve leti. Potem pa v Ljubljani pet let. V bistvu zaradi šole, pa dva treninga na dan, v bistvu ne bi zneslo s časom, da bi se še vozil domov.

Meni se nikoli ni zdelo, da bi bil za kaj prikrajšan ali pa karkoli. Sigurno bi bile kakšne stvari, ane, lahko boljše, če bi ...

- Hvala.